

TROP BREZ ZVONCEV

JANEZ JALEN

Hladna družica

Poletno sonce je ogrelo Bohinj. Pozorilo je ozimne; sušile so se že v stogovih. Nič kaj prida niso obrodile. S pšenico se prav nihče ni pohvalil; je predolgo ležala pod snegom. Jarine so se zakasnile; so bile pozno sejane. Zadnji teden, v polni vročini, so pa precej dohitele. Prve rži so že padale pod srpi.

Na skednjih so se oglasili cepci. Marsikje so z mlavtijo pohiteli. So komaj čakali novine. Ni bilo ničesar več nesti v mlin.

Živina po planinah je bila zdrava in se je redila. Krave so imele dokaj mleka. Teleta so lepo odraščala. Nesreče so prizanašale. Le Lužniku se je ubila letnica. Toča je pripodila konje z Rudnega polja. V gneči so jo odrinili z neograjenega mosta pod Praprotnico v skalni prepad Ribnice. Škoda je je bilo. Lepo je kazala. Dorasla bi bila v eno najlepših kobil v Bohinju.

Doma so že davno odgnale otave, po gorah pa še dokaj sena ni bilo spravljenega in po rovih je stal še marsikateri senik prazen.

V skalah so se razcevele očnice. Fantje so se skušali, kdo se bo z lepšo postavil v nedeljo pred cerkvijo. Planšarice so jih pa z rdečo burjo, z drobnimi belimi nageljci in temnimi murkami vred povijale v podolgovate šopke in krasile z njimi véliki oltar.

Z rahlim vetrom je včasih omamno dahnilo gorsko cvetje prav v vasi. Vabilo je v višave. V gorah je padlo nekaj srnjakov. Zapriseženi lovci so jih prinesli v dolino. Vznemirili so zadrževano lovsko kri, sebi pa poostriili službo. Saj so kar vsi tisti, za katere so vedeli, da radi pogledajo za divjačino, spravljali na rovih seno in imeli dovolj priložnosti za prepovedan lov. Marsikatera puška je počila, ki bi ne bila smela.

Hribarjev Peter se je zavedel, da bodo z vsemi zvitostmi preizkušali njegovo izvedenost in vestnost. Jih je predobro poznal. So včasih skupaj hodili po prepovedanih lovskih potih. Vedel je, da bi se mu za hrbtom posmehovali, če bi jim skušal dopovedati, da je sedaj zaprisežen, in da ne sme prav nikomur prizanašati, pa naj zaloti kogar koli. Ni pa maral priti

z njimi očitno navzkriž. Še bolj nerodno bi mu bilo, če bi res moral naznaniti koga izmed domačinov. »Zgrda nikar! Le zlepa, le zlepa, dokler gre,« je večkrat dopovedoval sam sebi. Nazadnje se je odločil, da bo nekaj tednov noč in dan na nogah, da bo spal, če bo tako naneslo, kar pod smreko, samo da se bo čim večkrat prikazal tam, kjer se ga bodo najmanj nadejali. »Če jim lovska žilica ne dá pokoja, naj poskušajo srečo drugod. V meni zaupanem lovišču je ne bodo. Hočem imeti vsaj tak mir kakor pokojni Bitenc.«

Peter se je spustil v tekmo, ki ji je bil dostikrat le stežka kos. Koj prvi teden ga je hudo vilo.

V nedeljo po jutranji maši ga je prosil Čudnik, če bi mogel priti pomagat seč v Ukanc. Ni lahko obljubil, odrekel pa tudi ni rad. Bi morebiti Jernej mislil, da se je prevzel. Utegnil bi zameriti. Za vselej bi izgubil dokajšnji letni zaslužek pri Čudniku. Najbolj nerodno je bilo Petru, ker so pogovor poslušali tudi taki, ki so se začeli zanimati za vsak njegov korak. Znójevemu Martinču so se kar oči zasvetile. Da bo že pripravil koso, kladiva in oselnik, naj Jernej vse skupaj grede vrže na voz, če njega samega ne bo več doma, je glasno povedal Peter, da so slišali vsi naokrog. Zjutraj pa da bo že skušal zgodaj priti v Ukanc. Če bi ga pa kaj posebnega zadržalo, naj Jernej nikar ne zameri, je pristavil Peter in hudomušno pogledal Martinča.

»Seveda, seveda,« je razumel Petrovo namigavanje Čudnik. »Kadar boš hotel, boš lahko odložil koso, če se ti bo zazdelo, da te kliče služba.«

Poldne je slišal zvoniti Peter že na Zgornjem Vógarju. Kakor bi hotel opozoriti srnjad, naj bo nekaj dni čim najbolj oprezna, je obhodil vsa ležišča in vznemiril vso živad, da se je morala preleči. V roki je nosil glavico česna. Drgnil je z njo po deblih bukev in smrek in zasmrajal srnjadi priljubljene kraje. Ne toliko zavoljo divjadi same, kolikor zavoljo Martinča in drugih, ki jih bo pa še vse drugače znal opozoriti nase.

Pozno popoldne je Peter ležal na Rážnovcu in gledal na jezero. Dvoje čolnov se je prepeljavalo po vodi. Na plitvini pod Vrtovinom so se kopali otroci. Peter se je naležal, da je bil že ves trd. Hotel je že pobrati puško, ki je ležala v senci poleg njega, in oditi. Pa je zaslišal korake. Prepoznal je Martinča. Ni zastoj čaka. Potuhnil se je, kakor bi spal.

Znojev se je ujel. Kakor hitro je zagledal Petra, je prestopil s steze v travo in pričel hoditi po prstih. Očividno bi bil rad šel neopažen mimo lovca, ki ga je s priprtimi očmi ves čas opazoval. »Lej ga, Martinča!« se je naredil Peter, kakor bi se bil pravkar zbudil: »Skoraj ustrašil sem se te, ko hodiš tiho, kakor bi zalezoval srnjaka.«

»Te nisem maral buditi. Vem, da si truden,« se je hitro znal izgovoriti Martinč. Samo Peter mu ni verjel. Martinč tudi ne več Petru, da je spal. Zнала sta se pa oba dobro prenařjati. »Prisedi in malo počij!« je prijazno povabil lovec Znojevga in mu ponudil žganje.

Martinč je odložil na kosišče navezано koso, oselnik in kladiva: »Saj res. Se bova kaj pogovorila.« Prijel je za steklenico in nagnil. Pekoča pijača ga je stresla. Potegnil je zrak skozi nosnice: »Kaj pa tu naokrog tako po česnu zaudarja?«

»Klobaso sem jedel prej.« Peter ni lagal. Res je malical klobaso. Ni pa dosti manjkalo, da mu ni ušel smeh. Spomnil se je, kako šele bo Martinč vihal nos, ko ovoha česen na deblih ob posteljicah srnjadi.

Martinču se nekaj ni zdelo prav. Skoraj stavil bi bil, kaj je delal Peter. Pa ni maral niti z besedico namigniti. Preobrnil je pogovor: »Novo puško imaš, kakor vidim.«

»Ni nova pa tudi moja ni. K lovu spada. Rajni Matevž jo je nosil pred mano.«

»Rad bi jo pogledal, če mi jo zaupaš?« Čudno se je spremenil Martinčev glas. Kakor bi se mu nabirala slina v ustih.

Za kratek hip je Peter podvomil. Puško mu je kar moral pokazati. Bila je pa nabasana. Če jo izprazni, se bo Znojevemu utaknilo. Za nezaupljivega strahopetca ga bo razglasil. Če mu jo pa izroči z vsemi naboji vred, mu utegne Martinč kakšno zagosti; muhast je dovolj. Da bi nanj streljal, se Peter ni prav nič bal. Sta se z Martinčem vedno dobro razumela. Ima pa nekaj za bregom. Sicer bo pa pazil na vsak njegov zgib. Ne bo ga prehitel. Peter se je tako naglo odločil, da Martinč njegovega obotavljanja še opazil ni. Pomolil mu je puško: »Le poglej jo. Samo pazi! Je nabasana. Cev obračaj proč!«

Martinč je previdno vzel puško v róke in kar koj ni vedel nič reči. Šele ko je puško na zunaj že vso ogledal, se je domislil odgovora: »Sem mar otrok, da bi ne vedel, kaj je orožje.«

Po glasu je Peter spoznal, da je Martinčevi nameri odlomil ostrino. Vedel je pa tudi, da Znojev ne odneha rad in bo skušal doseči, kar se je namenil.

»Ali kaj dobro nese?« je pogledal Martinč izpod čela.

»Mislim, da kar ne bo imela para v Bohinju.«

»Beži! Skoraj ne morem verjeti,« je upeljeval Martinč Petra.

»Pa poskusi.«

»Kam pa naj merim?« Znojevemu so se od same zadovoljnosti razprla usta.

»Če imaš kaj prida oko, onegale štora pod goščo ne smeš še zgrešiti,« je pokazal Peter s prstom okrog tri sto korakov oddaljen cilj.

Martinču se je kar samo smejalo. Legel je v travo in naslonil puško na vzboklo rušo. Meril je dolgo in premišljeno in prav počasi pritiskal s kazalcem na sprožilo. Rezko je odjeknil strel. Martinč pa je po navadi skrivnih lovcev naglo pritegnil puško k sebi, kakor bi jo hotel skriti, čeprav se mu ni bilo treba tokrat nikogar bati. Pok se je razlegal daleč naokrog, zašel v Voje in se odbijal od sten. Večkrat ga je prinesel odmev nazaj na Vógar. Peter je vedel, kam je udarila krogla. Videl je, kje se je iz trhlega štora pokadila trhlina. Pohvalil je Martinča: »Dobro si zadel. Še zajec bi bil padel, ne samo srnjak.«

Martinč je vrnil puško in spodbudil Petra: »Še ti poskusi!«

»Je škoda naboja,« je odklonil Peter tekmo.

»No, pa saj ni več treba.« Martinč se je zavedel, da mu je beseda ušla. Vstal je in šel pogledat na strel. Preden se je vrnil, je Peter natančno preudaril njegov zadnji odgovor: »Aha!« se je spreumel. »Martinč puško bolje pozna kakor jaz. Prav nič mu ni bilo za cilj. Samo za pok. Da ga nisem opozoril, bi se bil naredil, kakor da se mu je puška sama sprožila. Saj je bil kar v zadregi. Pa jo je znal dobro izviti. Kar stavit grem, da je Martinč prišel vohat, če je vse varno. Vsaj eden, če ne dva, trije gredo še za njim. Puške bodo seveda poskrili. Dovolj glasno jih je posvaril. Sem le radoveden, kako se bo izteklo.«

Na kopito puške je privreščala rdečekрила kobilica, se nerodno prestopila z visoko kolenčastimi nogami in odskočila nazaj v travo.

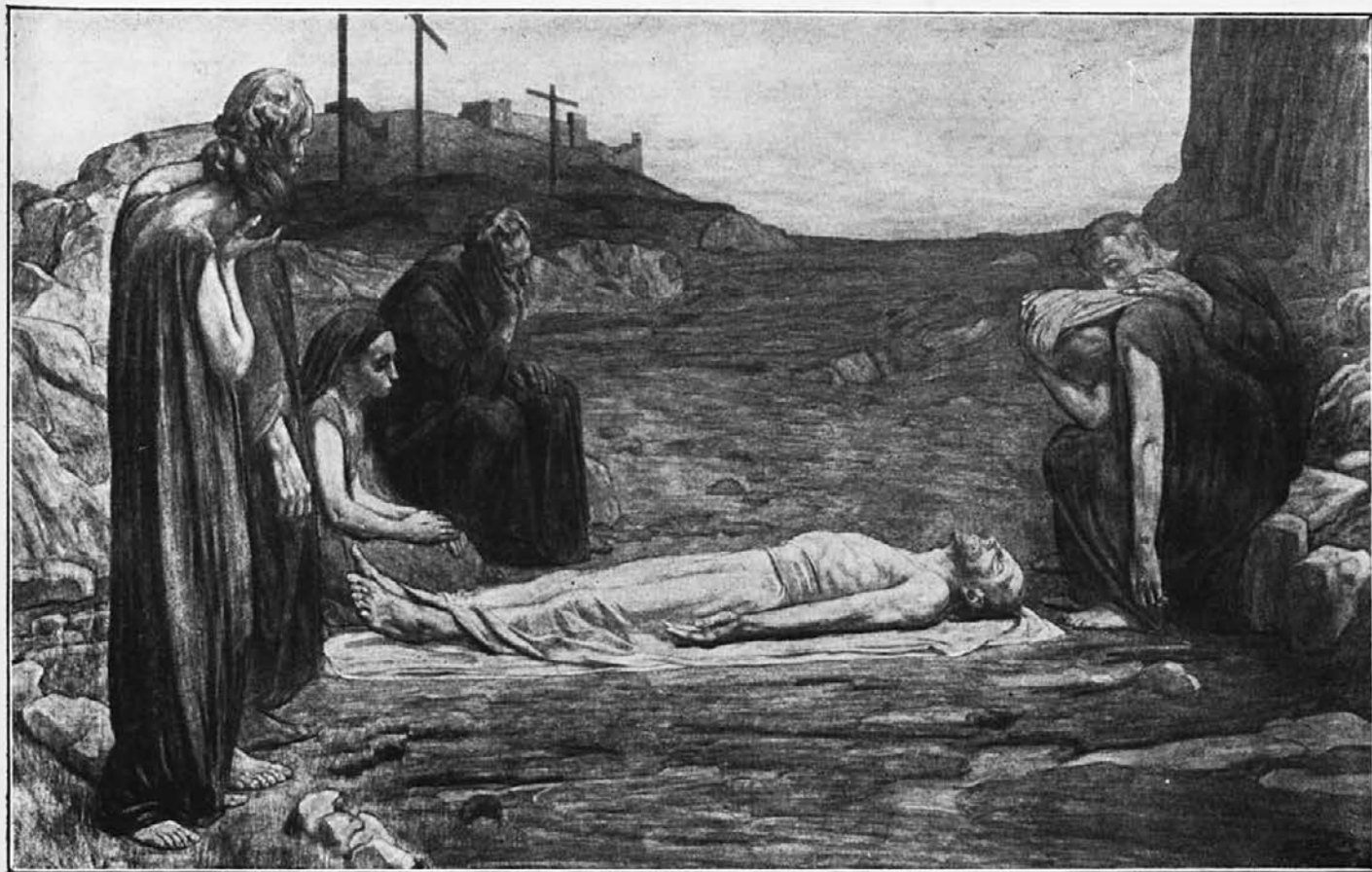
Peter je vstal in se pretegnil. Dvignil je puško, stal, jo odprl, vzel iz nje prazen tulec in zasunil v cev nov naboj.

»Kaj mar že greš?« se je oglasil Znojev. »Saj se ti še nikamor ne mudi.«

»Imaš tudi prav. Prav za prav sem bil namenjen v dolino, pa je prav vseeno, če čez noč kar tu ostanem. Ti bom družčino delal, da ti ne bo dolgčas.« Da bi zakril nagajiv smeh, ki mu je zaigral okrog ustnic, si je Peter pričel vihati temne brke.

»Zavoljo mene se nikar ne zadržuj,« se je branil Martinč lovčeve uslužnosti.

»Aha! Rad bi se me znebil, pa se me ne boš,« je uganil Peter. Svoje misli je pa znal dobro prikriti. Ponorčeval se je iz samega sebe: »Ne bom nič zamudil, če noč na Vogarju prespim. Žene nimam, da bi jo skrbelo, kaj me je doletelo. Dekleta tudi ne, da bi šel vasovat. Moja družica je puška. Zvesta je, kakor bi



Sergej Pahnke: Polaganje v grob. (Umetnostno zgodovinski muzej v Ženevi.)

nobena druga ne mogla biti. Po vseh samotnih potih me spremlja. Tesno se pritiska k meni. Res je bolj hladna, pa me zato živi. Kar nič me ni volja, da bi jo komu drugemu prepustil, čeprav je prav za prav vdova.«

Martinč se je zresnil. Pogledal je Petru odkrito v oči, kakor bi hotel poudariti, da ga razume: »Ne morem ti oporekati. Le drži se svoje hladne družice. Ne bom ti križal potov. Tebi že ne. Samo pazi, da te tvoja muhasta spremljevalka kdaj za vselej ne ohladi, kakor je rajnega Matevža Bitenca. Škoda bi te bilo. Vse se mi zdi, da kmalu srečaš srce, ki te ogreje.«

Peter je bil skoraj v zadregi. Kar nerodno mu je bilo in ni vedel nič pravega reči. Odgovor mu je prihranil srnjak, ki je na robu poseke glasno zabókal. Sunkoma sta se oba fanta hkrati obrnila. Srnjak pa jima je pokazal razpotegnjeno zrealo, veliko belo liso na zadnjici, in odskočil nazaj v goščo.

»Naju je ovohal,« je pripomnil Peter.

»Ali pa mu diši česen v tvoji klobasi.« Martinč je požugal s prstom: »E, Peter, mene zlepa kdo ne preslepí. Imaš po svoje prav. Kruh je kruh in odgovornost je odgovornost.«

Peter je pritrdil in pristavil: »Pa še to si pozabil povedati, da službena zaprisega ni prazen nič.«

Kakor bi se bila ves čas prijateljsko pogovarjala, sta odšla Martinč in Peter navkreber proti Znojevemu stanu. Zadnje čebele so letele s paše. Pod rdečo glavo bodeče kompave se je obesil metulj apolon, razprostrl krila in bil sam kakor cvet. Očividno se je bil namenil kar tam prenočiti. V vrhu leskovega grma se je hreščeče oglašal krekec, kakor bi zabavljaj, da niso še lešniki dozoreli. Zahajajoče sonce je zlatilo oblake nad Bogatinom in Podrto goro. Nekje v goščavi mu je neutrudno žvižgal drozd v slovo.

Martinč in Peter sta sedla na klop pred stanom. Kadila sta in se pogovarjala. Martinč je bil nenavadno zgovoren. In pa za vsako besedo, ki je le količkaj cikala na šaljivo, se je na vse grlo zakrohotal. Petru se je zdel naravnost otročji, čeprav se je Znojev že vrnil od vojakov, ko je on komaj začel hoditi v šolo.

Na Rážnovcu se je oglasil vrisk. Martinč se je koj odzval in povedal Petru, da gresta Stagnarjev Balant in Skalarjev Joza, ki mu bosta pomagala jutri seči rovt. Sedaj se je šele Peter spreumel, kako je Martinč tudi s smehom svaril svoja tovariša. Ni se mogel več zdržati. Polglasno se je zasmel in potrepljal Znojevega po rami: »Tič si pa, Martinč.«

»Nič ne zaostajaš za mano. Kar roko si podajva,« je pokazal Znojev okajene zobe. »Da nisva oba na-

brita, bi se sedaj ne smejala. Tako se je pa za vse prav izteklo. Za nas tri in zate tudi.«

»Pa sta kaj židane volje,« ju je ogovoril Balant in prislonil koso k steni.

»Dobro se nama zdi, ko je tako lepo vreme,« se je potuhnil Martinč.

»Kaj boš mar tudi ti jutri pomagal seči?« je pogledal Joza Hribarjevega in si prav počasi odvezal oselnik.

»Tudi. Pa ne pri Znoju na Spodnjem Vogarju. Pri Čudneku v Ukancu.«

»Kaj se pa potlej obiraš tod okoli?« je Joza skoraj očitno pokazal nejevoljo zaradi lovčeve prisotnosti.

»Martinča sem mislil čez noč strahu varovati. Kdo pa se je nadejal, da bosta tudi vidva prišla. Kdaj bi bil jaz že v Ukancu. Tako bom moral pa pohiteti, da me ne bo noč podila.« Peter je vstal in zadel puško. Martinč ga je skušal pridržati, Peter pa ni hotel nič slišati. Prijazno se je poslovil od vseh treh in odšel proti Zgornjemu Vogarju.

Doline je pričel pregrinjati somrak. Ob robu gozda je prhotal netopir. Vznemirjena srnjad pa se ni upala prikazati na senožetih, da bi se pasla na roži.

Pred Znojevim stanom si je Skalarjev Joza založil tobak v usta, zadrnil mehur in se pohvalil: »Kaj! Pa sem ga le odgnal. Kar brž stopimo. Še se vidi muha. Za večerjo že lahko jetrea jemo.«

»Jutri opoldne pa že ričet,« ga je zavrnil Martinč in otrkal čedro.

»Kdo naj nas pa izda, ko vendar ni žive duše daleč naokrog,« je bil tudi Balant vnet za lov.

»Žive duše nikjer,« je ponovil Balantove besede Znojev in se tovarišema skoraj posmehoval: »Misliš? Jaz grem pa staviti, da je Peter obstal na Zgornjem Vogarju in oprezuje in posluša. Le pojdiva zalezovat, če vama ričet diši. Jaz ne grem. Da bi sečo v zaporu presedel. Naka. Je prelepo v gorah.«

Martinč še sam ni kaj prida verjel, da je Peter res odšel v Ukanc. Morebiti se je res kam potuhnil, da preizkusi, koliko se more zanesti na njegovo obljubo. Dane besede pa Martinč ne bi snedel za najgoršega gamsa ne. Tudi Balanta in Joza lov ni več mikal. Pričela sta pripravljati kose za drugo jutro.

Motili so se pa vsi trije. Hribarjev Peter se je tiho kakor lisjak zmuznil v skale Pršivce in se urno spuščal navzdol proti jezeru. Z nočjo vred je bil že v Ukancu. Smeh se je razlegel iz Čudnikovega stanu. Francka je pravkar postavila večerjo na mizo. »Franček! Še zame žlico,« jo je prestregel Peter med vrati.

Med strmimi stenami v koncu jezera je od ognjev pred stanovi še dolgo donela v nočni pokoj vesela pesem. Vmes pa je iz daljave zamolklo bobnel slap Savice.

Kakor na svatbi so se razlegali na senožetih v Ukancu vriski. Zveneale so kose pod oslami, potrkavale kladiva ob babice, vrh Komarče pa je zateglo poživigaval orlič. Peter je na pol zamižal in si z roko zaslonil oči. Preden bi nabrusil koso, je že spazil drznega ptiča. Krožil je vedno niže in niže in nazadnje še vedno iz dokajšnje višine poševno šinil v ne preveč oddaljeno prostorno gozdno jaso. Peter je odložil koso, prijel nehote za naboje, ki jih je zavoljo previdnosti vse nosil s sabo, in odhitel po puško. Vedel je, da je orlič pograbil plen in da se bo precej časa pomudil. V naglici je pozabil odpeti oselnik. Spomnila ga je nanj šele osla, ki je zarožljala ob rog, ko se je že plazil skozi grmovje proti jasi. Odtrgal je šop trave in oslo primašil. Po vseh štirih in prihuljeno kakor maček se je priplazil na rob poseke. Skozi malinje je videl, kako trga med rdečimi jagodami ropar precej velikega rjavega ptiča. Pridvignil je puško in jo oslonil ob debelce mlade bukve. Odsekano se je oglasil strel. Kakor bi revsnil togoten pes. Orlič je odskočil od tal; za vatel visoko perje se je usulo z njega. Padel je vznak, zafofotal s perutnicami in obležal.

S prazno puško, z na pol oskubenim mladim gozdnim jerebom in z močno okrvavljenim mrtvim orličem se je Peter vračal po stezi k senosekom. »Holt!« je planil izza debele bukve predenj žandar in zgrabil za cev. Peter se je zdrznil. Preden se je zavedel, je bil brez puške. »Kaj pa vendar delate, gospod Kranberger,« je ugovarjal.

»Take ptiče lovim, kakor si ti,« je jezno potresel orožnik Otmar Kranberger s košatim čopom zelenkasto se svetlikajočih peres za trdim klobukom: »Kar brž roke navzkriž, da te vklenem.«

»Ne bom vam ušel. Zaprisežen lovec sem.« Peter mu je mrko pogledal v razhuden obraz.

»Kaaaj? V samih hlačah in srajci in z oselnikom od zadaj. Komu drugemu pravi. Kje pa imaš orožni list in lovsko karto?«

»Spodaj v stanu. Vrnite mi puško in pojdiva gledat.«

»Puške ti sploh ne bom vrnil, če si stokrat zaprisežen,« je gonil svojo žandar. »Sem ti jo upravičeno odvzel, ko nimaš orožnega lista pri sebi.«

»Ne vem, če je bilo čisto prav.« Peter je skomizgnil z rameni. Kranberger je pa zrasel, kakor bi ga bil gad pičil. Peter mu kar nič več ni mogel dopovedati. Rad ali nerad. Nazadnje je moral iti Peter brez puške pred žandarjem mimo vseh senosekov in deklet v stan kazat orožni list. Sram ga ni bilo nič. Jezen je pa bil, da je kar škripal z zobmi. Čudnik se je zbal, da bi se Peter ne spozabil. Pa priče mu je bilo treba. Z obema je tudi on stopil v stan.

Žandar Kranberger si je ogledal papirje in vrnil Petru manliherico: »Naj ti bo za zdaj prizaneseno; tudi zapisal te ne bom.«



»Kaaaj,« je zarežal Peter in se nagnil proti žandarju: »Vesel bodi, da jaz ne zbrodim. Bi, pa ne maram potov. Se bova že še drugače srečala. Nič ne misli. Ni še vseh dni konec.«

Kranberger je od togote zardel: »Puško nazaj!«

»Si že zamudil. Je ne smeš več vzeti. Vidiš ga!« se je posmehoval Peter in molil žandarju orožni list pod nos.

Čudnik se je komaj zdržal smeha. Kranberger je sprevidel, da mu ne kaže dlje muditi se. Zadel je puško na rame, prijel za ročaj krive sablje in odšel. Urno je zginil med drevjem. Peter je pa njemu nakljub trikrat zapovrstjo ustrelil in zavriskal na vse grlo. Odmev strellov je zabučal skozi Pršivco in Komarčo in se ubil v Orlišču. Po senožetih pa se je odtrgal vrisk za vriskom. Žandar Kranberger je začutil iz vsakega nov posmeh.

Razstreljenega roparja je Peter vrgel v grm. Naj ga pobere lisica. Jereba je pa zvečer Francka spekla. Jedli so ga vsi. Prav za prav se je vsak komaj dobro obližnil z njim.



Vreme je bilo kakor nalašč za seno; sončno in rahlo vetrovno. Čudnikov rovt je bil že drugo dopoldne ves posečen. Po južini so moški znosili za dobra dva voza suhega sena v senik. Hodili so kar v tek. Čudnik in ženske so pa hiteli devati v kupe. Črnjava je zakrila nebo. Med Bukovskimi gorami je že grmelo. Priganjala je huda ura. Nad Zajamniki in Koprivnikom je pa še vedno sijalo sonce. »Kakor bi res imel dež v Ukancu mlade,« je pogodrnjal Jernej.

Dolg blisk je razsvetlil temne oblake. V ognjeni svetlobi je zažarelo tudi jezero. Skoraj istočasno je trdo zagrmelo. Zemlja se je potresla. Glasno so udarjale debele prve kaplje v vrhove drevja in na posečeno senožet. Kakor bi se hotela usuti toča. Čudnikovi so vsi stekli k seniku. Le Hribarjev Peter s široko navezано nosilno rjuho zadnjega suhega sena na hrbtu je prišel v korak.

Vsa družčina se je bila umaknila dežju v dišeče seno. Čudnik sam je pa odšel v stan in si prižgal čedro. Tudi Petru je zadišal tobak, pa ga je Francka povabila poleg sebe na seno. Ni mogel, pa tudi ni maral odreči. Čudnikova Francka je bila mikavno dekle.

Na streho je lila ploha. Vmes se je bliskalo in treskalo. Grom je venomer odmeval od strmih sten, da se je sprevrgel v nepretrgano bučanje. »Bog in sveti križ božji,« se je pokrižala ob ponovnem silnem blisku Meta in pričela glasno moliti v čast svetemu Mohorju in Fortunatu. Drugi so ji odgovarjali.

Ploha je bičala jezero, da se je voda kar penila. Nevihta pa se je počasi valila proti Svetemu Janezu. Ob Rudnici se je razklala na dvoje.

Na streho senika je dež samo še na rahlo drobil, kakor bi hotel uspavati utrujene senoseke in grabljevke. Nikomur se ni ljubilo zapeti; še pogovarjali so se le paroma in skoraj šepetaje. Francka se je primaknila k Petru, ki je na pol ležal, na pol slonel v senu:

»Zakaj je danes Kranberger tako neotesano nastopil proti tebi?«

»Kaj vem. Prevzetan je, da ga vse boli.« Peter, ki na senu ni smel prižgati pipe, si je vtaknil posušeno bilko v usta in se poigraval z njo, da se je motil.

»Sem mislila, da sta si prišla zavoljo kakšnega dekliča navzkriž.« Francka je nagajivo svetlo pogledala in se primaknila še bliže.

»Sama prav dobro veš, da se ne utegnem brigati za dekleta. Imam drugih skrbi čez glavo.« Za hip je Peter pomislil, kako bi bilo, če bi Francka ne bila Čudnikova.

»Pa Kranberger bolj utegne postopati za dekleti. Že meni se je vsiljeval. Ni jih premalo slišal. Sedaj je menda Tkalčevo vzel na muho. Včeraj je prišel čez Komarčo z Ovčarije, kjer Jerca planini. Oteplje se ga, zato je bil nasajen kakor osa.«

»Kaj se mu je bilo treba potem prav nad mano znesti.« Iz Petrovih besedi je siknila jeza.

»Morebiti si mu prav ti pri Jerci na poti.« Francka je dvignila glavo in vprašujoče pogledala Petra naravnost v obraz.

»Jaaaz?« se je začudil lovec. »Skoraj z vsako drugo sem doslej več govoril kakor s Tkalčevo.«



Pred pomladjo. (Fot. Fr. Krašovec.)



Francè Košir: Slovensko tihožitje.

»Pa je brhka in pridna. Imela res ne bo več kakor samo balo, pa bi jo bilo hudo škoda, če bi se takle žandar, ki komaj zna po naše govoriti, obrisal prste ob njo. Midve sva se vedno dobro razumeli in se še.«

»Se kar ne upam mešati vmes. Bo Jerca name huda, če ji zmedem, da ne bo postala gospa.« Peter se je smehljajal.

Francka je pa postala huda: »Saj veš, kakšna gospa. Da je še pes ne bo več povohal.«

»Saj je vendar ne more morati,« je Peter nagajal Jerčini prijateljici.

»Morati, morati! Seveda je ne more, premoti jo pa lahko. Ima dovolj nabrušen jezik. In pa — Jerčin stan stoji na samoti. Nisem mislila, da si tak. Srnjake in gamse lahko varuješ, da bi se pa za poštenega bohinjkega dekliča potegnil, se pa braniš.« Francka je postala precej glasna.

»Ne sprita se nikar ne,« se je oglasila od druge stene Meta, ki je ujela nekaj besedi.

»Mir! Da bom mogel zaspati,« je pogodrnjal Francin brat Jernejček.

»Ne vtikajte se v najin pogovor,« se je zasmejala Francka, da bi prikrla svojo vznemirjenost. Peter je pa na skrivaj ujel dekletovo roko: »Franček! Kaj pa, če se potem midva z Jerco navadiva?«

»Prava reč! Lep par bi bila.«

Peter se je naredil užaljenega: »Tok, takole ti nič ni zame. Jaz sem pa vedno mislil, da boš kdaj moja.«

»Zakaj pa ne,« je dekle dobro razumela, da jo Peter samo draži: »Kar s Staretovim Šimnom se zmeni, če me odstopi. Na tako domačijo, kakršno bo on prevzel, bo lahko dobil drugo gospodinjo.«

»Se mu pa ne maram zameriti.«

»Potlej pa ni nič.« Francka je obmolnila. Vedela je, da bo Peter naredil vse in še dokaj več, kakor ga je prosila. Besedo je povzel spet Peter:

»Franček!«

»Kaj je?«

»Če bi se ne bal, da mi Staretov Šimen ušes ne potrga, pa bi te poljubil.«

»Kaj pa te je tako prijelo?«

»Ker si me spomnila, kako naj ponagajam žandarju. No, pa tudi zato, ker si mi kar všeč.«

Peter ji je tesneje stisnil roko.

»Škoda, da nisem Tkalčeva Jerca,« se je smejala Čudnikova najmlajša.

Peter se je hudomušno popraskal za ušesi: »O, hudičja, potem bi se pa moral jaz kar vselej ogniti samotnega stanu na Ovčariji, ali pa bi bilo gotovo kaj narobe.«

»Boš tiho!« je sunila Francka razposajenega fanta.

Peter se je prihulil, kakor bi se res bal. Na drugem koncu sena je Jernejček že smrčal. Dež na streho je samo še rosljal. Nevihta se je pa svetlikala in oglašala že za Bledom nekje, najbrž v Stolu.

Francka in Peter sta utihnili. Mirno sta se drug poleg drugega v dišečem senu držala za roke in mislila vsak svoje misli. Lovec je opazil, da se zunaj spet jasni. Zganil se je. Dekletu se je pravkar zadremalo. Predramila se je in zdrznila: »Miruj, Peter, ko je vendar tako lepo poslušati dež.«

»Franček! Vso večnost bi ležal takole zraven tebe in bi se nič ne pritožil. Pa kaj, ko ne utegnem.« Spustil je gorko dekletovo roko in se dvignil.

»Kam se ti mudi?« je trudno zaspano vprašala Francka.

»Na Vógar. Kap bo vso srnjad pognal iz gošče na odprte prostore. Priložnost kaj rada tatu naredi. Znojcev rovt pa spravljajo Martinč, Stagnarjev Balant in Skalarjev Joza. Saj jih poznaš. Vsi mrtvi so na lov. Jim grem pomagat skušnjavo premagovat.«

»Pust je tvoj posel. Kar smiliš se mi.« Francki so se že spet zapirale oči.

»Nič ne maraj, saj me bo spremljala puška, moja zvesta hladna družica.«

»Pa na Jerco nikar ne pozabi,« se je prelegla Francka na stran.

»Ne bom,« je obljubil Peter že med vrati in poskočil na tla.

Peter je odhitel za jezero. Z oprtnikom na hrbtu in s puško vrh njega, da je imel obe roki prosti, se je pognal v skale Pršivce. Od vsepovsod so pršeli motni slapovi. Ni se jih mogel povsem izogniti. Od dežja, rose in vode do kože premočen je prav takrat stopil v Znojcev stan, ko Martinč ne bi mogel več obdržati Joza, da ne bi šel po puško, da zaleze srnjaka. Kar vpričo Petra mu je zabrusil: »Kaj ti nisem pravil, da bo prišel.« Pa Peter je preslišal. Joza je zijal, Balant se je pa na glas zasmel in ponudil premočenemu lovcu požirek žganja. Prilegel se mu je.

Dokaj pred nočjo so se vsi štirje skupaj vračali v dolino. Vsa sveža sta bila jezero in nebo in gore naokrog. Vrh Klanice je Peter povedal Martinču, Balantu in Jozu, da zadnje čase po planinah nad jezerom rad šari žandar Kranberger. Če bi ga kje presledili in ovohali, kam se je obrnil, naj mu vselej sporoče. Rad bi nekaj poračunal z njim. Kaj, se pa ni hotel izdati.

Hribarjev Peter je zgodaj legel. Drugo jutro ga je budilo sonce, pa se mu ni nikamor nič mudilo.

(V drugo naprej.)

MOJE RODINE

VINKO BELIČIČ

Milan 1958

Med lovorjem, glicinijami je obstal moj dan —
in Via Bianca di Savoia siva kletka:
premajhna dalja je od konca do začetka,
v akvariju sem riba, ki bi rada v ocean.

Za ulicami, dimniki — tam zad nevidna pot
v ravninah se gubi — — čez morje misel plava,
čez daljne hribe — — Tamkaj hišica, dobrava,
kristalna, rosna jutra, ptičje petje vsepovsod.

O moje Rodine, kako vas je ustvaril Bog!
Česminje, leščevje, apnenec beli, brinje;
za dragami bohotna trava živ spomin je
na deda, na peharje, delo velih, pridnih rok.

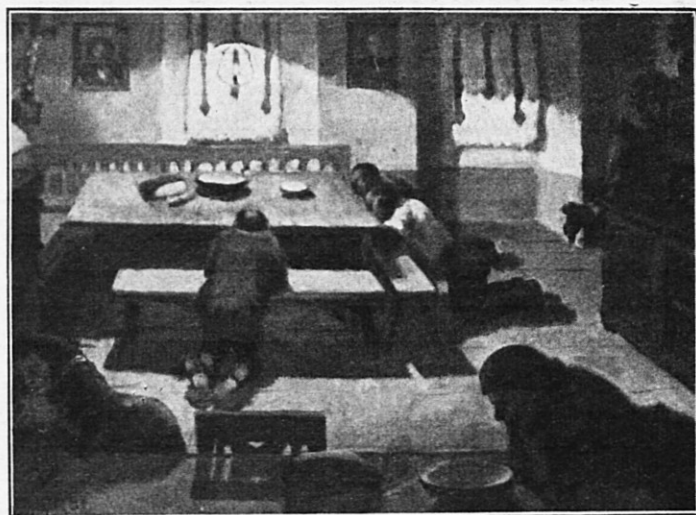
Za skednjem gošča: divje rože in kraljestvo gnezd —
in cvetje drenovo — in vetra topli dihi — —
Mužévnega rastlinja vonj se v prošnji tihi
daruje božji luči sonca, meseca in zvezd.

In kosi vsak večer so na vršičih in pojo,
a drugi dan tepo se vetri kako živi
in v mavrico se skriva sonce pred nalivi —
in črne letve z vrh slemena vdano zro v nebo.

Ob trtju kutina razkrila je svoj bajni kras.
Da sem čebela, do noči bi srkal cvete,
povračal se ob zori v hrame svoje svete,
brezkončne himne svatbene bi vriskal, pel moj glas.

Nad grébami je mati sključena: krompir sadi,
zdaj zdaj cvetoči in žužnjavi vrt pogleda
in prosi Stvarnika za sad — in lica bleda
se stožijo: Velika noč je tu, a njega ni.

O Rodine uboge, daljne — jaz sem ves bolan
od hrepenenj, pomladi vaši se predajam — —
in v kletki Bianca di Savoia tih ostajam,
nad mano kamení svetlobe sinje ocean.



Francè Košir: Rožni venec.

JUDEŽ IN MLINAR

JOŽA LIKOVIČ

V noči na veliki četrtek je izdal Judež svojega Učenika palestinskim prvakom in duhovnom za trideset srebrnikov, to je za ceno zavrnjenega sužnja. Ves svet je otrpnil zbog črne nehvaležnosti iznevernika, ki je potuljen zapustil Jezusa in častitljive brate, zbrane pri zadnji večerji. Nad vrtovi Oljske gore so se razgrnili žalni prti mrakov. Vrste zvezd so se razpeljale kakor skrivnostna znamenja in ognjeni pečati, s katerimi je to noč zaključila Stvarnikova roka tisočero sreč in usod. Judež je obrnil denar z vetrom in goljufovimi kockami. Napotil se je v vinski hram, kjer je pognal poslednji srebrnik; v vedrem jutru se je odpravil v shodnico. Bil je brez božjaka, kockarji in nevredni plaščurji so ga okanili za vse pike ter ga pri igri do kosti obrali. Tedaj se je začela oglašati v njegovem razdvojenem srcu bridka vest! Ko je spotoma čul o Jezusovem trpljenju, ga je obšlo globoko kesanje, ker je prevaril in izdal svojega Učenika za malopridno ceno. Ves potrj je šel k prvakom in jih prosil, naj izpusté nedolžno žrtev; ti so se zvito spogledali in poskusili odpraviti nesrečneža izpred tempeljskega praga. Vedeli so namreč, da je v svoji vetrnjaški lahkomišelnosti prišel ob ves denar; zato so mu hladno veleli:

»Vrni nam do večera srebrnike, pa se bomo pobotali!«

»Prinesem jih,« se je odločil Judež, vrgel haljo okoli ramen in šel po svetu, da nabernja pri znancih in dobrih ljudeh trideset srebrnikov. Hodil je urno in nepočakljivo, niti rumeno, pravično sonce ni moglo slediti njegovim krivim petam. Ljudem se je Judež resnično smilil, ko se je odkritosrčno obtoževal in bridko obžaloval svojo pregreho. Ko je prišel olajšan do

Veseljske vasi pod Žalostno goro, mu je manjkal le en sam srebrnik. Kakšno veselje! Obstal je pod upognjenim vejevjem puščobne beke, si oddahnil in vnovič pretresel srebrnike v mošnjičku. Srce mu je bilo v stopah, ko je ogledoval stare, svetle petice. Še malo, pa bo rešil Jezusa in opral sramoto! Stara petica, stara resnica! Gospod mu bo gotovo brez graje odpustil pregreho in ga zopet sprejel v družbo izvoljenih.

Sredi praznih leh in strnišč, osmojenih od jesenskih ognjev, lakotnih slan in burje, se je budila jasna pomlad. Vrh podpeškega loma so se družile glasne vrane, nad Ljubljano so se trgali vedri kosmiči megle.

Tisto jutro je zalezal Skrotentkov Jožkove, mlinar in najbogatejši človek v veseljski soseski, prvo merico srebrnkastega poprha, ki ga je jutranja zarja darežljivo nasula zvončkom, ponižnim dremljavkam, bičicam in trobenticam kraj jezerskih okenc. Zajezena voda je veselo pljuskala čez spolzke rake; njeni curki so se tajinstveno pobliskavali... Stečeni mlinski kamni so že dolgo budili in oponašali svojega gospodarja: Kesan, zaspan, kesan, zaspan! Toda mlinarja je šele veliki dan spravil iz čumnate; hitro je sklical lenive hlapce, dvignil navor in podsul novo žito, da sta se vrhnjak in spodnjak zopet veselo prerivala okoli koprice. Nato je skočil h koritu, spretno ujel prgišče postane mlinščice ter se s polnimi curki vode popolnoma osvežil. Ko je zadovoljno vdihaval jutranjo golomrazico, se je oglašal pod zakajeno stražjo tanek veter, ki je predel zagonetno pesmico. Tudi v jezerskem grlu je votlo hropela podtalna voda, ki se je natekla po strahotnih ponorih izpod Menišije. Jutro je bilo za mlinarja polno neke negotovosti in trpkosti. Že nekaj dni je zaman pričakoval trgovce z žitom in moko. Jezilo ga je, da je zaspal danove, morda so ga možje zaman budili. Skrotentk je stopil k ogradi, napravljeni iz neobdelanih kamnov, in se dolgo oziral po rimski cesti. Noben konjski peket ni jeknil, noben voz ni zaklokljal izpod Srebotnika, ki je sladko počival med brinjem in drnljkami...

Medtem se je izza ovinka približal Judež, veselo in blaženo opazujoč ponosni mlin s tremi zgovornimi tečaji; v vasi namreč ni dobil niti prebitega beliča. Ljudje so bili dovolj siromašni, turski sok so si belili samo s plehkim luštrekovim kropčkom, da so komaj klampali na mah. Skrotentkov Jožkove je požmano gledal zgodnjega tujca v zaprašeni obleki; njegov obraz je bil močno prepaden in neprespan. Judež je milo poprosil domačina za košček kruha in mu začel popisovati usodno pot, ki jo je prehodil to noč od Jezusove belo pogrnjene mize in od nevhvaležnih jeruzalemskih zidov do neznanih dežel, od svetlega morja do mrkih gora. Pripovedoval mu je o božjem Učeniku, katerega je podlo in sramotno izdal za trideset srebrnikov ter pahnil v nečloveško trpljenje; sedaj mu

manjka samo še en srebrnik, pa bo rešen on in potolažen njegov Učenik, Mlinar se je potrpežljivo čehljajal po navihančkih nad ušesi in odmajeval z glavo:

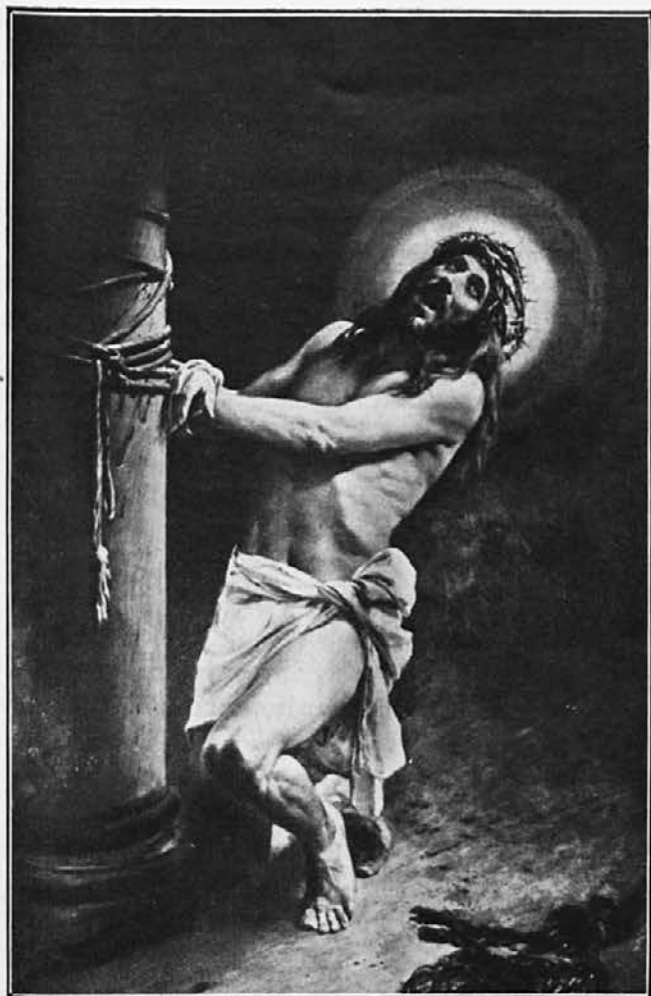
»Naprej boš moral, popotni mož! Na Prevaljah so bogatini, tam boš dobil najmanj tucat brenkačev in pomagačev. Jaz sem revež, ne poznam tvojega učenika, ki dela čudeže. Niti srebrnika niti poprtnika nimam! Tudi voda je popustila, da meljem in polnim le merice drugih. Včasih so kamni ves teden gluhi. Na mahu pa ničesar ne pridelam, kar kupim, to lupim.«

Judeža je obšlo gorjupo razočaranje! Že je menil, da mu bo bogati mlinar odrinil srebrno petico ter se bo na večer srečno vrnil v Jeruzalem, vrgel pred presenečene prvake tistih trideset srebrnikov ter rešil svojega Učenika! Že je slišal, kako žvenkljajo po marmornatih tleh svetli srebrniki in glasno terjajo od suhljavih starcev dano besedo! Sedaj pa bo moral zopet dalje, sam s svojo konopljasto vrvjo in nesrečo za pasom. Zdelo se mu je, da se pod njim sesedajo in grmijo skalnata tla v strašno brezno, kjer se goltajoč melje črna zemlja. Skoraj je onemogel! Toda neštete kronice z zlatim robom, prijazni zvončki, spokorno rdeči podleski, kobilarji, vse prebujeno stvarstvo mu je klicalo in zvesto pritrjevalo, naj ne odneha. V tisočerihih rosah se je blestelo tisočero nemih prošenj in sladkih obetov. Judež je osrčen vnovič poskusil z lepo besedo ter priporočal sebe in dobrega Učenika mlinarjevi dobrohotnosti. Toda Skrotentk je malomarno potisnil z moko okajeno čepico na oči ter neprijazno odslovil popotno dušo:

»Kaj misliš, da obiram srebrnike kakor brinje na gmajni? Seveda! Zopet en pomejnik več. Jedel bi, jedel, delal pa ne. Ni ne za vile ne za grablje, samo polegal bi kot riba v vrši.«

Skrotentk je godrnjaje odhacal v mlin. Judeža je prevzel neskončen obup; ves žalosten in strt je hamotal dalje. Le kako bo rešil Jezusa, ako ne zbere do večera zahtevanih srebrnikov! Ali naj išče zaželeni denar v pisanih hlačkah sv. Jurija, ki so se sušile po zdrtih brežuljkah, ali naj gre v goro po zakleto vedro, ki hrani velik zaklad? Ljudje so trdosrčni in prihuljeni! Saj je videl, da so se pri Skrotentku neutrudljivo vrtela kar tri mlinska kolesa, da je iz mlina grmela bogata mletev in so hlapci komaj sproti znašali natrpane vreče moke na varni borjač.

Sonce je zrló zviška na barje in ostali svet; beli oblaki so obležali nad krimskimi zavodi in zvesto opazovali zdrave, ravne hoje, s katerimi se bodo ruvali v poletnih nevihtah. Predpoldan je mineval v pričakovanju nečesa groznega. Ptički so se potaknili po suhih panjih in onemeli. Zvončki so se stisnili med rdeče resje, tulpe širokokrilke so skrile sladke jezičke, nebo je na svoji srčni strani zakrvavelo. Jezusu je bilo gotovo hudo! Judež se je mukoma poganjal po neznani



A. Fabris: Kristus ob stebri. (Vatikanska pinakoteka.)

cesti navkreber, bela konopljasta vrv se mu je neprestano zapletala med trudne noge. Ustavil se je pri Margu na Prevaljah, kjer so prešerno kockali ter popivali čolnarski hlapci in tržaški trgovci. Pijače in denarja je bilo po mizah na prehal. Čiči z oprtnimi koši pregreh, zavrženih črepinj in posušenih črev so vsevprek dobičkarili. Tudi Judeža so brž spazili; toda on si je zaželel plemenitejše družbe in tolažbe. Njihov denar se mu je zdel krivičen in nečeden. Popotnik se je ves nesrečen potajil v razsušenem čelešnjaku za pečjo in zadremal.

Proti večeru si je Judež opomogel in jadrno zapustil krčmo, skrbno stiskajoč mošnjiček s srebrniki k sebi. Stemnilo se je. Večerna zarja je že davno stuhnila za polhograjskimi grebeni kot težka, rdeča zavesa, s krvjo napojena. Buden mesec, beli izdajalec nočnih skrivnosti, je neslišno hitel od tolmana do tolmana in zapuščal v skritih jezerskih okencih živozeleno sled. Žalobni glasovi so se budili sredi samot kakor pretresljiva tožba nebu in zemlji. Večni Bog se je zgrudil ob svojem prestolu in žaloval za ljubljanim Sinom, ki je to noč že trpel kakor nedolžno jagnje.

Judeža je pretreslo; v nočni tišini, sredi neizmerne molka in brezobličnega veselstva je še teže prenašal strašni greh. Pot ga je še enkrat zanesla v Veseljsko vas. Tu in tam je mrlela slabotna lučca, tudi v mlinu so še svetili. Skozi polkrožno podstrešno lino, podobno bulječemu volovskemu očesu, je bilo slišati prerekanje hlapcev, ki so zgubljali pri kartah. Judež se je tihoma splazil bliže, se stisnil k oknu ter zrl skozi pripravno režo v svetlo čumnato. Skrotenk je košato sedel za mizo ter varno in ljubosumno predeval srebrnike s kupčka na kupček. Steklo na oknu se je kar potilo od neizmerne mlinarjeve pohlepnosti! Kakšno bogastvo! V slehernem poblesku srebrne stvarce se je skrival drobec pisane sreče, podobne prazni peni, ki splahne ob prvem viharju... V Judežu je ob pogledu na suho srebro vse zamrlo. V njem je živela samo še ena misel: Denar, samo denar mu je potreben, da opere greh in iztrga Gospoda iz rok biričev. Kri mu je zalila oči, bes ga je popadel, da je burno potrkal na podboj; slabo nasajena okna so zlovešče škrtnila, zapahi so popustili. Skrotenk je z razkrečenimi rokami pograbil srebrnike in jih pospravil po skritih predalih. En sam srebrnik je obležal na mizi, tako tanek in droben, a vendar usoden za vse! Prestrašeni mlinar ga ni opazil, ko je hitel na plano, kjer ga je prestregel zbegani Judež:

»Prihajam v drugo, mlinar! Pomagaj mi, da rešim svojega Učenika. Samo tisti srebrnik mi daj, ki si ga pozabil na mizi, pa bom srečen na večne čase.«

Njegove žalostne, črne oči so postale še enkrat zgovorne in živahne; toda mlinar je trmasto zakrknul in poslal hlapce nad tujca.

»Boj se me, ako pridem v tretje!« je žugajoče metlal Judež z razmršeno brado proti mlinarju in se hropeče upiral hlapcem, ki so ga stirali na pot.

Skrotenk je trdno zapahnil vrata in line ter določil hlapcem nočno flako pri mletvi. Sam je odšel v čumnato, poiskal pozabljeni srebrnik, ga ljubeče potehtal in spravil v predal. Nato je legel; toda zaspati ni mogel, šumenje vode na graji, poskakovanje koprice sredi kamnov, skrivnostno prišepetavanje polnočnih ur, vse ga je spominjalo na prečudnega tujca.

Judež je nazadnje obupal. Noč ga je prehitela, tema in človeška zloba sta ga pogubila. Skrивaj se je vrnil k mlinu in vrgel pod grmačasto vrbo mošnjiček srebrnikov. Odvil je vrv in jo pričvrstil na orehovi veji, ki se je razrastla tik do oken mlinarjeve čumnate; ko je napravil zanko, si jo je vrgel okoli vratu in zadrgnil. Apostolski svit nad njegovim temenom je žalostno splahnel; petelinov klic je žalobno presunil nočni pokoj, osramočene zvezde, blede mesec in zemlja so se za vedno odmaknili medlečim Judeževim očem. Tedaj je nastal velik vihar, na vratih in oknih mлина so odleteli zapahi, line so se strahovito stresle, pokrovi

skrinj so se odprli in zaprli. Skrotenk je v polsnu plnil k oknu in koj zagledal obešenega Judeža. Mesec je kral z njegovih posinjelih ustnic poslednji izdajalski poljub. Strašne, osteklenele oči so očitajoče srepele v iznenadenega mlinarja, ki ga je oblil mrazeč pot. Nezaželeni pomeljaj ga je spravil v zadrego! Urno je sklical hlapce in odšel z njimi k obešencu; zagugal je otrplo truplo in se rogal mrtvecu v spačeni obraz:

»Ti že ne boš klatil mojih orehov... Hoj! Kar na občinski svet ga zanesite!«

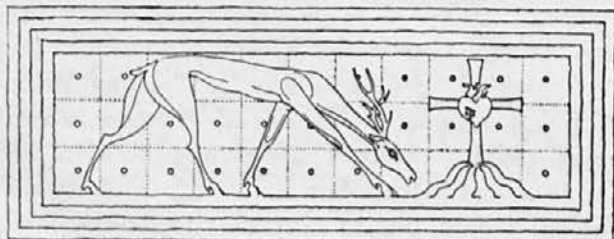
Hlapci so neradi obstopili obešenca; ko so ga hoteli zagrabit in sneti z orehove veje, so zadeli v prazno, da so drug drugemu nevede segli v roke. Čuli so le zaničljiv posmeh, globok vzdih in žvenket srebrnikov. Velik strah jih je prevzel, zapustili so Skrotenka in mletev ter se razbegnili po domh.



Pravijo, da je Skrotenkov mlin po tem dogodku kmalu opešal in razpadel. Skopušni mlinar je zamaril mletev, neprestano je blodil in postajal pod stari kavim orehom, kjer se je z nekom prerekal za srebrno petico. Nekega dne so ga pogrešili; vrata puščobnega mlina so bila že dalje časa zapahnjena. Vaščani so morali sneti trhlo mlinsko kolo, najsrčnejši so zlezli skozi odprtino v zatohli mlin in odpahnili vrata. Vsem se je nudil grozen prizor! Skrotenk se je na peči mrtev stulil v dve gubé, kakor da ga je nekdo zgnetel; pred seboj je stiskal kupček plesnivih srebrnikov. Vaščani so govorili, da se je zmaščeval nad Skrotenkom sam Judež!

Po njegovi smrti ni hotel nihče prevzeti mlina, v katerem so se naselili vetrovi in zeleni močvirski ognji. Tudi voda je odšla in poiskala drugo vretje. Danes je zaznati tam le pusto ruševino, ki jo z veseljem prešačata bič in loček. Nihče se ne ozre na zakleti kraj! Samo v kvatrnih nočeh se shajata Judež in Skrotenkov mlinar ter se pogajata za nesrečni srebrnik; tedaj oživi zapuščeni košček zemlje, nadaljuje se obupna pravda, ki bo končana šele na sodni dan!

Nenavadni ljudski izrazi: dremljavka, bičica, hlačke sv. Jurija = pomladanske cvetke; hamotati, klampati = težko hoditi; golomrazica = suh mraz; koprca = os pri mlinskem kamnu; metlati z brado = v koga siliti; na prehal = obilo; pomeljaj = kdor prinese v mlin; pomejnik = pohajač; plaščur = zapravljivec; požmano = s priprtimi očmi; poprtnik = boljši kruh, zavit v prt; straž = napušč; stuhniti = potemneti.



U T R I N K I

VINKO ŽITNIK

S R C E

P o b r a t i m s t v o

Srebrna jutra, dnevi dolgi, zlati,
večeri rdeči, gorki, svet brsteči —
o, vse se zdaj spet z mojim srcem brati!

P o s e s t r i m s t v o

O sladko pomlajenje njiv, gorá!
Vsak spev in cvet je moj — kot bil bi vzet
za sestro vigred meni iz srcá...

K a k o v a s l j u b i m !

Zelene gôre in ravní cvetoče,
dišeče veje in nebo brez meje —
kako vas duša moja ljubi vroče!

O m a m a

Zastonj rotim srce, naj se iztrezni,
češ ni napoj življenje, marveč boj —
ko pa je spet ves svet kot vrt ljubezni!

P o m l a d n i d i h

Deviški dih brstečih vej in trat
povsod puhti in diha v mojo kri...
Dekleta, zdaj pa proč svoj srčni hlad!

V s e n a n o v o

Glej, njive in goré spet zelené,
deklè zre spet za fanti v sončni svet —
in meni spet od sreče mre srcé!

R a z k o š j e

Cvetoče veje, spevi ptic, dekleta
in sončni čas — o, vse je zdaj pri nas!
Juhej, kaj vse se sreč spet obeta!

Ž e j e n

In svet je zopet mlad, cvetoč, dišeč,
svetal, brezmejen — jaz pa žejen, žejen
ljubezni in čedalje bolj goreč...

P o m l a d — m l a d o s t

Pomlad se vrača čez goré, ravní
na tla domača... Hej, še meni vrača
mladost se z njo v duhá, srcé in kri!

P a r o b k i

Krog hramov so se razpustili popki,
kot sneg in kri se zdaj vsak vrt blešči...
O, moja leta pa so kot — parobki!

D E K L E

Z a v e z a

Vsa sončna — kakor jutro na ozari
je v gredi stala, nagelj rdeč mi dala —
in zdaj so v sencí vsi pomladni čari!

Hrepenenje

Ah, v soncu prve vigredi milina:
mah, resa, zvončki, trava, prst, citrončki...
Čuj, pridi, moja zala in edina!

Vzdih

Ah, blesk nebá oči mi njenih modrih
spomin budi — in v žarkih sončnih dni
sem zapletèn kot v njenih zlatih kodrih!

Čakanje

V nedeljskem soncu sam slonim na plotu.
Le rdeč metulj veslá kot živ dragulj
sem k meni — nje pa ni po poljskem potu...

Nezvesta

Po gredah breskve, glej, kot rane rdijo,
in tam ob vodi draga z drugim hodi...
Adijo, sladki sèn srcá, adijo!

Prevara

In zdaj njegova žena je za večno!
Ne žar srcá — njen vzor je blesk zlatá!
Eh, moji zadnji upi — srečno, srečno...

Pozaba

Njen novi dom je v cvetju jablan skrit...
Krčmar, natoči vrč! Naj žar pekoči
nocoj ugasne kakor mračen svit!

Nasvet

Srcé, daruj se spet naravi — glej:
te gôre, grički, doli, žarki, ptički
te spet želé osrečiti kot prej!

Slovo

Dekliške ustnice, oči in prsi —
ti bežni čar, ti sladki vir prevar,
kot zadnja senca mimo mene zdrsi!

Sklep

Odslej bom ljubil le prečisti čar
gorá, dolin, poljan, gozdov, planin...
Le v njem ni razočaranj in prevar!

B O G

Praznota

Ah, saj je moj ves svet in vse daljave:
nebá sinjina, gora, vas, dolina —
pa vendar v tem ni zame sreče prave...

Razsvetljenje

Ozri se, človek, s srcem v svet okrog,
stvarem poglej do dna, pa mi povej,
kdo naj osreči te, če ne tvoj Bog!

Spoznanje

O vem, naj bo kar koli: cvet, vrč, ptič,
prst ali kri — srca ne umiri...
Vse, kar ni Bog, je zgolj omámen nič!

Uvelost

Uvel za mé čar trav je, žit, cvetlic...
Zdaj v meni vse, ah, le po Bogu mre,
odkar prerodil me njegov je klic...

Ukaz

Le pojdite za vselej iz srcá
mi vse stvari, da čisto, brez strasti
postane tempelj mojega Bogá!

Nova pot

Oj zemlja, trava, cvetje in drevesa —
le pot odslej mi boste, da po njej
poromam k bratom angelom v nebesa...

Tožba

Odvzel, zagrenil si mi vse stvari,
srcé sred mraka prazno nate čaka
in mre po Tebi — Tebe, Bog, pa ni...



Zgodnja pomlad. (Fot. Fr. Krašovec.)

V z d i h

Oklep noči me zmerom huje muči,
in v strti duši zadnji slop se ruši...
Ah, kje si, moj Zidar in Vrelec luči?

Z a u p a n j e

O kdo me naj iz teh sipin izgrebe?
Le Ti edini! In na razvalini
sezidaj tempelj, ki bo vreden Tebe!

O č i t e k

Na križu je Nedolžni, ves krvav,
uničen, mrtev — zate pravna žrtev...
A grešnik ti — povej, kaj Zanj si dal?

P r o š n j a

Gospod, čuj, Ti rokó na meč moj deni!
Postava Tvoja ter narava moja,
poglej, še zmerom nista eno v meni...

V d a n o s t

Zahvaljen, Bog, za vse. Ah, tudi križ,
vem, je Tvoj dar! Pa kaj vseh muk mi mar,
če Ti, moj Močni, v srcu mi živiš...

V r i s k

Zavriskaj, duša srečna, in zapoj!
On, ki njegovi angeli, svetovi
in knezi so — je ves na veke tvoj!

D a r i t e v

Vse moje stiske, boje, bolečine
in drobni žar srca kot večni dar,
moj Stvarnik, sprejmi, kadar čas moj mine!

U p a n j e

Ko bom prestopil skriti smrtni krog —
oj tákrat bom ko rdeč, žareč atom
za večno združil se s Teboj, moj Bog...

P O M L A D

JOŽE DULAR

Nikjer ni več snega. Zemljó napojil
pomladni dež je topel in lahak.
Na drevju popje, v vrtilih prvo cvetje.
Čebele že zapuščajo uljnjak.

Spet se ozimina je v rast pognala
in trte se od jutra v mrak solzé.
V brezah se pretakajo sokovi.
Z vetrovi spet pomlad v deželo gre.

Iz smrti vse pognalo je v življenje. —
Le mi smo kot pod snegom šibka rast,
a vsi vemo: za temo sonce pride.
Med nami vsak bo kot na gori hrast!

V O Z V B R E G U

VENCESLAV WINKLER

Jernej Mrak je začutil, da mu je telo prevzela opojna utrujenost. Naložil je bil zvrhan voz vejevja in trsak, privezal ga je in dobro pri-trdil verigo, ko si je pa hotel oddahnuti, se je svet okoli njega nenadoma zazibal. Bilo mu je, ko da je zašumel skozi gozd težek veter, drevje se je zamajalo, zdelo se mu je, da sta se tudi vola stresla, se ozrla, iztegnila gobca in zatulila. Strahoma se je prijel za voz, oči so mu iskale nečesa trdnega, zagledal se je v tla. Po telesu se mu je razlezla ostrá bolečina, pri srcu ga je stisnilo nekaj pekočega. Nato je nenadoma vse odnehalo. Vzdignil je glavo in spet jasno spoznal svet. Gozd se je bil umiril, le vrhovi orumenelih bukev so na lahko vztrepetavali. Iz zemlje je puhtela vlaga, med listjem so rdele zadnje ciklame, bila je jesen. Skozi golo drevje je razložil nebo, prav za prav vijoličaste in sive oblake, ki so plavali nizko nad bregovi in jih je veter trgal in gnetel.

»Star sem že,« je zamrmral. »Moral bi kdo z mano.«

Spomnil se je, da je zjutraj vse odganjal. Tršat in močan je odšel. Doslej ni poznal bolezní — Mrákovi so navadno pri osemdesetih še brezskrbno drvarili. Zdaj se je nezaupno smehljal. To bo pač majhna slabost. Poiskal je robec in si obrisal čelo. Nad bregom je pogledala iz grmovja srna z mladičem. Opazoval ju je nekaj časa, nato je stopil k vozu. Potrepljal je vola po vratu, pogledal še enkrat po poseki, globoko zasopel in pognal.

Vozil je počasi in previdno, zdaj pa zdaj si je položil roko na srce, kakor bi se česa bal. Svet je visel, voz se je zibal. Živali sta se upirali v mokra ilovnata tla, stopali sta s širokim enakomernim korakom, vendar si je oddahnil, ko je zavil na razvoženo pot. Ustavil se je za trenutek, bil je vesel, da je speljal iz grmovja. Potem je zamišljeno stopal ob vozu. Da, marsikaj je moral še pretehtati. Mrakova kmetija je bila največja v Globeli. Fanta sta mu padla v vojski, ostala so mu tri dekleta. Spet se bo premenil gospodar, zakaj tudi on se je bil priženil na kmetijo. Prav zato se je gnal do zadnjega. Ni se mogel odločiti. Nekdo bo sicer moral priti za njim, videti pa ni hotel nikogar. Rajši tri hlapce ko enega zeta, je mrmral.

Globoko pod potjo je ležala Globel. Ozrl se je po strmem bregu do belih hiš in zadovoljno pokimal. Vola sta stopala brezskrbno, ko da gresta po ravnici. Naslanjal se jima je nekaj časa na jarem, nato se je ustavil. Sklonil se je čez breg. Lepa kmetija, ta Mrakovina! Hiša na koncu vasi, šest glav živine, zadosti gozda in senožeti, tudi njiv ne manjka. Le na spodnjem koncu nekako ne more do ceste. Toda to se bo



Albert Anker: Vaški lekarnar. (Umetnostna galerija, Basel.)

še uredilo. Tisti kos sveta, kar ga ima Brezar za Ogrado, bo moral še dobiti. Potem bo zemlja lepo zaokrožena.

»Kam rineš, sivec?« je nenadoma udaril po živalih. Hotel je odskočiti, toda voz je zaškripal, nekaj ga je oplazilo. Umakniti se ni mogel več. Čutil je, da se nagiblje proti Globeli. Pogledal je v vas pod seboj in stisnil zobé. Zaril se je z nogami v zemljo in se uprl. Na hrbet mu je legla neznanska, zibajoča se teža. Spreletelo ga je, da bo zdaj pa zdaj zletel po bregu. Obupno se je ozrl po poti in videl, da je pot prazna, ujel je še vase podobo jesenskega dneva z oblačnim nebom, rumenimi gozdovi in neko žalostjo v bregovih, blesk rdečih hiš v Globeli, nato je zamežal. Še za trenutek je odprl oči. V bregu nad vasjo je stala nekoč bajta. Zdaj je tam Mrakova njiva. Stresel se je.

»Zdaj je tako vsega konec!« je zašepetal. Zdelo se mu je, da traja vse neznansko dolgo. V njem je drgetalo do poslednje žilice. To bo torej konec. Oči so se mu napolnile s krvjo. Skoznjjo je zastrmel ko skozi rdečo zaveso v pusti dan, v Črni hrib onstran Globeli, v znano zemljo vsepovsod okoli. Ali ni več oblakov? Od nekod je rasla svetloba in se širila proti njemu. Videl je, da prihaja z Ravnice. Tam je bila nekoč Grabnarjeva bajta.

»Saj sem jo vendar plačall« se je začudil. Z jezo je sunil s telesom navzgor. Za njim je zaropotalo. Voz,

ki je visel v zraku, je zdrknil v kolesnice. Svetloba je ugasnila. Hladna siva barva je prepojila svet. S strahom je premeril živino in voz, nato se je naslonil nanj. Od vseh strani je pihal veter. Po čelu so mu polzele mrzle kaplje. S tresočimi se nogami je zlezal do živali in krenil dalje, kakor bi se bal omotice. Zdaj se je voz enakomerno zibal. Pogledal je po bregu in premeril strmino. Dve skali, nekaj grmovja, samotni bor. Ustavili bi se bili prav spodaj, morda na njivah, morda v potoku. Zazeblu ga je.

Zemlja je bil spolzka od zadnjega dežja, živalima je zdaj pa zdaj zadržalo. Rdeča ilovnata pot je bodla v oči. Nad potjo je šumelo listje, pod njo je čepelo nekaj samotnih borov. Nebo je tiščalo k tlom. Jernej si ni upal dvigniti glave, oprezno je tical z bičem po tleh in vodil v ovinku še z večjo previdnostjo. Potem si je nekoliko oddahnil. Pot se je spuščala v Globel, živali bi sami pripeljali do doma. Pobožal ju je, vola sta ga pogledala z velikimi očmi. Pred vasjo se je skrivoma ozrl v breg. Visoko nad njim je visela pot. Pokrižal se je in znova pogledal na njivo, na nekdanji Grabnarjev svet. Tam bi se ustavil.

Ko je zavil na dvorišče, je ugledal pred hišo Grabnarja. Siv in sključen se je opiral na palico in se oziral po nebu. Obraz z boleznimi potezami se ni zganil. Jernej je potegnil z roko preko čela in nekako ježno ustavil pred drvarnico. Počasi je začel izpregati.

Prsti so se mu tresli, nerodno je odpenjal. Nemiren je odgnal živino v hlev ter godrnjal nad hlapcem, da ga od nikoder ni. Ko je opravil, se je ustavil pred hlevom. Videl je, da je Grabnar odložil palico, pobral nekje brezovo metlo in začel pometati po dvorišču. Počasi je drsal po pesku, omahoval je z metlo vred.

Jernej je nekaj zamrmral in stopil po dvorišču.

»Ali si prišel, Grabnar?« je pokimal starcu.

»Prišel,« je potrdil in nehal pometati.

»Koliko časa boš ostal?«

»Tri dni,« je dejal plaho.

»Tri dni,« je pomislil Jernej. Zagledal se je v starčeve vodene oči, nato je tiho odšel v hišo. Ko je sedel k peči, je legla vanj takšna utrujenost, da so se mu oči zameglile in skoraj ni spoznal domačih, ki so hodili okoli njega in ga nekaj spraševali.

Popoldne je vprašal ženo Angelo:

»Kje je pa jedel?«

»Kdo?« se je zganila.

»Grabnar.«

»V kuhinji,« je dejala tiho in se obrnila v stran.

Topo je gledal predse. Dolgo je sedel za mizo, nato se je spravil k oknu. Rad bi nekaj izluščil iz spomina. Daleč je že mladost, morda štirideset let. Nasmehnil se je. Da, dosti manj ne more biti ko štirideset let. Ustnice so se mu razvlekale. Torej ga že štirideset let ni bilo domov v Globel. Medtem se je marsikaj spremenilo. Nihče ni pričakoval, da bo prišel star in pokvečen, z leseno nogo. Na županstvu ga skoraj spoznali niso. Zdaj bo pač hodil od hiše do hiše.

Hlapec je prišel vprašati, ali naj zmeče z voza.

»Seveda,« je Jernej razmišljen iskal pipo. »Kje je pa Grabnar?«

»Drva sklada,« je dejal fant.

»Drva,« je pokimal gospodar, ko je gledal za hlapcem. Lahko bi zdaj ukazoval kot on, ne pa čepel v drvarnici, ga je spreletelo. Previdno se je ozrl okoli sebe. Bog ve, kaj misli Angela? Tako je pač življenje.

»Razmislil bom vse in stvar na kak način uredil. Star sem že in ne bi imel rad sitnosti na onem svetu.«

Samozavestno je vstal. Da, o Bogu je imel Mrak svojo podobo, rad bi govoril z njim kot s sebi enakim, sedla bi za mizo in se pametno pomenkovala kot dva gospodarja: taka in taka je bila letina, tako kaže cena. Le misel na Grabnarja ga je nekoliko plašila.

Pri večerji ga je znova iskal z očmi. Angela je zamrmrala:

»V kuhinji sedi. Mislila sem, da ti ne bo všeč.«

»Zakaj bi mi ne bilo všeč?«

Pogledal je po družini, po hčerah, močnih in mladih. Najmlajša se bo omožila pred božičem, sanjala je po svoje, drugi dve sta se sklanjali nad jedjo. Hlapec se je pa oglasil:

»Pravijo, da sta se včasih pravdala.«

Jernej je skrivil hrbet in pomežiknil: »Kdo pravi?«

»Slišal sem,« je zamrmral hlapec.

»Pravdala se pa nisva,« je skoraj zasmehljivo odvrnil gospodar.

Angela je molčala. Mirne oči se ji niso zganile.

»Močan je moral biti nekoč. Zdaj pa je tak siromak,« je nadaljeval hlapec.

»Svet ga je zmešal,« je zamrmral Jernej in odložil žlico. Pogledal je ženo in povetil glavo. Podprl si jo je z rokami in se zamislil. Videl je pred seboj lep pomladanski večer, ko sta se z Grabnarjem srečala pred Angelinim oknom, videl je nedeljsko noč, ko so se pred krčmo stepili. Mladi Brezar je obležal v krvi. Kdo ga je? Nihče ni vedel kaj trdnega, suvali so vse vprek. Ko pa so prišli čez hrib orožniki, je Grabnar pobegnil. Kdo je videl, da je prav Grabnar imel nož? Fantje so se spogledovali, le Jernej Mrak je iztegnil roko in zasmehljivo dejal, da je videl. Grabnarja ni bilo več nazaj, utonil je v svetu, Brezar je pa kmalu ozdravel. Angela je hodila nekaj časa po vasi z objokanimi očmi in povešeno glavo, nato se je oklenila Jerneja. Jernej Mrak se je priženil na grunt.

»Dolgo ga ni bilo nazaj, če ga ni bilo štirideset let,« se je znova oglasil hlapec. »Življenje je pustil nekje v svetu.«

»Ali pa doma!« je nenadoma dejala gospodinja. Oči so ji zagorele, nekaj krvi ji je zalilo obraz. »Na Ravnici je stala včasih Grabnarjeva bajta.«

»Zdaj je tam njiva. Življenje gre svojo pot,« je pogledal Jernej izpod čela. Z nekim nemirom je začel moliti. Odgovarjali so mu z vsakdanjo govorico, z zamolklimi glasovi, ki so se zlivali s šumom vode za hišo in z vetrom nad vasjo.

Ko so končali, se je vzdignil in zlezal na peč.

»Ali bo v hlevu spal?« je vprašal hlapec, preden je zaprl vrata.

»Kjer hoče,« je zagodrnjal gospodar.

Hotel je zadremati. V glavi so mu vrele misli. Prižgal je pipo, se zavil v oblake dima in znova visel z naloženim vozom nad bregom. Bilo mu je, ko da je takrat pogledal nekam onstran življenja in da se zdaj na tem svetu ne more več znajti. Gledal je po hiši in tehtal hlapčeve besede. Pa kaj on vé o vsem! V štiridesetih letih se je svet prečudno spremenil.

V hišo je prišla Angela in zlezla k njemu na peč. Dolgo je molčal. Zunaj je veter tresel drevje in se zdaj pa zdaj s težkim sunkom zaletel v okna.

»Ali si govorila z njim?«

»Revež je,« se je ognila odgovoru.

»Ali mu je bilo treba oditi po svetu,« je pripomnil Jernej. »Brezar se je vendar pozdravil.«

»Saj ga ni on,« je dejala mirno.

»Kdo pa?« je pogledal Jernej po hiši. Iztegnil je desnico daleč predse, da bi prikrl, kako se mu trese.

»Pravijo, da nekdo drug,« se je umaknila z izmučenim glasom.

Ždel je nepremično poleg nje in iskal z očmi po hiši. Starinska ura je enakomerno tiktakala. Okna so se tresla v jesenskem vetru. Pričakoval je, da bo šla žena z mislijo še dalje. Potem je slišal, kako je zganila z roko. Segla je po rožnem vencu. Nasmehnil se je. Ždela sta drug poleg drugega in snovala vsak svoje misli.

Drugo jutro je šel za delom, kakor bi se ne bilo nič zgodilo. Le misel na strmino v bregu se mu je venomer povračala. Prešteval je leta in preračunal, da je prav za prav že star: šestdeset, pet in šestdeset, osem in šestdeset. Da, samega sebe človek nikoli ne vidi. Hotel se je odločiti. Sredi dopoldneva je poiskal Grabnarja in mu dejal malomarno:

»Dolgo te ni bilo domov.«

»Dolgo,« je zaječal starec, »že s prvim korakom sem napačno stopil.«

»Da, lahko bi se bil vrnil, nič hudega ni bilo.«

»Krenil sem na drugo stran sveta,« je kazal Grabnar, »in od tam ne moreš kar tako domov.«

»Brezar pa še živi...«

»Da, govoril sem z njim...«

Gledala sta se nekaj časa, nato je Jernej kar naravnost dejal:

»Pa kdo je prav za prav kriv?«

Grabnar je povetil oči in ni odgovoril. Na lahko je skomizgnil z rameni. To je zdaj pač vseeno. Jesen, zima, morda še enkrat pomlad, potem bo vsega konec. Kaj bi na stara leta iskal nekako pravico! Tih in sključen je drsal proti hlevu.

Zvečer je pa sedel pri peči. Jernej je opazil, kako so njegove oči ves čas spremljale Angelo. Malomarno je zamahnil z roko. Stara ljubezen pač ne zarjavi. Med jedjo mu je prišlo na misel, kako je gorela pod njim zemlja, ko je visel v strmini. Znova ga je oblila zona.

Drugo dopoldne ga je našel na Ravnici. Stal je pred njivo in se oziral po brazdah. Pusta zemlja je bila pokrita z lahko zmrzaljo. Sonce je nerazločno ugašalo za oblaki.

»Tamle je stala bajta, ne?« je Grabnar vzdignil palico.

»Da, tamle.«

Dolgo sta molčala. Pred tridesetimi leti jo je Jernej porušil, Bog ve, kolikokrat je zemlja že rodila. O tem zdaj ni vredno razpravljati.

Grabnar je stopil nekajkrat ob njivi, nato se je napotil čez travnik. Jernej je krenil za njim. Stareca sta šla drug poleg drugega ko soseda, ki ogledujeta polje. Spotikala sta se nad krtinami in zadevala drug ob drugega; bila sta si podobna, sključena v dve gubé, ko da grebeta po zemlji.

Drugo jutro se je Grabnar odpravil. Zavihal je ovratnik in potlačil klobuk globoko na oči. Ko je stal že na dvorišču, je prišel od nekod Jernej. Odhrkal se je in se nasmehnil. Zdaj bo spet mir, si je mislil, prijetna zima, sneg do oken, kakor prejšnja leta. Bahato se je ustavil in se ozrl čez vrt, oči so mu ušle v strmino nad Globeljo. Meril je višino od prvih skal do poslednjega bora in vedro lice mu je zasenčila pri-tajena plahost. Ustnice so mu zatrepetale.

»Kam greš?«

»Zdaj pa na Gradiško. Velika vas, mislim, da bom do božiča tam,« je rekel trudno Grabnar.

Jernej se je ozrl po nebu. Težko in sivo je viselo nad bregom, kakor strahotne grmade skalovja in zemlje, ki se hočejo zdaj zdaj sesuti. Oblaki se niso premikali, čakali so, na lahko so se zibali kakor na tehtnici. Dišalo je po snegu. Grabnar je počasi dvignil obraz in zakašljaj. Jernej je napravil nekaj korakov, nato se je ustavil ob vrtu in gledajoč nekam po vasi dejal s stisnjenimi ustnicami:

»Daleč je na Gradiško. Slab si in truden in zdi se mi, da bo snežilo. Za kak dan še lahko ostaneš pri nas. Ali pa za kaj več. Potem bomo videli. Da, mislim, da se bova še marsikaj pomenila.«

Grabnar je pogledal po vremenu, se ozrl nato k Jerneju in prikimal. V očeh mu je za trenutek blisnila topla luč. Počasi se je napotil z Jernejem v hišo. Odložil je culo na klop, pogledal skozi okna, zamrmral s hripavim glasom, da bo zares snežilo, zlezal nato v zapeček in sedel ko gospodar. Jernej je stal sredi hiše. Od peči je žehlala prijetna toplota. Da, počasi se bosta o vsem pogovorila...

Prišla je Angela. Osuplo je pogledala Grabnarja. Nato je povetila oči. Tiha in sama vase zamišljena je sedla pod zapeček. Jernej je stopal po hiši, zdaj pa zdaj je huknil v roke in se ozrl k peči. Za trenutek ga je obšlo, da sta onadva prava gospodarja. Nato se je prisiljeno nasmehnil:

»Staramo se, kaj bi se prepirali! Ali ne, Grabnar?«

Grabnar je dvignil glavo, gledal nekaj časa brezizrazno po hiši, kakor bi se moral šele domisliti, o čem je prav za prav govor, nato je prikimal:

»Dolgo traja, da pride človek do doma —«

Do doma? Jernej Mrak ni hotel tega tako naravnost priznati. Zahrkal je in izbiral besede, pa ga je prehitela žena:

»To bi bilo treba že zdavnaj poravnati. Čemu bi še te zadnje dni lazil od hiše do hiše? Ali ne, Jernej?«

Mrak je stisnil zobe in počasi izdavi:

»No, seveda!«

Ko se je znova ozrl skozi okno, je zastrmel v visoki breg za hišami. Čudna teža mu je legla na hrbet. Počasi je dvignil oči od zemlje k nebu. Ko se je obrnil, mu je sijal v obrazu zadovoljen smehljaj...



Vstajenje v Beli Krajini. (Fot. Fr. Krašovec.)

CIGANI

JOŽE DULAR

Zupnik Gašper se je zaskrbljeno presedel na stolu.
»Ne, tako v resnici ne more iti več naprej!
Lani so se dvakrat stepli med seboj in zdaj pravite, da so spet nekoga skoraj do smrti potolkli.«

»Davi so ga peljali k usmiljenim bratom v Kandijo, da mu zašijejo raztrgano kožo.«

»Revež,« je vzdihnil župnik.

»Kakšen revež? Ta svojat ni vredna usmiljenja! Vse cigane bi postavil pred puško, če bi bilo po mojem!« je vzrojil stari Smrekar, ki so ga vaščani že trikrat zapored izvolili za načelnika vaškega odbora in je bil to leto tudi občinski odbornik.

»Za božjo voljo, kaj pa govorite, Smrekar!« ga je župnik prestrašeno miril. »Ljudje so, po božji podobi so ustvarjeni kot mi.«

»To je vseeno, toda potlej bi bil mir enkrat za zmerom! Nobenih kmečkih pritožb ne bi bilo in sadeži na njivah in drevje po hostah bi bilo varno pred njimi.«

»To so samo tatvine, Smrekar! Toda njihovi pretepi in poboji so tisto, kar nas mora skrbeti. Vere ni med njimi in žene kradejo drug drugemu, zato teče kri.

Reveži so in tatvino človek še spregleda, toda kjer se med ljudmi bliska nož, je hudo, dvakrat hudo! To vam pravim, Smrekar!«

»V Gorjancih naj bi jim odmerili prostor, kot smo se že pred leti menili na občini. Bajte naj jim dajo in motiko v roke! Potlej naj pa delajo ali se pa potolčejo med seboj, če jih je volja!«

»Seveda, v Gorjance z njimi! Lepa misel, ko bi se dala uresničiti. Toda povem vam, da hlapec ni rojen za gospodarja in cigan ne za plug! Je že tako, vi in občina ne boste lahko spremenili tega.«

»Potlej se naj pa kar naprej tolčejo po naših hostah in kradejo po njivah! Bomo pa več posejali, da bomo prehranili to svojat! Kar skličite jih k sebi in jim povejte, da so jim naše kašče in zidanice odprte! Kar jedo naj in pijejo, mi se jim bomo pa po svetu umaknili, ker se oni nam nočejo!« se je stari razvnel.

»Za božjo voljo, Smrekar, ne govorite brezglavo! Kdo jih sili, naj ostanejo in kradejo po njivah? Nihče! Če bi bilo po mojem, bi jih spodil, danes, še to uro bi jih spodil, če bi vedel, da jim bo v Gorjancih bolje. Pa jim ne bo, ker ni vere med njimi, ker se ne boje kraje ne noža! Samo to vam pravim, Smrekar!«

»Stari je pogledal po svetih podobah, ki so visele na širokih stenah, potlej pa je z roko zasenčil čelo in sunkoma dvignil glavo.

»Ne razumem, gospod župnik, zares ne vem, kaj hočete?«

»Vero jim moramo dati, Smrekar! Po naši veri naj se poročajo, da bo imel vsak cigan eno samo ženo, za zmerom, do smrti! Potlej bo konec pobojev in pretefov med njimi. In če jim povemo, da je krasti greh, če bomo ravnali z njimi ko ljudje z ljudmi, če jim bomo pomagali, kot je Bog zapovedal svojemu bližnjemu pomagati, potlej bo mir med nami in njimi. Ali razumete zdaj?«

»Ne, ne razumem vas, gospod župnik! Kri se ne da utajiti in če cigan ni rojen za plug, tudi za našo vero ni! Taka je moja misel, pa recite potlej, kar hočete.«

»Grdo govorite, Smrekar, in napačno povrh, da bolj nাপak ne bi mogli! Vsi smo poklicani, da razširjamo Kristov nauk med ljudmi, vsi, ne samo jaz, razumete? Če pa ga med svojimi najbližnjimi ne bomo razširili, ko bi ga vendar mogli, bomo tudi mi morali nekoč dajati Bogu odgovor za našo nemarnost.«

Smrekar je vstal in se prestopal nemirno kot na trnju.

»Mogoče je vse prav, kar ste zdajle povedali, gospod župnik. Toda nikar naj ne bo zamere med nama, če vam še enkrat povem, da ne verjamem, da bi kdaj postal cigan dober krščanski človek.«

»Bo, mora postati, samo naše volje je treba! Če pa bo kdaj konec divjih ciganskih zakonov, bo mir v tej dolini.«

»Da bi le bilo vse tako, kot pravite!«

»Mora biti!«

Stisnil je Smrekarju roko in ga pospremil do vrat.

»Zbogom, gospod župnik!«

»Zbogom, Smrekar!«

Ko je župnik spet sedel za pisalno mizo, se je ves predal svojim mislim. »Vero v njihova srca, pa bo vse dobro,« je nazadnje sklenil svoje misli.

★

Cigan Mike Hudorovac je stal pred župnikom in nerodno mečkal svoj zvončasti klobuk v roki.

»No, ali veš, zakaj sem te prav za prav klical, Mike?« je mehko dejal župnik Gašper in odrinil debele matične knjige.

»Ne vem, prav nič ne vem, gospod,« je odgovoril mladi cigan, kateremu sta se nevednost in skrb brala z obraza.

»Zaradi Bare sem te klical,« je rekel počasi in gledal ciganu v obraz. »Od tod boš moral. V svoje gnezdo ob Kolpi boš šel, od koder te je prineslo k nam.«

»Gospod, ampak jaz sem rajši tukaj,« je dejal proseče.

»Verjamem, Mike, toda šel boš, moral boš iti! Ti ne spadaš v našo občino in župan zahteva, da greš v svoj kraj. Bara pa ostane tu!«

Kot udarci so padale nanj župnikove besede. Prenesel jih je, šel bo, če tako veli oblast, toda ko je župnik imenoval Baro, je vzkipeł.

»Gospod, Bare ne dam! Če grem jaz od tod, bo šla tudi ona!« je bruhnil iz sebe.

»Nikamor ne bo šla!«

»Saj mi je skoraj sestra!«

»Prav zato bo ostala tukaj! Tvoj in njen oče sta si brata, vrh tega pa ima še otroka s Štefanom. Tu bo ostala in s Štefanom se bo poročila!«

Mladi cigan je obstal brez besede. Hotel je spregovoriti, pa mu je bilo, kot bi ga nekdo s trdo pestjo stisnil za golč. Samo klobuk je še krčeviteje mečkal v pesteh.

»Ali si me razumel, Mike?« je župnik umedil besedo, ko je videl, kako ga je zadela novica. »Ne ženi si tega preveč k sreč. Tam doli ob Kolpi je še dosti deklet tvoje vrste. Pravo si po sreč izberi, pa boš našel že na tem svetu srečo.«

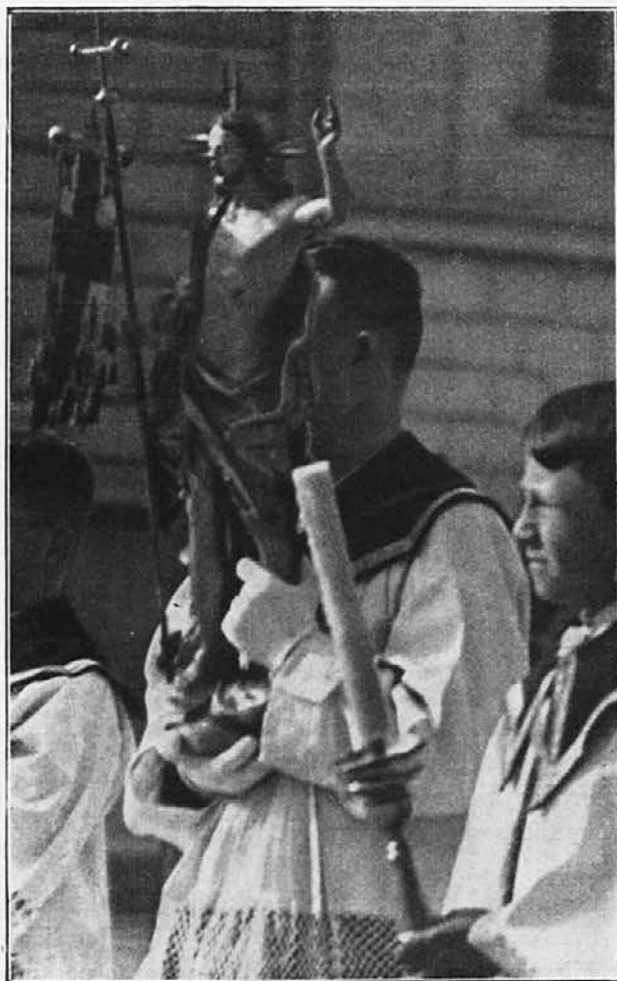
»Samo Baro hočem!« je sunkoma iztrgal besede iz grla.

»Ne nori, Mike! Skozi zid ne moreš z glavo! Bara je s teboj v sorodu in zato ne sme biti tvoja žena!«

»Kaj pa, če ne mara Štefana?« se je naglo oprijel zadnje bilke.

»Kljub temu ne sme biti tvoja!«

»Potlej ga ubijem, zadavim ga!« je hropel v razburjenosti in mahal z rokami okrog sebe. »Gospod, na



Aleluja. (Fot. Fr. Krašovec.)

prvi gaber ga obesim, tako zares, kot sem tu! Pa še otroka pošljem za njim na oni svet!« je kričal, da je celó župniku postalo tesno pri sreč.

Naglo je vstal in prijel cigana za roke.

»Mike, poslušaj, ne nori, Mike!« ga je tresel in rotil. »Šel boš in pozabil jo boš! Ni te vredna, če te je varala s Štefanom. In v sorodu sta si! Od tu moraš, pa bo vse dobro. Pozabil jo boš, Mike!«

»Nikoli, gospod! Bara je moja!«

Mike je zaihtel in se kot brez uma pognal skozi vrata.

Drugi dan so ga izgnali iz občine.

★

Župnik Gašper je imel s cigani dela in težav na pretek. Nikoli ni mislil, da bodo ciganske glave tako trde za božjo besedo. Z malimi je še nekako šlo, toda starejši so prav gotovo naslednji dan pozabili, kar jih je prejšnji dan naučil. Samo moledovati so znali. Nič niso pomagale župnikove prošnje, naj se vendar nauče vsaj glavnih resnic. Poskušal jih je razumeti. Seveda, raztrgani so bili in lačni, posebno sedaj na spomlad,

ko so kmetje komaj potegnili prve brazde. Vrh tega tudi ne more nič za to, če niso cigani odprti glav. Zato jim je po vsakem verskem pouku razdelil moke, masti in slanine, da so se zaloge v kašči in shrambi kar vidno manjšale in je bila kuharica zavoljo tega iz dneva v dan bolj osata. In prišlo je celó tako daleč, da je nekega dne župniku pred nosom zaklenila shrambo.

»Vsaka stvar ima svojo mejo!« je godrnjala. »Kar ukvarjajte se še naprej s cigani, če vas je volja, toda zaradi njih ne bomo hodili beračit po fari!«

Zdaj je župnik obljubil svojo podporo samo še tistim, ki so pri njegovem nauku pokazali kake uspehe. Kot po čudežu so se jim naenkrat pričele odpirati trde glave, tako da je bil župnik kar hvaležen odločnemu nastopu svoje kuharice.

Predpust je že lezel h kraju, drevje je zelenelo in ptice so pele. Skratka: bila je pomlad.

Prišla je velika noč in za njo bela nedelja.

Takrat so se pokazali prvi vidni uspehi župnikovega prizadevanja in truda. Tisto nedeljo so namreč trije ciganski pari stopili pred oltar. In med njimi Štefan Brajdič in Bara Hudorovac.

Župnik sam je novoporočencem kupil obleko in prstane.

Še nikoli ni bilo v ciganskem taborišču toliko hrupa in vrvenja. Prvič, kar pomnijo, se bodo njihovi ljudje poročili v cerkvi. Zato so šli tudi kmetom to pot darovi laže iz rok in so cigani kmalu po svojih šotorih nagrmadili cele kupe dobrot.

V gručah so se hodili umivat h Krki in vsa pisana oblačila, ki so jih premogli, so zvezli in navesili nase.

»Kaj vaju je pa danes prijelo, da silita v vodo?« se je krčmarjev hlapec smejal dvema kuštravima cigankoma, ki sta do kolen čofotala v mrzli vodi.

»V cerkev greva! Mama se bo poročila!« se je odrezal starejši in oba sta se zapodila po govejeku navzgor.

Seveda, zakaj ne bi šla k poroki svojih staršev! Kdo naj jima to brani? Trije pari bodo danes stopili pred oltar in sedem ciganskih otrok bo gledalo poroko svojega očeta in matere. Pri poroki je bila cerkev nabito polna domačih ljudi in ciganov.

Ko sta prišla na vrsto Štefan in Bara ter je le-to župnik vprašal, če hoče Štefana za svojega pravega moža, je Bara tako veselo in zvonko zaklicala svoj »hočem!«, da jo je Štefan v velikem veselju kar pred oltarjem objel.

Potlej so se zvrstili v pare in vsa velika ciganska truma se je med vpitjem, vriski in zvoki harmonike valila proti hosti.

Tam je bilo zdaj veselje, radost in pojedina, kakršne niso pomnili niti najstarejši cigani.

Proti večeru je nenadoma pal mednje Mike. Kot bi ga zemlja izbruhnila, se je pojavil med njimi, vzela ciganskemu godcu iz rok harmoniko in igral in pel; sprva rahlo, potlej močnejše, zmerom močnejše, da je vse cigane in ciganke potegnil v svoj ogenj in so se mu pričeli pridruževati glasovi, visoki in nizki, globoki in zategnjeni, ki so prevpili harmoniko in se nazadnje zlili v tak šum in hrup, da se je njim samim zdelo, da se nekje iz hoste trga vihar. Polne steklenice žgane pijače so krožile od ust do ust. V večernem ognju so jim blesteli zobje in oči kot volkovom. Tiho so stiskali pesti in kar čakali na nekoga, ki bo prvi mahnil po svojem sosedu in se bo tako pričel pretep, v katerem bodo lahko sprostili svoje zadržane sile.

Mesec je premeril že pol poti.

Mike je igral in pel do onemoglosti. Njegov glas je bil že hripav, oči je imel medle in lasje so se mu lepili na potno čelo, ko je še zadnjikrat raztegnil in stisnil harmoniko, da je zastokala, jo vrgel v grmovje in se v velikem loku pognal proti Štefanu. Ciganke so zavreščale in se poskrile po šotorih, na jasi pa se je zgnetel živ klobčič moških teles, ki so se tolkla, grizla in bila, da se je ozračje na mah napolnilo z vpitjem, stokanjem in vzdihom. Udarci so padali na levo in desno, prikazali so se koli in noži. Vse ciganke so bile mahoma trezne in kar mraz jih je spreletal. Z golimi rokami so se zagnale mednje, da bi jih ločile. Toda zdaj sta bila zmeda in pretep še večja in nista prenehala, dokler niso vsi ranjeni, omamljeni in utrujeni pocepali po tleh.

Ko so drugo jutro ljudje zvedeli za njihov pretep, so v trumah hiteli proti hosti. Prišli so orožniki in pričeli poizvedovati.

Štefan je bil mrtev. Prav v srce mu je nekdo porinil nož. Trije cigani so bili huje ranjeni in so jih odpeljali z vozom v mestno bolnišnico, laže ranjenih pa je bilo nič koliko. Menda se ni nihče, razen najmanjših, izmazal brez prask.

Mike, ki je pretep začel, je izginil. In Bara tudi. Samo otroka je pustila.

★

Ko je Smrekar povedal župniku Gašperju to strašno novico, se je ta brez besede sesedel na stol. Potlej je sklenil roke in uprl oči v starega moža.

»Je to res, kar pravite, Smrekar?«

»Res, gospod župnik! Pa tudi to je res, kar sem vam takrat pravil, da se ciganska kri ne dá utajiti in če cigan ni rojen za plug, tudi za...«

»Molčite, Smrekar! Bog bo sodil, ne mi!« je trdó dejal župnik.

V zvoniku je Štefanu Brajdiču zvonilo zadnjo uro.

B I L A J E Ž E N A . . .

RAYMOND ALBECK * MARA PUNTAR

II

Henrik Baudoin je bil utrujen. Že dolgo časa je čutil, da mu je večina delavcev bolj in bolj sovražna, čeprav je storil prav vse, da bi si pridobil njihovo zaupanje in naklonjenost. Že takoj spočetka je bil naletel na nekakšno hladnost in slabo voljo. Stare tovariše, ki so bili zaposleni v obeh delavnicah za rezanje in varjenje, je presenetila nekega dne upokojitev njih dotedanjega delovodja. Naslednjega dne jim je gospod Villard privedel mladeniča, mlajšega, kakor je bil najmlajši izmed njih. »Gospod Baudoin,« jim je rekel, »novi delovodja druge delavnice. Že dolgo se zanima za vse, kar delamo tu, in je celó izumitelj novega postopka, katerega je ravnateljstvo že potrdilo.«

Spočetka so se norčevali iz mladeniča, ki je trdil, da je možno privariti wolfram ali platino na jeklo, ne da bi uporabljali spojilo iz klikanta ali srebra. Prvim poskusom so prisostvovali s posmehom. Nato so pričakovali nešteti pritožb, ki bodo deževale v upravo. »To ne more držati,« so šepetali; »pri najmanjši uporabi bo vse popustilo.« Želja, da bi ovirali Baudoina pri njegovem prizadevanju, je šla celo tako daleč, da so nekateri delali z manjšo gorečnostjo in manjšo natančnostjo. Toda novi delovodja, najsi je bil mlad, je imel povsod oči. Prišlo je do ostrih sporov, v katerih je vedno zmagal. In tudi tovarni se izmed odjemalcev ni pritožil nihče, mnogi so mu zaradi novega postopka celo čestitali: robovi, ki nastanejo pri zvarjenih predmetih, kjer se stikata kalupa, so bili odstranjeni; in ker ni bilo spojila, je bila omogočena boljša pričvrstitev platine na jekleni vijak; poleg tega je prihranek časa povzročil znatno znižanje proizvodnih stroškov.

Baudoinov uspeh ni omilil sovražnosti osebja. Vsako njegovo najmanjšo kretnjo so še nadalje po svoje presojali in jo slabo razlagali. In približno šest mesecev po njegovem prihodu je delavnico vznemirila vrsta tatvin.

Okraden je bil vselej isti delavec: Gustav Blanchon. Bil je najstarejši izmed vseh; njegovi tovariši so mislili, da postane bržkone on delovodja. Toda navzlic njegovemu naglemu in dovršenemu delu je ravnateljstvo gladko odklonilo, da bi poverilo kakršno koli oblast človeku, ki je bil kakor on podvržen strahotnim spremembam razpoloženja in izbruhom divje jeze. Nekega dne, ko se je v oblačilnici napravljal, je zagnal hrup, da mu manjka dvajset frankov. Baudoin ga je slišal, kako kriči sredi naraščajoče gruče delavcev. Približal se je:

»Ti je mar kdo kaj izmaknil?«

Oni je sovražno odkimal.

»Recimo, da nisem ničesar dejal; toda tako gotovo, kakor mi je ime Blanchon, to ne pojde kar tako...«

Od tedaj je bilo ozračje v delavnici zastrupljeno. Baudoin je često prestregel tajne sestanke, šušljanje, dvoumne opazke. Vsako njegovo vprašanje je ostalo brez odgovora. S šalami in nekoliko večjo zaupljivostjo je skušal razbiti ta zid molka in hladu okoli sebe. Ko mu je spodletelo, je obvestil, dasi nerad, gospoda Villarda, svojega nadzornika.

Villard je bil pravičen človek, toda ozek. Prejšnje čase je bil delavec, iz delovodja je postal nadzornik po zaslugi svoje tehnične nadarjenosti ter svojega poklicnega in nramnega ugleda. Na obe delavnici je zrl kot na svojo posest, svojo last, in ta zadeva s tatvinami ga je preplašila. Kaj če poseže ravnateljstvo vmes, če se bodo sklicevali na odgovornost, ki naj bi jo imel on pri tej kraji, kakor da bi mogel vsako stvarco nadzirati, vse pregledati. Odločil se je, da bo delal sam. »Cezarjeva žena ne sme biti osumljena,« je dejal z zanosom. Ko je želel Henrik Baudoin, da bi se vršila ostrá policijska preiskava, ki bi šla stvari do dna, je hotel vso zadevo potlačiti. Poklical je Blanchona, ki je odklonil, da bi govoril v navzočnosti delovodja, in ki mu je slednjič zaupal, da se zgrinjajo sumnje delavcev na oba novince: na nekega havrskega delavca, ki ga je pred kratkim najel Henrik Baudoin, in na Henrika Baudoina samega, ki je bil v delavnici komaj šest mesecev.

Ob njegovem imenu je Villard presenečen in ogorčen dvignil ramena. Dobrih deset minut je dopovedoval in dokazoval Blanchonu, kako malo razsodnosti ima on in vsi njegovi tovariši. Toda ta, trmast, kakor je bil, ni popustil in je ponavljal: »Če ni ta, je pa drugi...«

Naslednjo noč Villard ni zaspal: bil je pošten in ta tatvina je zadela in žalila najobčutljivejše, najnežnejše globine njegovega bistva.

Nehoté so mu prihajale na misel Blanchonove besede, ki so v temi dobile pretresljivo vsebino: »Če ni ta, je pa drugi.« Blanchona je poznal že dvajset let. Delala sta včasih v istem posadu in kadar sta bila sama, sta se še vedno tikala. Spoštoval je tega delavca s prevročo glavo in dasi so mu pripovedovali o nekih nerednostih v zasebnem življenju njegovega starega tovariša, je sodil, da ima izven delavnice vsakdo pravico, da počne, kakor je njemu všeč.

Drugo jutro se je odločil: nikomur ne bo znil besedice o Blanchonovi obdolžitvi Baudoina, a nemudoma bo odpustil novega havrskega delavca. Brez kakršnega koli pojasnila, tako da resničnega vzroka odpusta ne bo niti omenil. To je še istega dne izvršil. Začuden, presenečen se je delavec odstranil. Baudoin je poskušal posredovati, a njegov predstojnik je ostal neuklonljiv. Nihče nima čvrstejše volje od plašljivca, ki je imel

dovolj časa, da je premišljeval, in Villard je bil prepričan, da dela, kar je najbolj prav.

»Ne odpuščamo ga zaradi tatvine,« je dejal nazadnje, »temveč zato, ker ne izvršuje svojega dela, kakor bi bilo treba. Hkrati pa naj bo to za svarilo in če bodo tatvine prenehale, bomo vsaj vedeli, pri čem smo...«

Tatvine so se nadaljevale in slednjič je škandal izbruhnil. Tokrat se ni pritoževal več Blanchon, marveč delavec, ki je bil skoraj tako star kakor ta in ki je opazil, da mu je izginila listnica. Od kraja niso o tem, kar se je zgodilo, obvestili niti delovodja niti nadzornika. V hrušču škripecev in stružnic, med modrimi in topečimi plameni stisnjene kisika, pod težkim belim dimom olja je v delavnici zamolklo vrelo: skrivnostni namigi, sovražni in skrivni pogledi, neprestano nadzorovanje in vohunjenje, prestrezanje besedi in dejanj osovražene in osumljene predstojnika... Z nekakšnim srdom so pritiskali na stopala velikega stroja za razgrevanje in jeklena gmota je padala kakor sekira pravice. Ko je Henrik Baudoin stopal med stružnicami, sta ga spremljala divja jeza in zaničevanje, toda on je bil edini, ki se tega ni zavedal. In lepega dne je v neki predmestni kavarni zbor vseh, ki so bili v delavnici zaposleni, izbral odposlanstvo: pooblastili so Blanchona in dva njegova tovariša, da pojdejo k Villardu in zahtevajo takojšnji odpust delovodja, češ da jim ni mogoče delati pod vodstvom tatu ali nekoga, ki bi utegnil to biti. Naslednjega dne so ti trije možje tiho zapustili svoja mesta. Stroji so se vrteli naprej... Minuto kasneje so se vrnil in Villard je šel za njimi.

★

»Luiza, draga moja, sirotica moja...«

Slišala ga je, kako se je vzpenjal po stopnicah. Hitel je kot iz uma. Pred vrati se je ustavil in iskal ključ. Skozi les je začula zamolklo ihtenje. Stala sta si nasproti. Samo za trenutek je videla njegovo smrtno blede obličje, kajti takoj, ko je zagledal svojo ženo, si je skrtil obraz v dlani. Bilo je prvič, da je jokal pred njo; obstala je brez glasu, brez moči, ne da bi vedela, kaj naj stori.

Stopil je v jedilnico in se spustil na isti stol, na katerem je bil sedel Villard. Pa je ves zbežan koj zopet skočil kvišku.

»Luiza, draga moja, odslovili so me, odslovili kot tatu, kot tatu...«

Pogledal jo je in začuden nenadoma obmolknil. V postavi njegove žene je bilo nekaj neznanega, neka tuja mirnost in togost. Solza ji je polzela po licu in vendar se je skoraj smehljala. Za trenutek je podvomil, se zbal. »Luiza, saj ti, saj ti — ti vendar ne verjameš, da sem kriv?«

»Če mi nič ne odgovori,« si je mislil, »zbežim k Seini, in —«

Tedaj je njegova glava že počivala na njenih prsih; ihtel je, kakor že leta in leta ne. Dvoje lakti ga je objemalo, roka je gladila njegove lase, prav tih, prav sladek glas ga je božal. Dotik tega telesa, kretnje, celo barva glasu so mu bili tako domači, da so bili skoraj del njega samega. In ker je bilo malce njega samega v tem, kar ga je tolažilo, mu je, ne da bi ga ranilo, seglo prav do dna srca.

»Pogumen moraš biti, Henrik, moj Henrik. Zelo pogumen moraš biti.«

Vnovič je začutil, kako ga duši ihtenje: »Preveč prostaško, preveč podlo je vse to. Kako si le morejo misliti, da sem zmožen vzeti pet sto frankov in to po malem, v teku enega leta. Pa še svojim tovarišem iz delavnice, ljudem, ki zaslužijo manj od mene. In dali so mi razumeti, da leti ves sum name, in če bi prišlo do policijske preiskave, ki sem jo sam zahteval, da bi se iztekla meni na škodo. Kar se tiče njega samega, mi je dejal, verjame, da sem nedolžen in me ima za poštenega človeka. Toda zapustiti moram delavnico, češ da nimam več potrebnega ugleda, da bi ostal njihov delovodja. Izplačal me je takoj. Denar je bil že pripravljen. O, vrgel bi mu ga bil v obraz, a pomislil sem nate, na otroke...«

Jecljal je; besede so se mu trgale iz ust brez zveze, kakor so ga pač prevzemale misli.

»Vsi so bili proti meni... Vsi... In če pomislim, da mi nikoli ni prišlo na um, kaj snujejo v senci že več kot leto dni! Celó Villard je bil že včeraj obveščen in mi ni nič povedal. Poklical je k sebi delavce drugega za drugim in ne enega ni bilo, ki bi bil dejal: 'Ne more biti kriv, to je izključeno.' In vendar so me videli, kako sem delal sredi med njimi, z ramo ob rami, dve leti. Ves ta čas so me sovražili, zavidali. Trdili so, da ne mislim na drugo kot na denar, jaz, ki ti vsega izročim in se za nič ne brigam. Rekli so mi, da več porabim kakor zaslužim, da sem se dostikrat pritoževal, kako trdo je življenje... Moja draga, jaz ne vem več, kje se me glava drži... Morda sem komu izmed njih govoril o družinskih izdatkih, omenil, da so prejemki nezadostni, pa še tega ne vem za gotovo.«

Zavladal je molk. Ko se je na njegovi roki razpršila solza, je dvignil glavo in videl, da žena joče...

»Ko bi tebe ne imel, ne vem, kaj bi se zgodilo z menoj.«

Ponovil je dva ali trikrat z mirnejšim glasom:

»Ko bi tebe ne imel... ko bi tebe ne imel...«

»Saj so še otroci tu.«

Prijela ga je pod roko in skupaj sta prestopila prag sosednje sobe. Tiho sta se približala zibelki. Robert je spal. Ročice je držal na vezeni rjuhici, na priprtih ustnicah se mu je še belilo mleko. Na blazini so se vihali kodrčki, drobni in plavi, kakor da so zlati.

»Danes je prvič rekel: mama.«



Francè Košir: Dobrovoljček.

III

Najsi bo pomlad še tako lepa, predmestje ostane zmeraj mračno. Ljudje le neradi odpirajo okna in le redkokje imajo na balkonih cvetje, ker ga predmestje morí. Vsako jutro zatuli tovarniška sirena dvakrat v polurnem presledku. Skozi okno, ki gleda na prazna zemljišča, vidi Henrik Baudoin prihajati delavce. Zbirajo se pred ograjo ob vhodu, mrgole nalik roju mušic, ki ga ujameš v žarek svetlobe, in skupno vstopijo. Vleče na uho in zdi se mu, da čuje odsekani in glasno se razlegajoči glas tovarniške ure. Njegov pogled blodi po nezazidanem svetu, ki zanj tudi ni pomladi. Tam doli v Le Havru gotovo odsevata morje in reka od svetlobe in normandijsko polje valovi do vrha skal, ki čuvajo obalo. Jablane so bele in njihove dolge, nepravilne redí rišejo v sadovnjakih proge cvetnega snega. Tu pred njim pa je vse ogoljeno, tožno, črno. Šopi sive trave so redki. Iz dimnikov se kadi in kadi in gosti oblak, ki se vali proti mestu, vedno zakriva barvo neba.

»To, čemur še pravimo nebo...«

Čital je bil te besede v neki knjigi pesmi, in sedaj je njegov pogled uprt v neprijemljivo in dušečo zaveso, ki plove tam gori. Kosmiči saj mu prilete na roko — danes zopet veje neugoden veter, okna bodo morala ostati zaprta.

Henrik Baudoin se nasloni na mizo. Preden je sedel, je prišla Luiza in brez besede obrisala mesto, kamor bo položil rokave: dim je bil prodril do tja.

Henrik Baudoin maje z glavo in vzdihne:

»Ako pojde tako dalje, bo morda bolje, če odpotujemo v Le Havre, kakor si od kraja hotela.«

Luiza obstane, se nasmehne, in Henrik pričinja razumevati žalost, ki se skriva pod tem nasmehom:

»Ne, dokler ti ne poravnajo krivice. Spočetka nisem doumela, zakaj hočeš po vsej sili ostati tu, celo če dela ne dobiš. Sedaj mislim, da imaš prav: ako bi zapustil predmestje, bi nekako priznal krivdo, ki je nisi zagrešil. Že sama tvoja navzočnost mora dokazovati tistemu ali tistim, ki so ti prizadejali zlo, da čakaš, kdaj pride tvoja ura, in morda postane njihov nemir tako silen, da se na ta ali oni način izdajo. Za trdno čutim, da se bo to zgodilo. Odreči se moramo marsičemu — nič ne dé, če treba, se bomo še bolj.«

Izgovorila je te besede veselo, toda prav naglo se je obrnila v stran, kakor bi ji upadel pogum. Mož je vprašal z ubitim glasom:

»Koliko imaš še denarja?«

To ga je najbolj morilo.

Kakor hitro so Henrika odpustili, si je hotela Luiza poiskati delo in zaslužek izven doma, da bi tako pomagala vzdrževati družino. Našla je res takoj službo v neki tovarni. Tri tedne se je držala čvrsto: vstajala je rano, legala pozno in poskušala kljub svojemu novemu opravilu obdržati pri hiši vse v starem redu. Toda tovarna, kjer je bila zaposlena, je bila daleč in morala je obedovati izven doma. Zvečer je urno stopila do zavetišča za deco, kjer je zjutraj puščala malega Roberta, nato je hitela proti domu, kjer sta jo starejša otroka že pričakovala.

Saj je Henrik gotovo storil vse, kar je mogel, da bi jo nadomestil, toda dovršen del dneva je iskal dela, in stanovanje, ki se ni utegnila več ukvarjati z njim, je kaj kmalu postalo tako, da bi ga človek ne spoznal več. In vendar je ostajala doma v soboto in nedeljo ter se gnala od šestih zjutraj do desetih zvečer, pa še ni naredila polovice tistega, kar je bila nameravala. Malo po malem je čutila, da ji upada pogum.

Ko se je nekega večera vračala z dojenčkom, jo je ustavila hišnica:

»Moral bi paziti na svojega starejšega.«

»Na Jakca?«

»Seveda; lahko se zanesete, da bo izrabil priliko, kakor hitro mu obrnete hrbet,« in z dvignjenim prstom je vsa preroška izginila v svojo sobo, ne da bi pozabila pripomniti:

»Kdor dela zunaj, mora oddati svoje otroke na kmete v rejo; tako so na dobrem zraku in ne razbijajo ljudem šip.«

V jedilnici je sedel Jakec in sklanjal glavo nad zvezek.

»Ali še nisi napravil nalog?«

Povesil je nos, ne da bi odgovoril.

»Zakaj nisi delal? Kaj si storil hišnici?«

»Igrali smo se na spodnjem hodniku in... razbil sem šipo.«

Stal je s sklonjeno glavo pred njo.

»In zakaj si se igral, namesto da bi se učil?«

»Ker ni bilo tebe, mama.«

Tisti večer je dolgo razmišljala: mož je postajal razdražljiv, celó otroci so se spremenili. Morala se bo odločiti in starejša dva nemara oddati, kajti zavedala se je, da ji bo v teh okoliščinah nemogoče še nadalje vztrajati. Toda ali bo potem imela kaj koristi od svojega dela izven doma? Od šest sto frankov, ki jih je mesečno zaslužila, je bilo treba nekaj odšteti za vožnjo do tovarne in za njen obed; samo za kosilo je njen mož porabil skoraj več kot ona za oba skupaj. Če bo morala sedaj poslati še Jakca in Lavrico na kmete in zanju mesečno plačevati, kaj ji potem še ostane? Od svojih otrok pa se ni hotela ločiti, saj so bili njeno veselje, njena moč... In nazadnje se je le predobro zavedala, da je še tisoč drobnih prihrankov, ki ji zaradi njene trajne odsotnosti gredo po vodi. Poleg tega je čutila, da bodo v nekaj tednih tega dvojnega življenja njene moči izčrpane. Tako se je odločila, da bo odslej ostala doma, in vse je bilo zopet po starem.

»Koliko imaš še denarja?« je ponovil Henrik.

»Imam ga še. Ko nam poide, ti že povem.«

Kakšen molk je sledil tem besedam... Oba sta že opazila, da vlada ob teh neskončnih večerih, ko sta sama, med njima čedalje večji molk. Niti da bi nadaljeval svoje študije, nima Henrik več poguma. Sem ter tja vzame knjige v roke, jih odpre, a nenadoma mu kaka beseda prikljče pred oči delavnico in dan, ko ga je Villard odslovil. Tedaj vidi Luiza, kako njen mož trdo stisne čeljusti in potisne spodnji del obraza za spoznanje naprej, kakor vselej, kadar mu je hudo. Pozorno opazuje Henrikovo trpeče lice. Kako so le mogli misliti, da je hinavski, podel? Na njegovem obrazu je toliko odkritosti in poštenja, da ne more varati. Dvigne se, se mu približa, ga objame, potolaži, vendar se zaveda, da ga bo po malem le premagala malodušnost, ki ji ona ne bo kos. Dopoldne, popoldne išče dela. Včasih se vrne srečen domov, a čez nekaj dni, čez teden ga pokličejo v pisarno k ravnatelju ali obratovodju. Že vnaprej ve, kaj bo:

»Vi ste bili v tovarni kemičnih in električnih proizvodov, kajne?«

»Da.«

»Kot delovodja?« Henriku se stisne grlo. Kakor v težkih sanjah sliši, kako oni nadaljuje:

»Vprašali smo za podatke o vas. Odgovorili so, da jih ne morejo dati.«

Drugič je spet delavec iz predmestja, ki ga prepozna: »Mučna zadeva s tatvino, nedvomno niste od-

govorni... toda nazadnje... v teh okoliščinah ne moremo rabiti vaših uslug... čenče, gotovo... toda nazadnje...«

Ali pa ga odslove brez razlag... »Kakor psa, kakor psa,« govori sam pri sebi, ko se vrne domov z brnečo glavo, zagrenjen in obupan.

Zadnja dva dni je opustil misel, da bi našel delo v predmestju. Nemara bo imel v kakem drugem kotu Pariza več sreče.

Tega jutra je bil tako zbit, da ni šel iz hiše. Dvakrat ga je že Luiza opozorila na uro, ki naglo mine in se nikoli več ne vrne. Pogled, ki ji je odgovoril, je bil tako otožen, da si ni upala nadaljevati. Skrivoma se je ozrla nanj in srce se ji je krčilo od sočutja: držal je knjigo v roki, a bral ni. Bil je toplo, zato je slekel suknjič in včasih pritisnil čelo na šipo. Toda jug je pritiskal dim k tlom in okno je moralo ostati kar zaprto. Nekakšna mračna pobitost se ga je pollaščala. Okoli desete je bil navzoč, ko je Luiza opravljala malega Roberta, in onemogel srd je glodal v njem. Opazoval je otroka in z nemirom ugotovil, kako je slaboten in upadel.

Ni si mogel kaj, da ne bi pripomnil: »V njegovi starosti sta bila onadva veliko močnejša.«

Luiza je prikimala:

»Bila sta vzrejena na zraku — in že dva meseca nimam več mleka.«

Treščilo je, da je odskočila. Pred njo je stal nepoznan Henrik. Zgrabil je bil steklenico z dudo in jo zagnal ob tla. Prašek, ki je z njim posipala otroka, je ležal raztresen po podu.

»Moj Bog, Henrik, saj si nor!«

Začudena je videla, da so se mu od jeze skrivile ustnice in oči zalile s krvjo.

»Saj nisem bedak,« je vzrojil s hripavim glasom, »razumem, kaj tiči za tvojimi besedami. Da, dva meseca nimaš več mleka zaradi moje tatvine. Da, otrokom manjka zraka, ker sem vas prisilil, da živite v gnusnem predmestju. Vendar tega predmestja ne bom zapustil. Dobro vem, da mi to očitaš. Vem, da me imaš za sebičneža in se žrtvuješ zame. Toda ali se ti vsaj malo sanja, kaj trpim? Biti obdolžen tatvine, misliš, da je to šala? Ti si mirna, se smehljaš... Seveda dokler imaš denar, se lahko norčuješ iz mene.«

Preplašeno dete je jokalo, naraščajoči hrup je Henrika mótíl ter ga navdajal s srdom in sovraštvom. Luiza je vzela Roberta v naročje. Vsa bleda, s trepetajočimi ustnami ga je zibala in počasi potešila.

»Glej, Henrik, saj to je norost...«

»Norost! Torej sem tudi zate nor?«

»Ta trenutek si!« mu je odgovorila.

Položila je dete v zibelko, se dvignila in čakala nevihte... Pogledal jo je, nem, negiben, in se ji iznenada vrgel k nogam:

»Da, Luiza, nor sem, nor! Samega sebe več ne spoznam. Naredili so iz mene drugega človeka, čutim, da postajam hudoben, krivičen.«

Zaman ga je poskušala dvigniti. Objel ji je kolena in jih ni izpustil.

»No, Henrik, čemu ta jeza, čemu ta obup. Saj dobro veš, da boš dosegel svojo pravico. Tvoj odvetnik ti je to že večkrat zatrdil. Počakati moramo, da se tvoja zadeva konča: ali bodo tisti, ki so te obdolžili, ostali pri svojih besedah in bo prišlo do preiskave; ali pa bodo, kar je verjetno, iz strahu pred zapletljajmi potrdili, da nisi tat, da te nikoli niso imeli za tatu. Obsojen boš na plačilo stroškov, pa denar malo pomeni: vložene tožbe bodo pričale, da nisi tat. In mimo tega se še sprašujem, če ne bomo dognali resnice po neki drugi poti.«

Odmajal je z glavo:

»Kar želim, je to, da bi jih prepričal o svoji nedolžnosti. Hotel bi, da pridejo sem Villard, Blanchon in drugi in mi rečejo: Zmotili smo se, sedaj poznamo krivca, in ta niste vi.«

»Tako se bo tudi zgodilo, o tem sem preverjena,« je potrdila in mu pomagala, da je vstal. Manjša od njega je dvignila obraz, da bi mu pogledala naravnost v oči, pa jih je umaknil.

»Sram me je,« je zamrmral.

»Razumem.«

Presenečen jo je spustil.

»Seveda, prav dobro razumem, da te je lahko sram, saj ne boš dosegel cilja s tem, da se boš jezil in obupaval. Vem, da ti ne primanjkuje poguma, gre le za to, da ga imaš ob vsakem času.«

Malo se je obotavljala, nato pa skoraj šepetaje dodala: »Kakor jaz...«

Njen glas je bil tako tih, da je ni slišal.

(V drugo naprej.)

VELIKANOČ

LEOPOLD STANEK

Veliki petek

Nad grob otroštva svojega se sklanjam.
Vanj skala časa mi je vhod zaprla.
Le dva spomina sta ostala: mati
in rojstva kraj. Ne bosta mi umrla.

Velika sobota

Velikonočni zvon me je prebudil.
Z Zmagalcem vstal sem in se spon oprostil.
In On, ki čašo smrtno izgubljenca
od ust je vzel, se v meni je vzradostil
in tiho mi ureja misli, čustva —
na pot zorenja sije sonca dosti.

RAZŽALJENA ČAST

IVAN VUK

Iz zgodb občine Trioglove

Trioglovčani so zelo ponosni ljudje in silno občutljivi za čast. Zato se radi pravdajo, ko gre zanjo. Njihovi viničarji si ne smejo dovoliti, da bi jih s čim žalili, čeprav jih njihov gospodar, trioglovski kmet, sme, če ga prime jeza. Pavel Božič je bil v tem še posebno strog. In zato so se pri njem viničarji menjavali vsako leto.

»Kjer le more, te ušcipne, nebodigatreba,« je govoril, ko je postala viničarija, ki je bila v Mačkovcih, zopet brez viničarja. »Nikomur ne smem zaupati. Vsak bi rad imel vse. Čim več mu daš, več zahteva. Breskve cveto vsako pomlad, da se človeku zdi: ves vinograd je en sam breskov cvet. A v jeseni ni skoraj nobene breskve. Če mu to povem, je razžaljen. ‚Kaj mislite,‘ se izgovarja, ‚da jih jaz jem? Mar so mi vaše breskve. Mislite, če cvetejo, da morajo tudi zoreti? Koliko cvetja odpade in zakaj odpade, tega pa ne gledate. Če vam ni prav, pa grem.‘ Presnetec, pa ga moraš lepo prositi, naj le ostane.«

Trioglovčani so sicer vedeli, da Pavel Božič pretirava, vendar so mu pritrjevali. Viničarjev ne smeš zagovarjati. Saj še tako rastejo čez glavo. Viničarji pa so Pavla Božiča daleč naokrog poznali kot strupenega kmeta, kakor so ga imenovali. In če je moral kdo kljub vsemu iskati pri njem strehe, prositi za viničarijo, so imeli to za pokoro za tiste grehe, ki se jih sicer niso zavedali. Ali kaj se hoče, ko pa je mnogo znanih in neznanih grehov, katere je lahko sam storil ali bil kriv, da so jih drugi storili, kakor se po starem moli v kesanju pred pričakovano odvezo pri spovedi. Viničarije kmeta Pavla Božiča so bile za viničarje vice že na zemlji.

Tone Judlek, star viničar, je bil tisto leto obsojen, da dela pokoro za svoje znane in neznanе grehe v viničariji Pavla Božiča. In že v prvih mesecih svojega viničarjenja je prišel s Pavlom Božičem navzkriž. Bilo je na pomlad, ko iščejo kopače. Judleku je bilo naročeno, naj naprosi za drugi teden v sredo kakšnih dvajset.

»Koliko plače naj obljubim?« je vprašal.

»Kakor je navada,« je odgovoril Pavel Božič.

»Pet in trideset krajcarjev plačajo farovski.«

»Farovski so bogati. Župnik lahko plača,« se je ujezil Pavel Božič. »Jaz ne morem toliko. Pet in dvajset obljubi!«

Tone Judlek se je popraskal za ušesi in poveznil klobuk na desno uho.

»Za pet in dvajset krajcarjev ne dobim kopačev,« je rekel.

Pavel Božič se je razjezil. »Kaj ne dobiš... Kakšen viničar si? Zakaj te pa imam? Za pet in trideset krajcarjev ne potrebujem viničarja. Opravim lahko sam.«

Tone Judlek je odgovoril kratko:

»Potem pa le opravite!«

Obrnil se je in šel. To pa je bilo zoper ponos in veljavo trioglovskega kmeta. Udaril je z nogo ob tla in zakričal:

»Hej... Pje... le počasi! Kdo pa misliš, da si? Ha? Pje?«

Tone Judlek ga ni poslušal.

»Pje... Siromaščina napuhnjena... Da se mi takoj spraviš z viničarije!«

Tega pa zopet Tone Judlek ni mogel dopustiti. Tista »siromaščina« ga je spekla. Obrnil se je, zaškrtal z zobmi in rekel:

»Osel stari, krmežljavi... Svojo mačko lahko podiš, če bi že rad koga podil, mene ne boš. Jaz tako sam grem!«

Naključje ali kaj je hotelo, da sem prav v tistem trenutku, ko sta se sprla, šel mimo. Kakor vsakega, me je pač zanimal prepir, ker sem tak kakor vsi, da rad poslušam, če se dva prepirata. Pa sem seveda vse slišal. Ali še sanjalo se mi ni, da bi moral zato pred sodnika. Tiste izgovorjene besede so namreč prenesli pred sodnika, da jih pregleda, ali so pristne, in kot izvedenec in študiran človek pove svojo besedo. Jaz pa sem bil poklican, da potrdim, ali so bile res izgovorjene ali ne.

Ko smo se tako zbrali pred sodnikom, sem prvič videl sodno dvorano. Ni bila velika, celó manjša, se mi zdi, kakor soba v naši hiši. Ali zdela se mi je tako skrivnostna, da sem se v njej samega sebe bal. V tej sobi torej so prali razžaljeno in popravljali pokvarjeno čast.

Ko me je poklical sodnik, sem se mu približal s trepetajočimi koleno. Sklonil se je preko mize in mi pogledal v oči ter vprašal:

»Povej mi, dečko, ali si slišal, da je rekel ta stric (pokazal je s prstom Toneta Judleka) temu stricu (pokazal je Pavla Božiča) »stari osel?«

Ves zmeden sem bil. Gledal sem v rahlo smehljačoči se sodnikov obraz, tisto njegovo čudno čepico na glavi in nisem vedel, kaj naj rečem. V zmedenosti sem samo slišal sodnikove besede, nisem pa vedel, kaj me je vprašal.

Sodnik je pogladil kratko, črno brado, že nekoliko prepleteno s srebrnimi nitmi, in ponovil vprašanje:

»Ali si slišal?«

Pokimal sem in tiho odgovoril:

»Da!«

»Rekel je »stari osel« tale stric?«

»Pokazal je Toneta Judleka.

Pogledal sem Toneta Judleka in prikimal. Nekje v duši se mi je zdelo smešno, kako se gospod sodnik v Gornji Radgoni zanima za tisto besedo.

In vprašal me je zopet:

»Rekel je »stari osel« temule stricu?«

Pokazal je Pavla Božiča.

Široko sem odprl oči. Nisem mogel razumeti. In nekako začudeno sem vprašal:

»Zakaj temu stricu? Saj to je vendar stric Božič? Poznam ga!«

Navzoči so se tiho smejali.

Sodnik jih je samo z očmi ošinil in si s prsti gladil brado.

»Komu pa je rekel tisto besedo?«

»Saj nisem videl,« sem odgovoril. »Tam ni bilo nobenega starega osla.«

Vsi so se zasmeljali. Tudi sodnik se je nasmehnil. Pobožal me je po glavi in vprašal:

»Ali poznaš osla, ali veš, kakšen je?«

»Poznam,« sem prikimal.

»Kdaj si ga že videl?«

»O, večkrat sem ga videl.«

»Večkrat? Kje pa?«

»V šoli,« sem odgovoril in začutil, kako mi rase pogum.

Sodnik je trenutek pomolčal, nato pa vprašal:

»Kaj imate v šoli osle?«

»Imamo,« sem odgovoril, ponosen in vesel, da lahko pokažem, kaj sem se naučil. »Enega osla imamo pa mulo, pa tudi zebro, lepo pisano.«

Vsi so se začeli smejati, da me je zgrabila jeza. Saj je res, kar sem povedal, pa se smejejo kakor v šoli, če kdo kaj napačnega pove. Sodnik pa je dvignil glavo, jih pogledal, nato pa vprašal:

»Živega osla pa gotovo še nisi videl?«

»Ne,« sem rekel, »živega pa ne. Samo naslikanega, na tako velikem papirju.«

In pokazal sem z rokami, kako velik papir je.

Ljudje so se hihitali. Sodnik pa je rekel:

»Ne vem, če bi ne bilo bolje, da bi se jokali.«

»Ali se ti potem ni zdelo smešno, ko si slišal, da je ta stric rekel: »stari osel?« je vprašal sodnik.

»Pa še kako,« sem rekel. »Gledal sem okrog, kje bi videl starega osla, pa ga nikjer ni bilo. Tako rad bi ga pa videl živega.«

»Koga si pa videl?«

»Ta dva strica, ki sta se prepirala, in pa te, ki so tukaj.« Pokazal sem na druge priče.

»Kaj so pa ti delali,« je vprašal sodnik.

»Gledali kakor jaz in poslušali.«

»In se jim je dobro zdelo, kaj?«

Prikimal sem in malo sram me je postalo. Sodnik je to opazil, me še enkrat pobožal po glavi in rekel:

»Dobro je, deček, le sedi zdaj!«



Oton Gaspari.

Sodnik je pozval Toneta Judleka in Pavla Božiča, naj se pogodita in drug drugemu odpustita.

»Kaj še!« se je vznejevoljil Pavle Božič. »Pravica naj govori!«

Tone Judlek se je samo škodoželjno nasmehnil.

»Ne zlorablajte pravice,« je pripomnil sodnik. »Niste slišali, kaj je izpovedal otrok?«

»Neumnosti,« je zamahnil Pavel Božič. »Naj bo kaznovan!«

»Gluha so vaša ušesa! Še enkrat vas opominjam: Odpustite, da bo vam odpuščeno!«

»Žalil me je,« je odgovoril Pavel Božič. Kaznovan naj bo!«

Sodnik je vstal in razsodil: »Tako govori zakon: Tone Judlek plača za ‚starega osla‘ globo in sodne stroške, Pavel Božič pa za ‚siromaščino‘ prav tako globo in sodne stroške. S tem je čast obeh popravljena!«

S sovražnimi očmi sta se spogledala Tone Judlek in Pavel Božič ter stisnila pesti.



Ko smo zvečer molili očenaš in je mati, ki je naprej molila, izgovorila: »Odpusti nam naše dolge...«, mi pa odgovarjali: »Kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom,« si nisem mogel kaj in sem vprašal:

»Mati, kaj se to pravi: ‚odpuščamo svojim dolžnikom‘?«

»To so tisti, ki nas, recimo, žalijo ali nam kaj slabega storé.«

»In jim moramo odpuščati?«

»Tako vendar moliš v očenašu. Drugače tudi Bog tebi ne bo odpustil.«

»Mati,« sem vprašal, »ali Pavel Božič in Tone Judlek tudi molita očenaš?«

»Kako smešno sprašuješ? Vsi molimo očenaš.«

Hotel sem še nekaj vprašati, pa sem se zbal. In še danes mi roji to vprašanje po glavi.

DEKLICA HREPENI

IVAN ČAMPA

Nocoj v drhtávici nemirni spet ležim.
Skoz okno vrt vonjave diha in natanko
razločim noč, ki poje zvezdam uspavanko.
V vejevju veje veter — rada šla bi z njim.

V deželo šla bi, kjer prijatelj moj mudi se,
ki morda že pozabil je domači kraj
in nič ne ve, kako težko ga čakam zdaj,
ko ginejo s poljá poslednje snežne lise.

Povedala bi rada mu, kako težko
v nočeh pomladnih v duši je skrivnost nositi
in vso razkošnost, ki srce mi kití:
morda bi spet ljubeče stisnil mi roko.

A vem: še nekaj ur in že bo noč zbledela,
pomlad na vzhodu nov bo prebudila dan:
brez mene veter bo odhitel prek poljan,
jaz dalje za prijateljem bom koprnela.

1 9 3 9

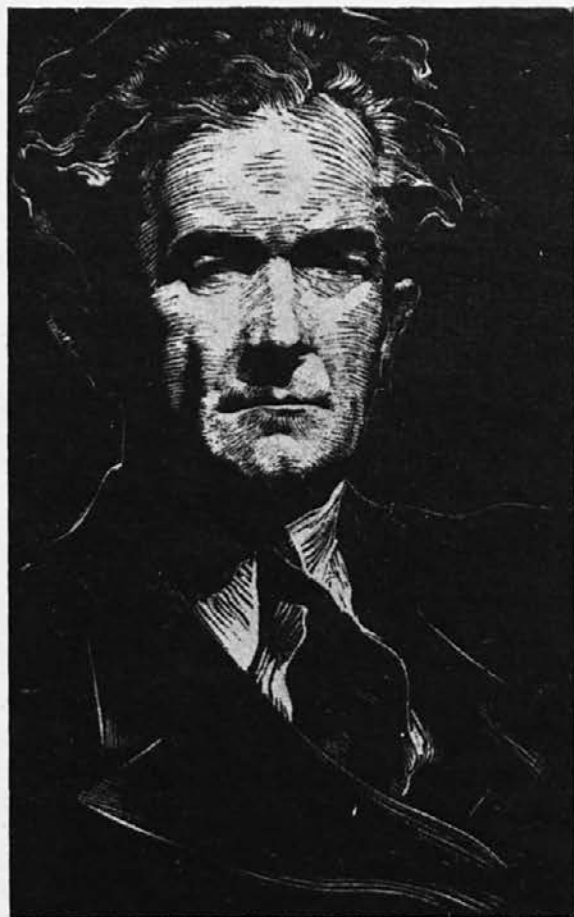
LEOPOLD STANEK

Na vzhodu in zahodu zemljo moči kri,
a nam ob uri zvočni tednik že vrté:
kako se Španci uničujejo sami,
kako Kitajci s trupli tujcu prst gnojé...

Kako je daleč, joj, iz duše v dušo pot!
Pa so dejali, da smo osvojili
si čas in prostor že povsod —
a ozke meje te še nismo prestopili.

Tam v strelskem jarku stražita moža,
s komolci se dotikata, a duši si neznani
ostaneta, sta dalje narazen mordá
kot dveh, ki bijeta se na poljani...

A nas, ki s strahom čakamo bodočih dni,
saj v njih naročju so načrti naši mladi,
vse veže eno le: mi vsi živimo radi,
mi nočemo, mi nočemo, mi nočemo krvi.



B. Jakac.

I V A N Z O R M A N

DR. FR. TRDINA

OB PETDESETLETNICI ŽIVLJENJA

Ko bi o Ivanu Zormanu prav nič drugega ne vedel kot samo to, kar sem videl, bi ga moral globoko spoštovati. Videl sem njegovo naravnost idilično pristavo; kakor naša slovenska hiša sniva med zelenim drevjem in dan za dnevom prisluškuje ubranim zvokom mogočnega pianina, ki tako pogosto poje o čudovito lepi domovini to stran morja, o slovenski zemlji in o dobrem slovenskem ljudstvu. Videl sem umetno poslikane stene, na katerih vise mojstrski posnetki naših duševnih velikanov. Videl sem tudi njegovo bogato knjižnico; vse slovenske knjige in skladbe, dragoceno vezane, so zastopane v njej. Zato je tako prijetno v njegovi družbi. Vsaka beseda ga izdaja, da je sin slovenske matere in sad slovenske zemlje.

Ker že od zgodnjih mladih let živi in deluje v tujini, je med našim občinstvom manj znan. Zato se mi zdi primerno in dostojno, da se ob njegovi petdesetletnici nekoliko boljše seznanimo z njim.

Rodil se je dne 28. aprila leta 1889 v Šmarju pod Ljubljano, kjer je bil oče organist in pevovodja. Kot rojstni kraj navajajo nekateri njegovi življenjepisci Velesovo na Go-

renjskem. Tam pa je bil doma le njegov oče, ki mu je tudi bilo ime Ivan. Res pa je, da je našemu jubilaru že od zgodnje mladosti bolj pri srcu očetov kot lastni rojstni dom. Nekoč mi je pisal: »Vse življenje čutim, da sem se v Velesovem rodil. Še danes se mi zdi, da je Velesovo z okolico in s Štefanjo goro, Kočno in Grintovcem, Grebenom in Krvavcem v ozadju najlepši kraj na svetu.«

To njegovo navdušenje za Velesovo in za prirodne lepote gorskih vrhov v ozadju postane še razumljivejše, če pomislimo, da je preživel v Šmarju le prva tri leta svoje mladosti. Očeta, ki je slovel kot agilen in navdušen godbenik, je z neko neustavljivo silo vleklo v svet. V svojem mehko ubranem srcu je čutil več glasbene zmožnosti, kakor jo je potreboval za skromno dolensko vas, kjer takrat še niso poznali živahnega prosvetnega življenja. Zato je sklenil, poskusiti svojo srečo onkraj morja. In tako se je leta 1893 res poslovil od doma in se z ženo in štiriletnim Ivanom odpeljal na Ely v Minnesoto.

Ely je rudarsko mesto, ležeče na periferiji tako zvanega minnesotskega železnega okrožja. Slovenci, ki so po narodnosti danes najštevilnejši, so se začeli po letu 1887 tam naseljevati. Po zgledu drugih narodov so se tudi naši pionirji zgodaj organizirali in kulturno opredelili. Osnovali so lastno godbo na pihala, tamburaški zbor, čitalnico ter pevsko in dramatično društvo. Zato je bil Ely kot nalašč za mladega in delavnega godbenika Zormanovega kova. Vendar pa je ostal na Elyju samo eno leto, nakar se je preselil v Calumet v Michiganu, eno najstarejših slovenskih naselbin v Ameriki. Z njegovim prihodom je tudi v Calumetu vzkliklo novo zanimanje za prosvetno življenje med ondotnimi Slovenci. Precej po svojem prihodu je Zorman ustanovil pevski zbor in godbo, ki sta tri leta vneta sodelovala pri vseh slovenskih društvenih prireditvah.

Očetova podjetnost in duševna razgibanost se je jela nenavadno zgodaj kazati tudi na darovitem in za vse lepo dovzetnem sinu, čigar prva vzgoja je bila večidel očetovo delo. V Calumetu je mladi Ivan že kot šestleten deček nastopil na slovenskem odru v vlogi Malega moža. Prav v tistih letih ga je začel oče uvajati tudi v godbo, ki mu je do danes ostala najljubša in najzvestejša spremljevalka. Zato mu je spomin na očeta najdražji. V nekem pismu se je o njem takole izrazil: »Moj oče je bil najboljši človek, ki sem ga v življenju poznal. Najboljši človek je gotovo tisti, ki ti največ dá. Cankar pravi, da na svetu ni darovanja, da je na svetu samo vračanje. Morda. Toda moj oče je meni le nesebično dajal. Dasi ni bil nikoli posebno imovit, mi je dal poleg navadnih življenjskih potrebščin tudi razne glasbene instrumente, slovenske muzikalije, slovenske učne knjige, slovenske leposlovne liste, dela slovenskih pisateljev in pesnikov, dal mi je ljubezen do lepe slovenske prirode. Kako bi mogel naštetiti vse, kar mi je dal moj dobri oče?«

Leta 1897 se je Ivan s starši vred preselil v Cleveland, ki ga naši ameriški rojaki s ponosom imenujejo drugo največje slovensko mesto. Tudi tam se je Zormanov oče živahno udejstvoval. Poživil je pevski zbor in godbo, organiziral v prosvetnih društvi rojake in z govori in predavanji budil v njih srcih domoljubnega duha. Starejši slovenski Clevelandčani se še danes spominjajo veselega in ko mravlja delavnega godbenika Zorman. Toda kljub vsestranski zaposlenosti ni mogel pozabiti domovine. Misli so mu nešteto krat uhajale domov v Slovenijo, zlasti v idilično Velesovo. In končno je v njegovem mehko čutečem srcu zmagalo domotožje. Spomladi leta 1898 se je vrnil v domovino.

Za mladega Ivana je bila vrnitev v stari kraj odločilnega življenjskega pomena. Vse, kar mu je oče z živahnim čustvenim pripovedovanjem nešteto krat slikal in predočeval, je zdaj v naravni lepoti oživelo pred njim: čudovita majska krasota na Golici, gorenske gore, pisane livade, vsa neomadeževana lepota slovenske zemlje. Kako globoko so se ti mladostni vtisi začrtali v dovzetno Ivanovo srce, izpričuje njegov dnevnik. »Nikdar ne bom pozabil,« piše v njem, »na pomladansko nedeljsko jutro, ki sem ga v tistem srečnem času preživel v spremstvu svojega očeta. Stala sva na Obligoricu nad Velesovim, od koder se nama je odpiral razgled na vse strani: proti Ljubljani, proti Kranju, proti Kamniku. Kamor je neslo oko, povsod morje rož, zelenja in trave. Cvet je šepetal s cvetom in se klanjal in zibal; ko pa je zapihal veter, se je zdelo, da hité cvetovi od ene trate do druge, da se nalašč spotikajo in padajo in se prijateljsko objemajo. Iz daljave pa je priplaval ubrani glas šenčurskega velikega zvona in nama božal ušesa.«

Ivanovo srce, ki ga je oče že v Ameriki vnel v ljubezni do slovenske besede in lepe slovenske zemlje, je tedaj prekipovalo v mladostni sprejemljivosti in čustvenosti. To je opazal tudi oče, ki si je bil popolnoma osvojil Ivanovo srce. Zato je z njemu lastno iznajdljivostjo in pronicavostjo porabil vsako priliko, da bi čim nežneje oblikoval in usmerjal sinova nagnjenja in njegove velike naravne darove. Kmalu po tisti nepozabni nedelji ga je popeljal na kranjsko pokopališče. S Prešernovega in Jenkovega groba se kar ločiti nista mogla. Ali je dobri oče že takrat, vsaj podzavestno, slutil, kakšno bo sinovo poslanstvo? Na devetletnega Ivana je napravil tisti obisk neizbrisani vtis. V svoj dragoceni dnevnik je pozneje zapisal: »V tistih trenutkih me je obšla misel, da je najlepše in najdražje, kar more človek v življenju doseči: biti slovenski pesnik. In teh misli sem še danes.«

V jeseni leta 1898 je Ivan kot devetleten deček prvič javno igral na orgle. Z očetom sta pohitela na šmarno goro, kamor so tedaj romali farani iz Rov pri Kamniku. Pri slovesni maši je Ivan na orglah spremljal pevce, ki so peli slovenske mašne pesmi.

Zaradi očetovih skrbi za bodočnost so se Zormanovi po enem letu bivanja v domovini znova vrnili v Ameriko, kjer so se mudili v Clevelandu (1899 do 1900), v Leadvillu in Coloradu (1900 do 1901) in na Elyju (1901 do 1904). Na Elyju je Ivan dovršil osemrazredno ameriško javno šolo, ker slovenskih farnih šol takrat še ni bilo. V šolskem letu 1903 do 1904 je obiskoval gimnazijo v Collegevillu v Minnesoti, nato pa v Central Institute v Clevelandu, kjer so se starši stalno naselili.

Po dovršenih gimnazijskih naukih je prestopil na modroslovno fakulteto ondotnega vseučilišča Western Reserve University in se posvetil študiju angleščine, francoščine, italijanščine in zgodovine. Hkrati je zahajal tudi na tamkajšnjo glasbeno šolo, ki je bila spojena z vseučiliščem. Poleg vseučiliških glasbenikov ga je zasebno poučeval na klavir tudi A. Schroeder, učenec slavnega pianista in skladatelja Franca Liszta.

Za življenjski poklic si je Zorman izbral glasbo. Ko je z odličnim uspehom dovršil konservatorij, je nastopal v orkestru po gledaliških in koncertnih dvoranah, mimogrede je tudi zasebno poučeval klavir, zlasti v slovenskih družinah. Stika s slovenskimi rojaki ni nikdar zgubil. Vsa leta je v clevelandski slovenski javnosti nastopal kot priljubljen govornik in predavatelj. V svojih temeljitih govorih je najrajši razkrival zgodovino svojega naroda in vzore, za katere so se borili največji slovenski možje. V slovenskih ameriških

listih je tudi znan kot ocenjevalec naših narodnih prirediteljev. Z vidno vnemo je ves čas svojega bivanja v Clevelandu gojil tudi slovensko pesem v cerkvi na koru in v prosvetnih društvih. Danes vodi štiri pevske zборе, dva mešana, Slovenijo in Zvon, in dva mladinska, Čričke in Kraljičke.

Poleg poklicnega glasbenega dela pa se je Zorman že od mladih let s posebnim tankim čutom in ljubeznijo zanimal za slovensko slovstvo. Francè Prešeren mu je bil od obiska na kranjskem pokopališču vzor pesnika velikana. Prešeren je tudi vnel dvajsetletnega Ivana, da je začel v vezani besedi preizkušati svojo tvorno moč. Svoje prvence, priobčene v naših ameriških listih, je po treh letih zbral in jih poslal v Maribor ravnatelju dr. Josipu Tomišku v presojo. Kako ga je Tomiškova laskava ocena podžgala, povedó prve tri pesniške zbirke, ki so v majhnih presledkih izšle druga za drugo: Poezije (1919), Pesmi (1922) in Lirični spevi (1925).

Leta 1925 je znova prišel za nekaj mesecev v domovino na obisk in oddih. Tedaj se je osebno sešel z našimi najvplivnejšimi veljaki. Sad njegovih razgovorov je bil angleški prevod najznačilnejših slovenskih pesmi v zbirki Slovene Poetry (1928). To lepo in hvalevredno delo je naše ameriške rojake seznanilo z amerišskimi kulturnimi krogi in zelo dvignilo naše ime. Globoko občuteni vtisi, ki jih je Zorman odnesel z obiska domovine, pa odsevajo iz zbirke Pota ljubezni (1931). Njegovo najnovejše delo, ki je izšlo preteklo leto, pa je zbirka Iz novega sveta. Kritika je o njej pisala, da pomeni višek dosedanjega Zormanovega pesniškega udejstvovanja.

Lepo število Zormanovih pesmi je objavljenih v ameriško slovenskem mesečniku Času in v dnevniku Ameriški Domovini. Oglasil se je že ponovno tudi v naši Mladiki, v koledarju Družbe sv. Mohorja in v Duhovnem življenju, ki ga zadnja leta izdajajo naši rojaki v Buenos Airesu v Argentini. Precej njegovih pesmi je uglasbenih, deloma za zборе deloma za samospeve. Nekaj teh pesmi je Zorman sam uglasbil, nekaj pa tudi že skladatelj Matija Tomc. Naši pevci umetniki kot Anton Šubelj, Svetozar Banovec in Pavla Lovšetova so jih na svojih koncertnih turnejah z velikim uspehom izvajali.

To je le kratek in splošen pregled petdesetletnega življenja in plodovitega dela moža, čigar markantno osebnost bo slovenska glasbena in slovstvena zgodovina postavila na odlično mesto. Dne 27. aprila, na večer pred njegovo petdesetletnico, mu bo slovenski Cleveland priredil tako zvani »surprise«: poklonili se mu bodo vsi naši ondotni domoljubi in se mu na dostojen način zahvalili za vse, kar je v teh dolgih letih storil za naše ljudi. In tega ni malo. Ko sem se pred dvema letoma mudil v Clevelandu, mi je rekel neki ondotni vplivni Slovenec: »Za duševni in gmotni napredek naših rojakov v Clevelandu sta največ storila gospod kanonik Oman in pesnik Zorman. Oba delata tiho, vztrajno in nesebično.« Tega se tudi naši rojaki zavedajo, vsi ju osebno poznajo in visoko čislajo.

Ivan Zorman živi zelo preprosto. Že od svoje mladosti je živel tako. Zato je zdrav in krepak, po duhu pa čil in mladostno svež. Vsako jutro zgodaj vstaja in se sprehaja po svojem idiličnem vrtiču. Potem je pa ves dan pri delu. Najrajši zahaja med svoje rojake in se pogovarja z mladino in preprostimi ljudmi.

Ob njegovi petdesetletnici gledamo tudi mi s spoštovanjem nanj, se z njim radujemo in mu želimo, da bi tudi po srečanju z Abrahamom z nezmanjšanim ognjem posvečal svoje bogate duševne sile ljudstvu, iz katerega je izšel.

KOCH V BOJU S SMRTJO

PAUL DE KRUIF * MARIJA TRATNIKOVA

3

Koch je bil trezen in stvaren mož. Ko je prešel te nevarnosti, si ni domišljjal, da je junak. Še na to ni pomislil, da bi svoje poskuse objavil. O današnjem človeku bi ne verjel, da bi držal usta zaprta, če bi opravil tako veliko delo in odkril tako važne skrivnosti. A Koch je molčal in mašil vrzeli.

Dvomim, da bi se bil ta do kraja skromni, veleumni podeželski zdravnik sploh zavedal odličnosti in pomembnosti svojih samotnih poskusov.

Mašil je vrzeli. Še več je moral vedeti! Cepil je vse vprek: morske prašičke, zajce in celó ovco z usodno, a na videz nedolžno tekočino, ki jo je jemal iz visečih kapljic. Tisoči mikrobov na iveri, ki jo je zabadal v živali, so se pomnožili v milijone, v ovci prav tako hitro in strahotno kakor v miši. Čez nekaj ur jih je bilo vse živo v prej zdravem staničevju, mirijade so zamašile vene in arterije, spremenile rdečo kri v ostudno črno in tako ubijale ovce, morske prašičke in zajce.

Koch se je na tak čuden način izločil iz množice zdravnikov brez imena in pristal med najbolj izvirnimi raziskovalci. A čim uspešneje je lovil mikrobo, tem bolj je opuščal dolžnosti zdravniške prakse. Bolni otroci na oddaljenih kmetijah so jokali, a on ni šel k njim. Kmetje, ki so jih boleli zobje, so dolge puste ure čemerno čakali nanj. Končno je moral del svoje prakse prepustiti drugemu zdravniku. Žena ga je redkokdaj videla in bilo ji je hudo. Želela je, da ne bi pri obiskih bolnikov tako dišal po izparinah raznih klic in živali. A zaradi njega bi lahko ona in njegovi bolniki živeli onstran lune, zakaj mučilo ga je novo skrivnostno vprašanje, trgalo mu je živce in mu kradlo spanje: »Kako neki v naravi ti majhni, slabotni anthraxovi bacili preidejo iz bolnih živali na zdrave? Na mojih ploščicah tako naglo usahnejo in poginejo.«

Med evropskimi kmeti in živinozdravniki je bilo dosti praznoverja o tej bolezn. Širile so se čudne vraže o skrivnostni moči te kuge, ki je visela nad njihovimi čredami kakor težka mōra. Ne eni ne drugi pa niso mogli verjeti, da bi to strašno bolezen povzročala tako zanikrno majhna stvarca, kakor je bacil, ki meri komaj desettisočinko milimetra.

»Morebiti res vaša klica mori naše črede,« je rekel Kochu pastir; »to je vse lepo in prav, gospod doktor. Ali povejte mi, zakaj se kravam in ovcam tako godi, da ostanejo popolnoma zdrave na enem pašniku, a cepajo kakor muhe, če jih ženemo na drugega, kjer je paša tudi izvrstna?«

Koch je poznal to žalostno, zagonetno resnico. Vedel je, da so v Auvergni na Francoskem zeleni griči, strašni griči, kjer se ne more pasti živina, ne da bi jo pobrala grozna, črna kuga anthrax, eno za drugo, na desetine in stotine. V deželi Beauce so bili rodovitni pašniki, kjer so se ovce zredile, pa poginile za anthraxom. Kmete je zvečer pri peči od groze stresal mraz in šepetali so si: »Naša polja so prekleta.«

Kocha je dušila uganka, kako je mogel njegov drobčeni bacil prezimiti in preživeti leta in leta na travnikih in gričih. Kako le? Če je on čisto stekleno ploščico pomazal s koščkom mišje vranice, ki so v njej bacili kar mrgoleli, je mogel opaziti, da so mikrobi potemneli, razpadli in po-

ginili pred njegovimi očmi. Če je na usahle položil hranilno tekočino iz volovskega očesa, se niso več razmnoževali; če jih je vbrizgnil mišim, so živalce kljub temu veselo švigale po kletkah. Mikrobi, ki bi bili pred dvema dnevoma ubili težko kravo, so bili mrtvi!

Koch pa se je vpraševal: »Kaj jim ohrani življenje na travnikih, zakaj poginejo na mojih čistih ploščicah v dveh dneh?«

Nekega dne je naletel na neverjetno stvar. Mikroskop mu je pokazal čudno spremembo mikrobov in ključ do vprašanja. Koch je rešil skrivnostno uganko zakletih travnikov in gričev na Francoskem.

Koch se je namreč zopet ukvarjal z visečo kapljico v zaprti stekleni vdolbini, ki jo je štiri in dvajset ur ogreval in vzdržal v gorkoti mišjega telesa. »O, ta mora biti že polna lepih, dolgih bacilovih niti,« si je mislil, ko je pogledal skozi mikroskop. »Kaj je to?« je vzkliknil tedaj.

Obrisi nitk so postali nerazločni, a vsaka nitka je bila v vsej dolžini potresena s podolgasto okroglimi pičicami, ki so se lesketale kakor neskončno drobna steklena zrnca, tako lepo nanizana na živih nitkah kakor biseri na traku. Koch je požiral kletvice, ker je mislil: »V visečo kapljico so se mi priklatili drugi mikrobi.« Ko pa je pogledal natančneje, je spoznal, da to ni bilo res, zakaj svetlikajoča zrnca so bila v nitkah, torej so se nitkasti bacili spremenili v te bisere! Posušil je to visečo kapljico in jo skrbno spravil. Približno čez mesec dni pa je sreča hotela, da jo je zopet pogledal skozi mikroskop. V njej so bili še vedno čudni nizi biserov, ki so se nespremenjeno bleščali. In v glavo mu je šinila misel, da mora napraviti poskus: kapljico čiste, sveže tekočine iz volovskega očesa je položil na ta posušeni zmakec mesec dni starih, v bisere spremenjenih bacilov. V glavi se mu je od začudenja vrtelo, ko je gledal in videl, da so se svetlikajoča zrnca spremenila v paličice in paličice zopet v dolge niti. Kako čudovito!

Kochu se je posvetilo: »Če so se ti nenavadni biseri spremenili v navadne anthraxove bacile, ne morejo biti kaj drugega kakor njihova zrnčasta jajčeca, njihova trajna oblika, ki kljubuje vročini, mrazu in suši. Zato živi anthraxov mikrob na pašnikih tako dolgo, spremeni se pač v zrnčaste spooetke.

Kar je Koch ugani, je moral še dokazati z iznajdljivimi in temeljitimi poskusi. S privajeno kretljivo je s segretim nožem in kleščicami vzel vranico iz miši, ki je poginila za anthraxom. Zavaroval jo je pred vsakim možnim stikom z drugimi bacili, ki so kolovratili v zraku. Ko jo je hranil en dan v gorkoti mišjega telesa, se mu je izpolnilo pričakovanje: vse bacilove nitke so se spremenile v steklenasta jajčeca.

Zdaj je neprestano čepel v svoji umazani delavnici in s poskusi dokazal, da se iz zrnčastih jajčec še čez več mesecev razvijejo bacili, kakor hitro jih položi v svežo kapljico tekočine iz volovskega očesa ali v trenutku, ko jih na drobni iveri porine v koren miškinega repka.

»Ta zrnčasta jajčeca se nikoli ne naredé v živali, dokler je živa. Prikažejo se šele, ko pogine, in še to samo takrat, če leži v vročini,« si je pravil Koch in to tudi lepo dokazal. Prisajeno vranico je položil na led; čez nekaj ur je pomazal v njej iver in jo je zabodel miški pod rep, a ji ni prav nič škodilo.

To se je zgodilo leta 1876. Kochu je bilo 34 let in takrat je zapustil wollsteinsko puščavo, da bi povedal svetu, kar je dokazal: da bolezen povzročajo mikrobi. Oblekel se je pražnje, nataknil zlato obrobljene naočnike, zavil mikro-

skop in nekatere steklene priprave z visečimi kapljicami, v njih pa roje morilskih anthraxovih bacilov, povezal polmljeno kletko z nekaj desetlinami zdravih belih miši in z vsem odšel na postajo.

Odpeljal se je v Breslau, da bi pokazal te stvari staremu Cohnu, vseučiliškemu profesorju botanike, saj ta mu je včasih pisal spodbudna pisma. Staremu prijatelju je razkazal anthraxove mikrobo, razložil mu je, kako ubijajo miši in kako grozotno se spreminjajo v steklenasta, zrnčasta jajčeca. Profesor Cohn se je čudil neverjetnim poskusom, o katerih mu je v pismih poročal od sveta odrezani Koch; zdaj se je muzal ob misli, kako bo presenetil vseučiliške mogočnike ta mlečnozobi doktor, ki še pojma ni imel o svoji izvirnosti in vrednosti. Stari Cohn je sam razposlal vabila najjimenitnejšim predstavnikom zdravniške vede, da bi prišli k prvemu Kochovemu poskusnemu večeru.

4

Prišli so, prišli zato, da bi poslušali moža samouka iz rovtarskega kraja, morebiti tudi samo iz prijateljstva do starega profesorja Cohna. Koch ni predaval, zakaj v besedi ni bil nikoli močan, ali profesorjem, ki so bili spretni govorniki, je pokazal, zakaj so mikrobi pravi vzrok anthraxa. Tri dni in tri večere jim je razkazoval, kako je več let naporno iskal in kaj je našel. Večjega poraza še niso doživeli naduti učenjaki, ki so prišli, da bi prezirljivo in prizanesljivo poslušali tega ničca. Koch pa sploh ni dokazoval, nič besedičil in nič prerokoval, samo lesene iveri je vtikal pod mišje repke. Kar je storil, je bilo tako otročje razumno, da so se izkušeni profesorji kar čudili. Z mikroskopi, z bacili in z njihovimi zrnčastimi jajčeci je delal kakor kak šestdesetleten mojster. Bilo je kar nezaslišano!

Profesor Cohnheim, v vsej Evropi znani znanstvenik, strokovnjak patologije, ni več zdržal. Planil je iz dvorane in hitel v svoj laboratorij. Treščil je v sobo, kjer so delali njegovi mladi učenci, zajel je sapo in jim hripavo zavpil: »Fantje, pustite vse in pójдите, da vidite doktorja Kocha; mož je odkril velikanske reči!«

»Kdo je ta Koch, gospod profesor? Nobeden še ni slišal kaj o njem.«

»Kaj to, kdo je; odkritje je sijajno, natančno in preprosto! Kar ni, da bi verjel! Koch še profesor ni. Nihče ga ni učil, kako naj raziskuje. Vse je naredil čisto sam in tako popolno, da ni kaj popravljati.«

»Gospod profesor, kaj pa je odkril?«

»Pójдите, pravim vam. Vsi skupaj pójдите, da vidite sami najčudovitejše odkritje v kraljestvu mikrobov. Nas vse je lahko sram pred njim. Pójдите!«

Že so vsi s Paulom Ehrlichom vred izginili skozi vrata.

Pred sedmimi leti je Pasteur prerokoval: »V človeških močeh je, da zatremo nalezljive bolezni na zemlji.« Ko je izrekel te besede, so najbolj modri zdravniki sveta s prstom vrtali po čelu in si mislili: »Ubožec ni prav pri pameti!«

Ta večer pa je Koch pokazal ljudem prvi korak k izpolnitvi Pasteurove dozdevno blazne napovedi. Zaključil je svoje poskuse z besedami: »Tvarina živali, ki je poginila za anthraxom, povzročča anthrax, naj bo presna ali gnila, posušena ali leto dni stara, a samo tedaj, če vsebuje bacile ali njih zrnčasta jajčeca. Pred to resnico se mora umakniti vsak dvom.« Pristavil je to, kakor da bi jih poskusi še ne bili prepričali! Začudenim poslušalcem je tudi povedal, kako je treba pobijati to strašno bolezen, da bi jo spravili



Studija (Fr. Košir.)

s sveta: »Živina, ki pogine za anthraxom, se mora takoj uničiti; če je ni mogoče sežgati, naj se zakoplje globoko v zemljo, kjer je temperatura tako nizka, da se bacili ne morejo spremeniti v trdoživa zrnčasta jajčeca.«

V teh treh breslauskih dneh je Koch položil ljudem v roke pravljčni meč, da bi se z njim začeli bojevati s sovražnimi mikrobi, s skrito smrtjo. Šarasti hokus-pokus kroglic in pijavk se je tiste dni začel spreminjati v resen boj z orožjem znanosti in je nehal biti igra praznoverja.

Koch je v Breslavi zašel med prijatelje, med poštene in velikodušne može. Cohn in Cohnheim mu nista poskušala ukrasti odkritja (tako umazanih ljudi v znanstvenih poklicih ni manj kakor v drugih); oba stara profesorja sta mu na ves glas pela hvalo in kmalu se jima je pridružila vsa Evropa s takim navdušenjem, da se je Pasteur zbal za svoje vojvodsko mesto med lovci mikrobov. Oba prijatelja sta začela dregati veličine na berlinskem državnem znanstvenem zavodu, naj bi pomagali neznanecu, ki je nanj vsa Nemčija lahko ponosna. Storila sta vse, kar sta le mogla, da bi Kochu pomagala iz dolgočasne prakse v lovišče mikrobov.

Če bi ga bila prepustila samemu sebi, ali če bi se mu bili v Breslavi posmehovali, bi se bil najbrž vrnil k svojim wollsteinskim opravkom; zopet bi ogledoval jezike bolnikom. Može znanosti morajo biti zmožni, da zbudé zanimanje záse.

Po prizadevanju prijateljev je Koch dobil službo mestnega zdravnika v Breslavi. Cohn in Cohnheim sta računala, da bo mogel shajati s plačo in z dohodki zasebne prakse. Pobral je torej šila in kopita in se z Emo preselil.

Toda pričakovanje, da bodo bolniki kar oblegali tako sijajnega moža, se ni spolnilo. Zvonec na vratih Kochove skromne ordinacijske sobice je redkokdaj zapel. Koch je na lastni koži občutil, kako neprilichno je za praktičnega zdravnika, če je priznan mislec, če hoče stvarjem do dna. Poražen se je moral vrniti v Wollstein, kjer je (1878—1880)

prodiral v gosto lovišče mikrobov. Venomer je zalézoval in oprézoval nevidna bitja, ki so povzročala smrtonosne pri-sade živini in ljudem. Navadil se je barvati mikrobov vseh vrst z različnimi barvnimi odtenki, tako da je skozi mikro-skop dobro razločil tudi najneznatnejši bacil. Posrečilo se mu je tudi, Bog sam ve kako, prihraniti toliko denarja, da si je kupil fotografski aparat. Pritrdil je lečo kamere k mikroskopu in se navadil fotografirati bacile, ne da bi mu bil kdo kaj pokazal.

»Ljudje se ne bodo nikoli prepričali, da ta morilska so-draga zares živi, če je ne bodo videli fotografirane,« je pre-udarjal Koch. Skozi mikroskop ne moreta gledati dva člo-veka hkrati, dva ne bosta nikoli narisala iste podobe klice, prerekanju in zmešnjavam ne bo ne konca ne kraja. Foto-grafije pa ne morejo lagati, deset ljudi jih lahko družno proučuje in vseh deset se lahko strinja v tem, kar vidijo.« Koch je poskušal uvesti smisel v začetke znanosti o mikro-bih, ki je bila do zdaj prav tako povod jezavim preprirom kakor znanstvenim razmotrivanjem.

Breslauski prijatelji ga niso pozabili; leta 1880 ga je vlada poklicala v Berlin, kjer je bil nameščen kot izredni član v državnem znanstvenem zavodu. V prostornem labo-ratoriju je našel obilico priprav, blagostanje, ki bi si o njem še sanjati ne upal; dodeljena sta mu bila dva pomočnika in plače je dobil toliko, da je lahko po šestnajst ali osemnajst ur na dan prebil med barvami, cevkami in nemirnimi mor-skimi prašički.

V tem času so že v vseh evropskih laboratorijih zvedeli novice o Kochovih odkritjih; križale so ocean in tudi ame-riškim zdravnikom zbudile zanimanje. Napovedali so se že dolgovezni in razburljivi boji o teoriji klic. Vsak praktik in profesor medicine, da je le poznal ali si vsaj domišljal, da pozna mikroskop od enega konca do drugega, se je odločil za lov na mikrobov. Vsak teden je prinesel vesele novice o izmišljenem odkritju novih smrtonosnih mikrobov, ki naj bi jim bilo tokrat za gotovo dokazano, da zahrbtno povzročajo raka, tifus ali jetiko. Neki zanesenjak je celo sporočil svetu, da je ujel nekakšno pan-klico, iz katere se cimijo vse bolezni od pljučnice do pike na kurjem jeziku. Komaj je bilo to pozabljeno, si je že drug tepec lastil slavo, ker naj bi bil dokazal, da je kakšna bolezen, recimo jetika, posledica napada sto raznovrstnih mikrobov. Vse se je tako zelo navduševalo za klice, da so bila v tej zmešnjavi še Kochova odkritja v nevarnosti pred posmehom.

Sredi nevarnosti, da bo noro navdušenje pokončalo novo znanost o mikroboh, je Koch obdržal glavo na pravem koncu. Zase je iskal možnosti, da bi plodil enovrstne klice ločeno od drugih. »Samo klica določene vrste povzroča določeno vrsto bolezni; vsaka bolezen je posledica izključno njenih mikrobov, to vem,« si je pravil Koch, čeprav takrat tega prav za prav še ni vedel. »Zato moram sedaj priti do za-nesljive in lahke metode, da bom po njej gojil čisto vrsto določenih klic, ki ne bodo pomešane z drugimi vsiljivkami, ki vedno tiščé médnje.«

Toda kako? Kako bi ujel samo mikrobov ene vrste?

Iznašli so že vse mogoče čudne stroje, da bi z njimi ločili klice od klic. Mnogi lovci mikrobov so si v ta namen iz-mislili in naročili tako sestavljene priprave, da niso več vedeli, kaj bi z njimi. Da bi jim klice, ki so se podile po zraku, ne padale v poskusne steklenice, so jim to pot ne-kateri junaški raziskovalci zabranili tako, da so prhali okoli njih pravcat dež strupenih bacilov, ki so mogli uničiti ne-zaželene klice, a škodovati tudi raziskovalcem.

Kochu je prišlo na pomoč naključje. Sam je odkrito pri-znal, da je nekega dne samo slučajno pogledal na polovico kuhanega krompirja, ki ga je nekdo pozabil v njegovem laboratoriju. Na površini je zapazil nenavadno zbirko raz-tresenih barvastih kapljic. Vprašal se je: »Kaj neki je to? Tu je siva kapljica, tu rdeča, tu rumena, tu vijoličasta, pa ne šmenta, da bi bili ti madeži bacili, ki so iz zraka zašli na krompir. To si že moram pobliže ogledati.«

S svojimi kratkovidnimi očmi se je približal tik h krom-pirju, tako da ga je oplazil s svojo redko brado, a videl ni dosti več. Zato si je pripravil steklene ploščice in zbrisal mikroskopu leče.

S tanko platinasto žico je varno pobral trohico sive tvari in jo prenesel v kapljico čiste vode med steklenima plo-ščicama pod lečo. Zagledal je roj bacilov, ki so mirno pla-vali po vodi; v tej kapljici je bil vsak posamezen bacil natančno tak kakor tisoči njegovih bratov. Nato je Koch oprézal drhal v rumeni kapljici s krompirja, potem še v rdeči in vijoličasti. V rumeni kapljici so bile klice okrogle, v rdeči so bile kakor plavajoče paličice, v vijoličasti pa kakor živi svedrčki, a v kapljici ene barve so bili bacili vedno natančno podobni drug drugemu in prihajačev ni bilo med njimi.

Koch je bliskovito razumel pomen prelepega poskusa, ki ga je izvedla narava pred njegovimi očmi. »Vsaka teh kap-ljic je čista kultura mikrobov posebne vrste, čista naselbina klic ene vrste. Kako preprosto je to. Če padejo klice iz zraka v tekoče zavrelice, se razne vrste pomešajo v njej in plavajo druge med drugimi. Toda če padejo iz zraka na trdno ploskev tega krompirja različni bacili, mora vsak ostati tam, kamor pade, tam se prilepi nanjo, tam raste in se raz-množuje v milijone iste vrste, v popolnoma čisto naselje.«

Koch je poklical svoja pomočnika, vojaška zdravnika Loefflerja in Gaffkyja, in jima je razložil, kako se bo spre-menilo težavno delo v loviščih mikrobov. Ker je slučajno pogledal na pozabljeni krompir, bo prišlo do prevrata. Da bi se prepričali, če ima Koch prav, so se vsi trije lotili dela z veliko temeljitostjo. Vsi trije so sedli pred mikroskope, Koch k srednjemu oknu, Loeffler in Gaffky na levi in desni. Zagrizli so se v delo. Poskušali so uničiti svoje pričakovanje, a so se kmalu prepričali, da je bilo v Kochovi napovedi več resnice, kakor so si upali verjeti. Napravili so mešanice dveh in treh vrst klic, ki bi se v poskusnih steklenkah, v zavrelici ne mogle razvijati ločeno. Mešanice so namazali na plosko prerezane kuhane krompirje. Kjer je vsak posamezen mi-krob pristal, tam je tudi obstal in se razmnožil v milijonsko naselje istovrstnih živalic, med katerimi ni bilo nobenih pritepencev.

Koch je s preprostim poskusom na postanem krompirju spremenil lov na mikrobov iz ugankarske igre v nekaj, kar se je približevalo znanstveni gotovosti. Zdaj je bil Koch dobro pripravljen, da išleži drobne sle, ki prinašajo člo-veštvu kupe morilskih bolezni. Do tega časa Kocha drugi mo-žje znanosti niso dosti kritizirali ali mu nasprotovali, največ zaradi tega ne, ker skoraj nikdar ni odprl ust, dokler si ni bil svoje zadeve popolnoma svest. O svojih od-kritjih je pripovedoval tako skromno, da je razoroževal. Svoje delo je dovršil vedno tako popolno, da mu je bilo težko ugovarjati, menda je naprej slutil ugovore in jim koj odgovoril.

Poln zaupanja je Koch zdaj šel k profesorju Virchowu, k najznamenitejšemu nemškemu poznavalcu bolezni. Ta je vedel več, kakor kdo sploh more vedeti, in obvladoval več

predmetov, kot bi jih moglo spoznati šestnajst znanstvenikov skupaj. Virchow je bil glava nemške zdravniške vede. Izrek je zadnje besedo o kopicah v krvnih žilah in za boleznijo iznašel učinkovita imena: heterotopia, agnesia, ochronosis in še mnogo drugih. Neverjetno trmasto in zmotno je trdil, da sta jetika in škrofuloza dve različni bolezni. Toda s svojim mikroskopom je tudi pregledal vsako bolno vlakence v šest in dvajset tisočih mrličev in zares stvarno in lepo opisal, kakšna je bolna tvarina. Virchow je izdal v tisku na tisoče znanstvenih razprav o vseh mogočih vprašanjih; tudi o obliki glav in nosov nemških šolarčkov in o značilno majhnih krvnih žilah v telesih slabokrvnih deklic.

Kakor vsakdo drug, je tudi Koch stopil pred njegovo obličje skromno in spoštljivo in mu boječe povedal: »Gospod profesor, našel sem metodo, po kateri morem razmnožiti mikrobo ene vrste popolnoma ločeno od drugih.«

»Prosim vas, povejte mi, kako morete to storiti? Meni se zdi kar neverjetno.«

»Če jih gojim na trdnem živežu, na površini kuhanega krompirja, dobim lepo izolirana naselja enovrstnih mikrobov. In zdaj sem iznašel še boljši način. Zmešam želatino in govejo juho, želatina se sesiri, naredi trdno površje in —«

Virchow vsemu temu ni videl pomena. Odgovoril mu je z zaničljivo opazko, da bi moral imeti Koch pač za vsako vrsto klic poseben laboratorij, če bi jih hotel gojiti ločeno, ker je to drugače nemogoče. Tako na kratko in posmehljivo je Virchow odpravil Kocha. Bil je pač že v tistih letih, ko ostareli možje menijo, da je že vse znano in ni treba ničesar več najti. Koch je odšel poparjen, toda poguma ni izgubil prav nič. Ne da bi se bil prepiral, pisal članke in govoril proti Virchovu, se je lotil spodbudnega lova, najlepšega v svojem življenju. Začel je iskati in zalezovati najbolj zločinski mikrob, tistega skrivnostnega roparja, ki vsako leto v Evropi in Ameriki umori vsakega sedmega človeka. Koch si je zavihal rokave, obrisal zlato obrobiljene naočnike in začel loviti mikrob jetike.

(V drugo naprej.)

IZ ZGODOVINE ZLATIH RIBIC

PO RAZNIH VIRIH IVAN ČAMPA

Človeka je vedno mikalo, da bi iz čudes, ki so v naravi, ustvarjal še večja čuda in da bi ko nekakšen drugi gospodar stvarstva vedno znova množil raznoterost živih bitij, ki je že tako in tako neskončna. Taka prizadevanja so rodila mnogo lepih sadov zlasti v kraljestvu rastlin. Krasota barv in raznolikost orhidej, vrtnic ali tulipanov po naših vrtovih in kaktej v naših sobah ni samo delo narave same, saj si človek že stoletja prizadeva, da bi s križanjem in požlahtnjevanjem dobival vedno nove različke. Prve take poskuse srečujemo na Kitajskem; Kitajci so namreč s križanjem in gojenjem rib dosegli pri le-teh tiste oblike in barve, ki se nam zde kar pravljicne. To so najčudovitejši različki zlatih ribic, predvsem tistih, ki imajo pajčolanaste repe, in tistih, ki jim pravimo teleskopske ribe.

Šele proti koncu 17. stoletja so prišle te lepotne ribice v Evropo, kjer so se v kratkem neverjetno priljubile. Nemški zdravnik in raziskovalec Engelbert Kämpfer, ki je živel v drugi polovici 17. in v začetku 18. stoletja, pripoveduje o neki rdeči ribi, ki je po repu zlatorumena in jo Kitajci in

Japonci goje kot domačo žival. Prvo zanesljivo poročilo o zlatih ribicah pa je prinesel jezuitski misijonar p. du Halde. V svojem obširnem delu »Opis Kitajske« (Pariz 1735) pripoveduje o »kin yü« — to je kitajsko ime za zlato ribico — ter o ribnikih in posodah, v katerih velikaši te ribice goje in jih sami krmijo. O ribicah pravi, da so zelo živahne in najrazličnejših oblik, da so zelo nežne in občutljive za razne vremenske izpremembe; zlasti pa naglaša, da so zelo učne in da se dadó tako navaditi, da ob udarcu na gong ali na kakšno drugo glasbilo takoj pridejo na kraj, kjer dobivajo hrano. Najbolj pa se je čudil temu, da so zlate ribice vso zimo vzdržale v porcelanastih posodah brez vsake hrane, ko so jih na spomlad spet dali v ribnik, pa so bile prav tako živahne ko prej.

Leta 1691 so prišle zlate ribice prvič na Angleško. Velika moda pa so postale leta 1750, ko je Francosko-vzhodnoindijska družba počastila slovito markizo Pompadour s tem, da ji je poklonila nekaj najlepših primerkov, ki jih je dobila s Kitajskega.

Popolno sliko o krasoti kitajskih lepotnih ribic in o njihovi presenetljivo visoko razviti reji na Kitajskem pa nam nudi delo »Histoire naturelle des Dorades de la Chine« (Prirodopis kitajskih zlatih ribic), ki je izšlo leta 1870 v Parizu. V tej knjigi je prikazanih sto najrazličnejših ribjih vrst, ki jih je po vzorcih kitajskih umetnikov odlično kopiral kraljevi dvorni grafik Martinet, pojasnila pa napisal kraljevi cenzor de Sauvigny.

Za markize Pompadour se je moda zlatih ribic silno hitro razširila po vsej Srednji in Južni Evropi, zlasti pa po Portugalskem. Izkazalo se je, da se te ribice izredno lahko prilagodé in da ne dela njihovo gojenje tudi po naših krajih nobenih preglavic. Nekoliko pozneje je zaslovela Nemčija kot njihovo gojišče, a te slave se ni dolgo veselila, zakaj Italija in Francija, ki imata prikladnejše podnebje, sta kmalu zasloveli po svojih gojiščih. Tu je bilo mogoče doseči, da so ribice dobile zlato barvo že prvo leto, v Nemčiji pa so za to potrebovali dve leti. Iz Le Havra so potem izvažali ribice v najrazličnejše dežele. Lahko rečemo, da danes pozna zlato ribico ves svet in da je povsod priljubljena kot učinkovito okrasje.

Če pa že govorimo o zgodovini zlatih ribic, nas predvsem zanima, kaj so o njih napisali Kitajci sami, ki so zlate ribice, kot smo rekli, prvi gojili. Le čudno je, da se Evropejci dolgo niso spomnili, da bi se šli v tej stvari nekoliko razgledovat v kitajsko literaturo. V »Tu šu tsi čong«, veliki enciklopediji cesarja Kang hsi (izšla je 1725), je združena vsa kitajska znanost, zato je nemogoče, da bi ta največja knjiga na svetu, ki ima sto tisoč zvezkov, nič ne vedela o zlatih ribicah.

Če odpre človek 19. oddelek 145. zvezka, ki ima naslov »Živalstvo«, naleti prav kmalu na sliko s tremi zlatimi ribicami, ki plavajo v vodi. Na sliki so tudi najvažnejše vodne rastline, ki so potrebne za življenje ribic. Potem pa sledi šestnajst strani dolg popis teh ribic, ki jih obravnava na splošno, zgodovinsko in leposlovno. Povsod pa so skrbno navedeni viri in citati.

In kaj pravi »Tu šu tsi čong«? V oddelku »Zgodovina« je iz »Šu i ki« (Poročilo o zanimivih naravnih prikaznih) povedano tole: »Čudovite zlate ribice so se pojavile v pokrajini Šen hsi v drugem letu vladanja Ping Wanga (770 do 719), ki je bil iz dinastije Čou. V tem letu je bila grozna suša, ki je vladala deset krat deset dni. Darovali so bogovom prošnjo daritev. Med daritvijo se je nenadoma odprl studenec in iz vode so začele vreti zlate ribice. Takoj nato

se je usul dež.« Potemtakem bi morali torej prvi zgodovinsko verjeten pojav zlatih ribic na Kitajskem postaviti v leto 769 pred našim časovnim štetjem.

Dalje nahajamo tukaj tudi odstavek iz zgodovine »Cekinastega ribnika« (Hang Čou), kjer beremo: »Posebno znamenite so ribice, ki imajo neskončno mnogo odtenkov rdečih barv, od rožnate ko češpljev cvet do mesnordeče ko greben na krokarjevi glavi. Te vrste goje že izza časa Sunga (960—1126). Pesnik Su Tung Po (1036—1101) je pri branju pesnitve »Pagoda s šestimi zlatimi stolpi«, ki jo je spesnil Su Tze Meh, naletel na neko mesto, ki se takole glasi: »Slonim na ograji mostu in čakam na prihod zlatih ribic. Toda ves božji dan se lahko mudim v nestrpnem sprehajanju sem in tja — zaman. Ni mogel razumeti smisla teh besedi. Šele mnogo kasneje, ko se je nekega dne sprehajal na obrežju Cekinastega ribnika, je odkril za pagodo v vodi zlate ribice. Vrgel jim je potice in jih tako zvalil na površje. Toda še dotaknile se je niso in že so izginile v globino. Tedaj so mu postale jasne tovarišev besede. Prav on je zapisal izrek: »Blagor zlatim ribicam! Štirideset let se lahko podč po vodi in vendar ne pomeni ta čas zanje nič. Da, to človek res lahko imenuje blaženo življenje.« In neke druge poje: »Ljubim dviganje in pogrezanje, prihajanje in odhajanje zlatih ribic pod Južnim hribom (mišljen je neki hrib južno od Hang čoua v provinci Če kiang, na katerega vznožju je bil Cekinasti ribnik). Slonim na ograji mostu in jim mečem drobtinice svojega obeda.« Dandanes je okrog tega ribnika javen park s paviljoni, na obrežjih pa postajajo ljudje in si preganjajo čas z opazovanjem in krmljenjem zlatih ribic.«

O nekem drugem znamenitem ribniku zlatih ribic — pri Pekingju — pa beremo v »Zgodovini uprave cesarskih posestev« (Ki fu tung čí): »Jugovzhodno od Poldanskih vrat glavnega mesta je ribnik, ki se je prvotno, ko so tam vladali še Kin Tatarji (1115—1234), imenoval »Zeleni ribnik«, danes pa je znan kot »Ribnik zlatih ribic«. Sredi ribnika stoji vodni paviljon, ki je zgrajen po modelu paviljonov v cesarski palači. Domačini iz okolice so ribnik očistili in ga obsadili z zelenimi vrbami žalujkami. Gojenje zlatih ribic je tukaj sčasoma postalo obrt. Le-tu je mogoče dobiti temnordeče primerke — prave »zlate ribice«, dalje svetlo lesketajoče se, ki imajo ime »srebrne ribice«, snežnobeleske s črnimi pikami in mesnordeče z rumenimi pikami, ki jih imenujejo »želvaste ribice«. Posebno priljubljeni so primerki, pri katerih prehaja zlata barvna podlaga v srebrno ali pa srebrna v zlato. Gojili so tudi cevasto progaste zvrsti. Pri teh ribicah tečejo kolobarji okrog trupa, ali pa se vrste v spodnji polovici plavut ali v zgornji polovici repa. Mlade živalce so sprva svetle, potem rumenorjave, nazadnje pa se prebarvajo rdeče. Primerkov, ki bi bili že od vsega početka rdeči, ni. Če se obeta dež, pridejo zlate ribice hrupno na površje, v globini pa je čuti brbotajoče kipenje kakor v loncu, kjer vre voda. Vsako leto proti koncu aprila pridejo zlate ribice na trg. Večje prodajajo za nadaljnje gojenje v ribnikih, manjše pa so namenjene za velike ribje keblé ali steklene bazene, ob katerih človek lahko stoji od jutra do večera in se zabava s šviganjem teh zabavnih živalic.«

V poglavju »Postranske zanimivosti z mize učenjakov« (Kao pan yü ši) poroča avtor Tu Lung (Mingov čas): »To, kar me je pri zlatih ribicah vedno najbolj presenečalo, je njihova skoraj čudežna umetnost spreminjanja barv in oblik. Pregledal sem vso literaturo o ribah, toda niti v »Šan hai kingu« (Vodič po gorah in morjih — velikansko delo

kitajskega zemljepisa in prirodopisa, ki je nastalo v pravadnih dneh dinastije Čou, to je okrog leta 1000 pr. Kr.), niti v »I vu čí« (Zgodovina naravnih čudes) nisem ničesar našel o tej stvari. Dejstvo, da iz »Zelenega ribnika« pri Pekingju prinašajo na trg ribe v petih različnih barvah, priča o njihovi naravni zmožnosti za spreminjanje. Dobiti je mogoče lepe in ostudne zvrsti, najbolj zanimivo pa je to, da pri križanju ni mogoče popolnoma odpraviti lastnosti staršev. Pri vzgajanju te ali one zvrsti je merodajna pač moda. Prvotno so cenili rdeče ali preprosto bele ribice. Pozneje so se na moč zavzeli za »zlato čelado«, »zlato sedlo« in »svileni pajčolan«. Še pozneje je morala imeti glava rdeč svitek, podoben indijskemu turbanu, potem je smela biti rdeča samo glava in plavuti ali glava in rep, nato pa so se začeli zanimati za mesnordeče, kakor je greben na glavi krokarja, hoteli so imeti tudi primerke, ki so imeli na hrbtu »osem run« ali kockaste like itd. Naravi so priskočili na pomoč z umetnimi barvili. Ljudje so si želeli zdaj črnih, zdaj snežnobelih, zdaj črtasto-, zdaj škrlatno-rdečih, zdaj osmerobarvnih, zdaj jantarjevo barvastih oči. Tako je nastalo iz teh barvnih odtenkov znamenitih tisoč rdečih barv. Seveda so tem ribicam iskali in dajali najrazličnejša imena. Kakor se zdi, ni bilo ustaljenih oblik in zvrsti. Če dandanes poleg najlepših primerkov zametujemo navadne, ki so že sami po sebi nekaj posebnega, potem si sploh ni mogoče misliti, kakšne čudovite primerke bodo še dobili v bodočnosti od teh, ki veljajo dandanes za najlepše. Kar najbolj so priljubljene zvrsti s štrlečimi, rdeče barvanimi očmi (teleskopi). Kar se tiče tro- ali četverorednih pajčolanastih repov, pa so najbolj priljubljene tiste ribice, ki imajo obliko žolčastih izrastkov svetlo prosojnih barv. Nekatera mesta kar tekmujejo med seboj, katero bo vzgojilo žlahtnejše zvrsti.«

V oddelku »Razno« pa je neki citat iz »Popotnih zgodb« (Čong ši): »V glavnem mestu (Pekingju) so ribogojci, ki znajo privzgojiti ribam zlato barvo. Prizadeval sem si, da bi izvedel za skrivnost njihove umetnosti, a mi je niso hoteli izdati. Nekateri ljudje pa so mi pravili, da privabi zlato barvo na ribe krmljenje z malimi rdečimi živalci, ki žive v kanalih glavnega trga.« Kitajski avtor se tukaj dotika vprašanja o porumenitvi (Xanthichroismus), pojavu, ki ga je pri udomačenih ribah kaj često lahko opaziti. Xanthichroismus se pojavlja tudi pri posameznih rečnih ribah, ki so po posebnih okoliščinah zašle v stoječe vodovje, tako na primer v rečnih rokavih, ki jih je potres odrezal od glavnega toka. Da bi pri tej spremenitvi barve utegnili imeti hrana kakšen bistven vpliv (kakor trdi kitajski avtor), je po poskusih, ki so jih delali z amfibijami (dvoživkami), neverjetno. »Po navadi,« nadaljuje Kitajec, »so mlade ribe prvih sto dni svetle, potem se obarvajo rumeno in nato zlato. Nisem se pa utegnul prepričati o resničnosti teh podatkov. Videl sem tudi neko črno pikčasto in snežnobelesko zvrst, ki se sveti ko lošč... Iz »Popotnega poročila nekega mandarina« pa vemo, da goje v nekem gorskem potoku pri San šanu (pokrajina Kiang su) ribice, ki imajo temnordeče proge. Domačini so jim privzgojili rogove in jih izučili za pravcate boje, pri katerih stavijo na posamezne živalce. Prejšnje čase so bili živalski boji znani samo po deželi. Boj za stavo med ribami pa je nedvomno nekaj novega in mora biti nad vse zanimiv.«

Posebno zanimiva pa je za nas v odstavku »Leposlovno« himna zlatim ribicam, ki je nastala v 16. stoletju in se glasi takole:

O vodno ljudstevce, ki mu nebo je milo
tekočega zlata prejasni čar
in barv se menjajočih dar
v razsipnosti razkošni podarilo!
Poglej, kako cinoblasto se bliska
nešteto zlatih ribic s površine,
ko na smaragda raztopljenega blazine
žarkovja sončnega odsev pritiska.
V krivuljah se vrsti za lusko luska,
ta svilnata in ona bela kakor sneg,
se napihuje, valovi in pljuska,
s tančico v repu praznična prihaja
in že nemirna se ponovno spušča v beg. —
Potem se spet zgosté kot kónj krdelo,
ki skoz sotesko ozko se preriva —
nenadoma se razprše ko raja
na begu pred sovražnikom. Nerazumljiva
preganja groza jih mordà, ali veselo
razpoloženje jih tako opaja? —
A zjutraj, ko oblačkov čreda čez nebó
ob mrzli morski sapi rdeča pluje,
zvečer, ko mesec se med valčki ogleduje,
ko v grmih in goščavi strášijo meglice
in kot golobčki se dotikajo vodice —
tedaj nenadoma jih nekaj zgrabi,
med preslico in lotos k bregu zvabi:
pri tem pozabijo, da v vodi so doma
in v zrak poganja se za drugo druga,
a na ovire nezmagljive nalete,
da potlej vsaka trudno sope, čopota
in v srčeca se jim naseli tuga,
da spet v prostrano vodo odbežé. —
Podnevi hrano borno si lovijo
in včasi skrite se na dnu mudijo.
A neko noč, ko spet dež zaželeni
ponovno poživi breg razsušeni,
popotna strast nenadoma jih zgrabi:
čprav jih sonce straši, vlaga vleče, vabi...
Za vetrom in oblaki bi se koj spustile
in zmaju mokremu v daljavo bi sledile:
pa glej: sovražnik kruti in lokavi —
nenadoma jim vidra pot zastavi!
Do smrti trudne in z razparanimi boki
potem zavetja v vodi iščejo globoki.
O pustolovske dalje zlobna zvitost!
O doma rodnega prijetna skritost!
O blagor vam, ki se v ribnjakih in keblu
lahko zavetja veselite in miru!
Tu smete, samčki in samičke, brez strahu
po dva in dva se rádostno drstiti,
ob slastni hrani se življenja veseliti!



NAPOLEONOV POHOD ČEZ PRELAZ VELIKEGA SV. BERNARDA

ALBIN ZALAZNIK

Ko se je Napoleon Bonaparte vojskoval v Egiptu, je Angležem uspelo, da so skovali tako imenovano drugo koalicijo. Anglija, Rusija in Avstrija so se zvezale zoper Francijo, da obnové nekdanje stanje v Evropi. Ruske in avstrijske čete so vdrle v Gornjo Italijo. Po zmagovitih bitkah so jo zasedle tja do francoskih Alp. Direktorialni vladi v Parizu je začela trda presti. Poslala je Napoleonu nujno vest, naj se kar brž vrne iz Egipta. General Bonaparte se ni dal dolgo prositi — prej kakor so gospodje mislili, se je pojavil v Parizu, strmoglavil vlado in jo nadomestil z vojaško diktaturo. Od tega dne je bila oblast v njegovih rokah, dasi so ljudem, kamor koli so prisluhnili, doneli v uho sami republikanski naslovi. Napoleon se je n. pr. uradno nazival Prvi konzul, ob strani je imel dva druga konzula.

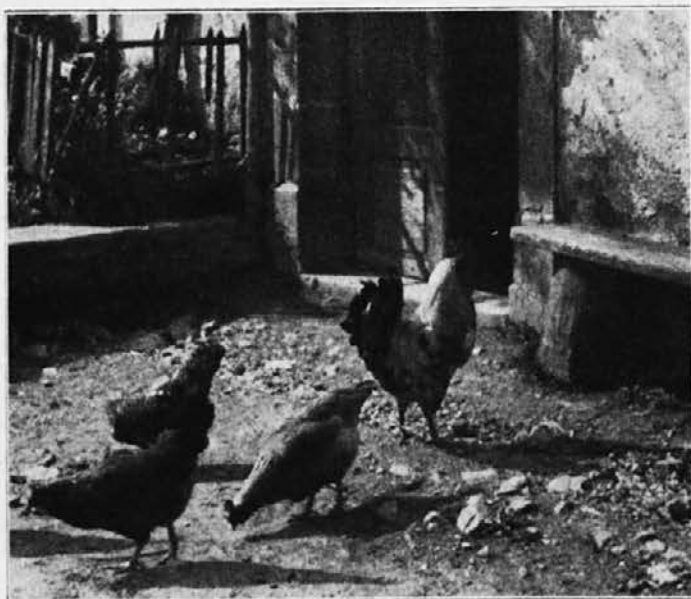
Takoj se je Prvi konzul lotil naloge, da stre železni obroč, ki se je bil stisnil okoli Francije. Pomladi 1800 je dal v vzhodnofrancoskih pokrajinah prirejati precej šumne vojaške vaje, ki so imele namen, da sovražnika premotijo. Ob istem času se je skrivaj in v vsej naglici zbrala blizu Ženevskega jezera armada kakih 36.000 mož. Dne 6. maja 1800 je Napoleona zmanjkalo iz Pariza in svet pol meseca ni imel pojma, kam se je neki obrnil. Bilo je, kakor da se je vdrl v zemljo. To bi bilo Avstrijcem kajpa všeč, toda Napoleon jim ni storil take usluge. Šel je v Lausanne k izbranim četam, ki jih je nameraval prepeljati čez Alpe v Italijo, da presenetí tam habsburškega orla. Imel je pred seboj dve poti in obe sta bili enako težavni. Ali naj ubere pot čez prelaz Velikega Sv. Bernarda bolj na severu ali pa rajši čez Mont Cenis bolj na jugu? Do Mont Cenis je bilo treba najprej skozi deželo Provence, ki je bila sicer francoska, a je bila bliže morja in je imela precej gosto prebivalstvo. To je Napoleona navdajalo z bojaznijo. Kaj če bi sovražniki po svojih ogleduhih prekmalu izvedeli za smer pohoda? Zato se je odločil za Veliki Sv. Bernard, ki je ležal v osrčju Alp med malo obljudenimi dolinami, dovolj daleč od živahnih cest. Te okolnosti so mogle jamčiti, da ostanejo operacije svetu vsaj štirinajst dni prikriti.

Glede pešcev Bonaparte ni bil posebno v skrbeh. Ti so mu bili že na mnogih bojiščih pokazali, kaj zmorejo. Zanašal se je nanje, da mu tudi v večnem snegu in ledu ne bodo omagali. Teže pa je bilo s topništvo. Armada je imela 40 topov in silna bi pač bila zadrega, če bi morala brez njih prikorakati v Lombardsko nižino, kjer je imel nasprotnik vsega v izobilju. Napoleon, po poklicu artilerijski častnik, je sam najbolje vedel, kako težko je spraviti spomladi topove čez 2500 m visoki prelaz. Vendar je po kratkem posvetovanju s strokovnjaki sklenil, da smeli poskus izvede. Do vasice Saint-Pierre na severnem vznožju Velikega Sv. Bernarda je držala vozna cesta. Tam je dal municijo preložiti v zaboje, da bi jo z mulami tovorili dalje. Lafete, na katerih so počivale topovske cevi, je dal razdreti in sestavne dele položiti drugim mulam na hrbet. Enako je šlo s prtljago. Kam pa s cevmi? Napoleon je vojakom ukazal, naj posekajo drevesa in jim debela izdolbejo v nekaka korita. V vsako korito je prišla cev, ki so jo čvrsto privezali. Pred te preproste koritaste sani so vpregli četo vojakov — in hajd naprej v snežno belino! Zraven so stopale vojaške

godbe. Na pripravnih mestih so se ustavile in odsvirale koračnico, da bi vojakom netile dobro voljo. Bonaparte sam, ki je bil s svojimi mislimi in načrti že na lombardskih poljanah, se s tem delom pohoda ni podrobno ukvarjal. Ostal je v dolini, čez glavo zaposlen z generalštabnim delom. Vedel je, da mu bosta oba poveljnika, Gassendi in Marmont, vse točno po zapovedih izvršila. Marmont je kasneje zapisal: »Nič nisem dvomil, da bo stvar uspela. Bil sem vedno prepričan, da beseda ‚nemogoče‘ v treh četrtninah primerov ni drugega nego izgovor za slabost!«

Eden izmed prostakov, ki so vlačili topove, se je v naslednjih vojskah tako izkazal, da je naposled postal kapetan. Coignet, tako se glasi njegovo ime, je bil neizobražen človek, saj ni znal niti pisati, marveč se je te umetnosti naučil šele kot častnik. Bil je pa zelo bistrave glave, imel je dar ostrega opazovanja, zdravo sodbo in pomnež, da nikoli tega. Po Napoleonovem padcu si je kratil čas s tem, da je pisal spomine. Po njegovem pripovedovanju je bilo vsakemu topu dodeljeno nekako 50 grenadirjev pod poveljstvom izkušenega topničarja. Večina jih je vlačila korito s topovsko cevjo, pri čemer so se morali z največjo vestnostjo ravnati po topničarjevih ukazih. Brž ko je zaklical: »Stoj!«, se niso smeli več ganiti. Na njegov: »Naprej!« so morali vsi takoj in v istem hipu potegniti. »Imel nas je docela v oblasti, vladal je nad nami neomejeno.« Kar jih ni bilo vpreženih, so nosili tovarišem puške. A tudi kolesa, municijo in drugo so jim naprtili, kajti izkazalo se je, da je premalo mul. Vsak vojak je prejel še dva para čevljev — že malo ur kasneje je imel vsakdo priliko spoznati vrednost te dvojne opreme. »Ko smo prišli v pas večnega snega in ledu,« piše Coignet, »se je pričelo kaj trdo delo. Pritiskal je mraz. Stezo, po kateri smo sopli navkreber, je pokrival led. Ob vsakem koraku smo trudoma lovili ravnotežje. Večkrat se je zdelo, da nam topovska cev uide, da zdrkne nazaj in nas potegne v prepad. Nenehoma je odmeval topničarjev glas: ‚Stoj! — Naprej! — Stoj! — Stoj!‘ Pa kako nam je ostri led rezal obušalo!«

Prvi oddelki francoske vojske so se začeli pomikati proti prelazu dne 14. maja. Potem ni bilo več odmora celih deset dni. Pehota, spremstvo, topništvo, razni štabi, tovarne živali so se brez presledka vrstili po neskončnih stezah v snegu in



Na domačem dvorišču. (Fot. Fr. Krašovec.)

ledu. Trudoma so lezli v hrib, enako trudoma se po južni strani spuščali navzdol. Seveda je bilo nemogoče, izvršiti vse to v eni sapi, brez počitka. Izčrpani so dospeli vojaki do prelaza, ki je bil najvišja točka njihove poti. Bili so potrebni oddiha in okrepljena. Kakor nalašč je stal na prelazu samostan sv. Bernarda. Kdo more reči, ali bi bil Napoleonov pohod v Italijo tako mojstrsko uspel, da ni bilo samostana? Nekoliko prej je bil Prvi konzul že obvestil priorja o množičnem obisku, ki ga mora pričakovati. Ker običajna zaloga zavetišča nikakor ni zadostovala, je dal v naglici spraviti gor čim več kruha, sira in vina. In res, noben vojak ni ostal brez malice.

»Menihi,« poroča Coignet, »so nas sprejeli tako, da si boljšega ne moreš misliti. Izpričalo se je, da jim pomeni redovna zaobljuba živo resnico. Častnike so pospremili v prijazne, zakurjene dvorane, moštvo pa so odkazali vse ostale prostore. Izbirčni seveda nismo bili. Kako dobro je delo človeku, da je lahko sedel za steno in imel streho nad seboj! Častitljivi očetje so nam postregli s kruhom in vinom. Po dvanajst mož nas je dobilo polno vedro vina.«

Napoleon je čakal v dolini, da je večja polovica armade prišla čez. Dne 18. maja je odposlal obema konzuloma, ki sta uradovala v Parizu, pismo s poročilom o podrobnostih velikega in nenavadnega planinskega podjetja: »Borimo se z ledom in snegom, z vetrovi in plazovi. Zdi se, kakor da se Sv. Bernard nemalo čudi, ko vidi toliko živega laziti preko svojih zasneženih pleč, zato nam nekoliko nagaja. Vendar smo že tretjino topništva spravili čez. Še tri dni pa bo vsa armada na oni strani.«

V jutro dne 20. maja se je Napoleon v vozu pripeljal do vasi Saint-Pierre. Mislil je iti peš dalje, toda kmalu je spoznal, da vzpon po strminah ni zabava. Po eni strani so visele strašne stene, po drugi so zevali strahotni prepadi. Vmes se je vila nerodna steza. Zato se je Napoleon odločil, da zajaha zanesljivo mulo, ki jo je vodil kmet iz vasi Saint-Pierre. Prior dolinskega samostana Saint-Maurice, kjer je Napoleon prej prenočeval, ga je bil priporočil kot izvedenca v gorskih zadevah. Kmet se je pisal Jean Baptiste Dorsaz. Kasneje se mu je zdelo vredno, da v knjigi opiše svoje srečanje z velikim Korzičanom. Slika ga kot suhljatega človeka bolj nežne polti. Obraz mu je bil čudno rumenkast, imel je barvo »kakor citrona«. Govoril je prav malo, skoraj žalosten je bil videti. Venomer se je oziral, da vidi, kako se godi vojakom in kako napredujejo. Nenadoma je muli spodrsnilo in jezdec se ni mogel obvladati, ne da bi pokazal nemira. Dorsaz, ki se mu ni sanjalo, s kom ima opravka, ga prime za roko, rekoč: »Brez strahu bodite, kapetan!« Jezdec se nasmehne in vpraša spremljevalca, kako se piše. Tako se je sprožil razgovor, ki je prenehal šele pred vrati zavetišča na prelazu. Bonaparte je želel med drugim vedeti, kaj na svetu bi bilo kmetiču v največje veselje. Dorsaz spočetka ni hotel z besedo na dan. Nazadnje je pa le izdal, da bi bila zanj vsa sreča na zemlji — lastna hišica. Zraven naj bi stal še hlev, v hlevu pa bi morala biti krava. »Koliko bi to stalo?« je vprašal general in kmet mu je enako lakonično odvrnil: »Tisoč dve sto frankov.« V nadaljnjem razgovoru zadeve nista več omenila. Ko je kmalu po poldnevu dospel na prelaz, se je Napoleon od vodnika poslovil. Tako se je Dorsaz nekaj mesecev nato začudil, ko mu je francoski rezident v kantonu Wallis nakazal 1200 frankov s pripombo: »Na odredbo Prvega konzula.« S tem denarjem je Dorsaz hišo, ki jo je imel v najemu, lahko odkupil, preostalo pa mu je še dovolj za kravico in drugo.

V hospicu se je mudil Napoleon samo poldrugo uro. Menihi so mu stregli z isto samoumevno gostoljubnostjo kakor vsakemu drugemu popotniku. Ko se je odtešal, si je dal pokazati knjižnico, kajti za knjige se je od mladih nog naravnost strastno zanimal. Morali so mu poiskati delo starorimskega zgodovinarja Livija. Ko je držal knjigo v rokah, je pazljivo prebral odstavek o Hanibalovem pohodu čez Alpe v Gornjo Italijo. Tudi mrlič v samostanski mrtvašnici je obiskal. Potem se je od menihov dokaj ljubeznivo poslovil, stopil na sani in se ob hudem mrazu odpeljal po udobnejši italijanski strani v dolino Aosto. Več mesecev kasneje je dal priorju nakazati 36.000 frankov odškodnine, baje je pa samo polovica denarja našla pot do naslova.

Kljub vsem nevarnostim, kljub pomanjkljivi gorski opremljeni in drugim oviram je prehod uspel brez pomembnih izgub. Še ni bila vsa armada preko, ko so prednje straže že naletele na 4000 Avstrijcev. Močno iznenadeni, da stojé pred njimi oboroženi Francozi, so junaki zbežali iz doline Aoste proti trdnjavi Bard. Ta je stražila izhod iz tesne alpske doline v široko Lombardijo. A težka naloga je čakala Francoze. Nikjer ni bilo mogoče prevažati topov nego le po cesti, ta pa se je vila tik mimo trdnjavskih naprav. Polkovnik Dufour, poveljnik prednjih straž, je mislil Avstrijce presenetiti. V vsej tišini so Francozi ponoči prislonili velike lestve na zidove — čuječni Avstrijci pa so poskus krvavo zavrnili. Dufourju je avstrijska svinčenka prevrtala telo.

Dohajajočim kolonom francoske pehote in konjenice ni preostajalo nič drugega, kakor da so zapustile cesto in po kozjih stezicah obšle avstrijski Bard. S topovi pa niso mogli nikamor. Napoleon je bil v škripeh. S tolikimi napori jih je privlekel skozi ledeno puščo Sv. Bernarda in sedaj naj stopi v nižino brez njih? Kaj je armada brez topov! Ukazal je, naj topove pokrijejo z listjem in slamo, topničarji pa naj jih sami v gluhi noči čim tiše potegnejo po cesti mimo Barda. No, Avstrijci niso bili tako zabiti, da bi jim taka stvar ušla. Njihovi trdnjavski topovi so grmeli in bruhali ogenj, kar se dá, čeprav na slepo. Tako so rešili Francozi le malo svojih topov na ono stran in še te z občutnimi izgubami. To se je slabo skladalo z Napoleonovimi računi, toda kaj je hotel? Zaupal je svoji zvezdi. Po naglem pohodu je, podeč pred seboj zmedene Avstrijce, dospel do Milana. Ko je ob navdušenju prebivalcev vkorakal v mesto, je imel vsega skupaj le šest topov. Ali kmalu nato je prejel vest, da se je Bard vdal. Brž ga je dohitelo zadržano topništvo, nakar je začel iskati glavno avstrijsko armado. Naletel je nanjo pri Marengu in si tam priboril tako sijajno zmago, da je bila s tem usoda Italije zapečatená za petnajst let.

N O V E K N J I G E

Ivan Vazov: **POD JARMOM**. I. del. Prevedel France Bevk. Izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1938. Ljudska knjižnica 64. Tiskala podružnica Jugoslovanske tiskarne v Novem mestu. Strani 250. — Ko so Turki l. 1395 uničili bolgarsko samostojnost, je zamrla tudi bolgarska književnost, ki se je že od 9. stoletja dalje lepo razvijala. Turško nasilje je vneto podpirala višja grška duhovščina, ki je hotela Bolgare pogrciti. Izraz te dobe se zrcali le v narodni pesmi, ki nikdar ni docela zamrla. Proti koncu 18. stoletja pa se je začel pri Bolgarih narodni prerod. Tedaj se je poživila tudi bolgarska književnost, ki pa je bila sprva le v službi politike in narodnega prebujenja. Ko pa

so se Bolgari otreli turškega jarma, se je začela njihova književnost razvijati v evropskem duhu, vendar tako, da se je vedno bolj poglobljala v bistvo svoje zemlje in svojega naroda. Eden prvih pisateljev, ki so nastopili po osvobodjenju v vsej sproščenosti, je bil Ivan Vazov (1850 do 1921), ki je ustvaril poleg velikega števila liričnih in epskih pesmi ter dram tudi celo vrsto povesti in romanov, v katerih se pogloblja v žitje in bitje bolgarskega ljudstva. Tako je postal prvi predstavnik bolgarske literature. Slovenci smo ga doslej poznali samo po njegovi humoreski »Hadži Ahil«, ki jo je pred leti prevel France Bevk. V Bevkovem gladkem prevodu smo sedaj dobili tudi Vazovlje glavno in najobširnejše delo »Pod jarmom«. Dejanje tega obsežnega romana, katerega podrobnejšo oceno bo mogoče prinesiti šele po izidu celotnega dela, je pisatelj postavil v leto 1876, ko je bila znamenita aprilska vstaja v Beli Cerkvi, Sopotu in Klisuri. Pisatelj nam v njem lepo prikazuje bolgarsko ljudstvo, njegove posebnosti in trpljenje pod Turki. Vsi značajski so orisani krepko, zlasti glavni in nesrečni Bojčo Ognjanov, ki je velik idealist, »pogumen do skrajnosti, fanatično zaljubljen v Bolgarijo in pravičen do samozrtvovanja«. Roman je pisan v nekam starinskem slogu, ki je podoben skoraj tehniko v naših večerniških povestih. Vendar pa sem prepričan, da bo delo prav zaradi te svoje lahkotnosti in večnih zapletljivosti našlo med preprostim ljudstvom, kateremu je roman predvsem namenjen, obilo navdušenih bralcev.

Ivan Čampa.

IZSELJENSKI ZBORNİK izseljenske zbornice v Ljubljani 1938. Uredil p. Kazimir Zakrajšek O. F. M. Izdala Družba sv. Rafaela v Ljubljani. Tisk Zadrúžne tiskarne v Ljubljani. — Namesto prejšnjega izseljenskega koledarja je izšel lani Izseljenski zbornik. Vsebinsko ima dva dela. Prvi poroča o ustanovitvi Izseljenske zbornice — zelo sintetičen članek je napisal p. Zakrajšek — prinaša govore in resolucije izseljenskega kongresa ter še nekaj člankov. Drugi del je toliko potreben izseljenski adresar. Ta imenik daje zborniku veliko praktično vrednost in uporabnost.

Dr. Ljudevit Merčun: **PREHRANA V ZDRAVJU IN BOLEZNI**. Samozaložba. 1939. Natisnila Jugoslovanska tiskarna. Str. 80. — Knjižica obravnava v poljudnoznanstveni obliki, razumljivi vsakemu inteligentnemu laiku, v uvodnem poglavju proces prebave, vrste, vrednost in lastnosti hrane; v nadaljnjem odstavku daje temeljne smernice prehrane v splošnem. Posebno pažnjo posveča knjižica obravnavi pravilne prehrane v boleznih; obravnava jo po bolezenskih skupinah: vročičnih, želodčnih, jetrnih, črevesnih, ledvičnih ter boleznih srca in ožilja. Kar daje knjižici posebno vrednost, je pregled jedil, ki jih bolnik v raznih stanjih bolezni sme uživati, količina, razdeljena po obrokih, ter glavna določila glede priprave. — Avtor, ki se kot specialist internist intenzivno bavi z vprašanjem dietetske prehrane, je z imenovano knjižico sicer v zgoščeni, a izčrpni in pregledni obliki izpopolnil vrzel v našem domačem slovstvu. Dobro bo služila zdravnikom, pa tudi laikom, posebno našim gospodinjam, gospodinjskim šolam in penzionom naših tujskoprometnih krajev. Ker upošteva v strokovni obdelavi naše razmere in navade v prehrani, zasluži prednost pred tujimi istovrstnimi deli.

Dr. A. S.

KOLEDAR AVE MARIA za navadno leto 1939. Šestindvajseti letnik. Izdali slovenski frančiškani v Ameriki. Uredil p. Bernard Ambrožič O. F. M. Tiskala tiskarna »Service Printers«, Lemont, Illinois. Strani 208. — Ustanovitelj tega

koledarja, ki živi že od leta 1912 v Ameriki in vodi katoliške Slovence, je p. Kazimir Zakrajšek. Lepa knjiga je frančiškansko preprosta in domača. Ljudje morajo imeti ta koledar zelo radi! Najpridnejši sotrudnik je p. Hugo, ki je v tem letniku lepo popisal zgodovino katoliške cerkve v Ameriki. Za mlajše je na koncu pridejan posebni del v angleškem jeziku. Želel bi mu le, da bi bil tudi ilustriran v enotnem slogu, kar zdaj ni. Evstahijev članek o današnjem položaju katoliške Cerkve uporablja v nasprotju z okrožnico »Quadragesimo anno« še izraz katoliški socializem.

KATEKIZEM O KATOLIŠKI AKCIJI Z RAZLAGO. Stavil dr. Alojzij Odar. Izdala Katoliška akcija v Sloveniji, Ljubljana 1939. Natisnila Jugoslovanska tiskarna. Strani 135. — To je načelna, didaktično pisana razlaga Katoliške akcije in njenih pravil v Sloveniji v drugi razširjeni izdaji. Pisana je tudi apologetično zoper razne ugovore brez znanstvenega aparata, zato poljudno kljub mestoma za laika težki vsebini.

KARTUZIJANI IN KARTUZIJA PLETERJE. Sto šest slik v bakrotisku. Tiskala Tipografija Zagreb. (Brez drugih označb.) — Zanimiva knjiga o življenju in namenu kartuzijanov ter o zgodovini kartuzije Pleterje, ki so pač največji samostan v Jugoslaviji, hoče spodbiti razne fantastične predsodke o kartuzijanski askezi, hoče predstaviti red, kakor je deloval v zgodovini in kakor deluje dandanes. Drugi del knjige prijetno pripoveduje o naših Pleterjah, ki so ustanova Hermana II. Celjskega iz leta 1403. Doživele so strahote turških vpadov in za njimi protestantsko razdejanje samostanskega življenja. Od konca 16. stoletja do 1773 so imeli Pleterje jezuiti, nato država in za njo zasebniki, dokler niso leta 1899 samostan in posestvo spet kupili kartuzijani. — Knjiga, izdana za štiridesetletnico obnove samostana, je pisana mirno, preprosto, a stvarno in vestno. Zelo lepa so poglavja o puščavniškem življenju kartuzijanov, o njihovem apostolatu in podobnem. Dragocen papir in zlasti obilne, prikupno izbrane in lepo odtisnjene slike, ki govore v knjigi najglasneje, dajejo tej zgodovini posebno vrednost in mikavnost. Za prijatelje Pleterij dobrodošla knjiga!

N A Š E S L I K E

Sergej Pahnce: POLAGANJE V GROB. Od nekdanj so dogodki po Kristusovi smrti na križu globoko zanimali upodabljaajoče umetnike, slikarje in kiparje. Navadno so izbirali bolj živahne in razgibane prizore: snemanje, objokovanje pod križem (zlasti žalostno Mater z Jezusom, Pietà) in polaganje v grob. Na naši sliki je pa upodobljeno objokovanje pred položitvijo v grob, to pa na popolnoma svojski način, brez naslanjanja na stare vzore. Slikarju je šlo bolj za to, da kar najbolj prepričevalno poda notranji čustveni izraz pretresljivega prizora, kakor pa za zgodovinsko točen prikaz trenutka in kraja. Zato je zanj vse postransko manj važno, pokrajina je le kot kulisa v gledališču, edini poudarek je na osebah v ospredju. Miselno osredje je Kristusovo truplo, ob obeh straneh so pa razporejene pobožne žene in učenci, vendar so vse osebe tako malo označene, da bi težko odločil, koga predstavljajo. Vse pa prešinja in družji ista globoka žalost in neskončna potrnost, ki jih okrog togo iztegnjenega, zelo svetlega trupla zedinja v vidno podobo objokavanja. Zadaj so videti križi, še dlje

jeruzalemsko mestno obzidje, na desni pa strma skalna stena, kamor je vsekan gledalcu nevidni grob. Slika, ki je nastala konec minulega veka in ima značilne znake tedanjih idejnih, slovstveno označenih stremeljenj v slikarstvu, preveva iskren izraz turobne žalosti. Čisto risarska obdelava, poudarjanje navpičnih črt ter dosledna stilizacija z očitnim stremeljenjem, poduhoviti vse dogajanje, tvorijo krepko in pretehtano zunanje ogrodje notranji pomembnosti slike.

Medtem, ko je opisana podoba, delo severnjaka, kot iz nekega neresničnega, duhovnega sveta, je A. Fabrisov **KRISTUS OB STEBRU** plod slikarja, ki trdno stoji na zemlji in vestno in natančno obnavlja naravne oblike. Je pa zato njegovo delo, kakor je sicer oblikovno pravilno, le bolj vnanje, bolj samo podoba površine, manj pa je v njem top-line in tiste osebne privlačnosti, ki sili gledalca k razmišljanju in k poglabljanju v notranjo, nevidno vsebino umetnikovega dela.

Albert Anker: VAŠKI LEKARNAR. Po švicarskih galerijah in muzejih je zelo bogato zastopan ta slikar, ki je živahno deloval zlasti v drugi polovici minulega stoletja (1831—1910). Slikal je najrajši prizore iz kmetskega življenja, in sicer navadno s šaljivo primesjo. V tem je zelo sličen drugemu znamenitemu švicarskemu slikarju Benj. Vautieru, ki je našim bralcem že znan. Naša podoba kaže notranjost vaške lekarne iz srede minulega veka, kamor je prišla kmetska družina po zdravilo za bolno hčerko, ki jo drži mati v naročju. Prišli so pa prav vsi, zvedávi dedek in skrbna babica, pa radovedni bratec in še en moški, menda hlapec ali voznik, ki je pripeljal vso družino. Vsi pozorno opazujejo, kako lekarnar skrbno meša tekočine, da bo zdravilo bolj učinkovito — le mala bolnica ne. Vsa »lekarna« je natrpána z najrazličnejšimi lonci, steklenicami, možnarji, posodami in zavoji, celo konjska lobanja je pritrjena nad vrati. Slika je značilen in prikupen primer domačnostnega slikanja iz konca prejšnjega veka.



Škofjeloškega rojaka, slikarja Franceta Koširja, poznajo naši bralci že precej natančno. Že nekajkrat smo objavili različna njegova dela, slike, risbe, grafične liste. Košir namreč ni samo slikar, z enako spretnostjo in znanjem tudi riše s peresom ali s svinčnikom. Vsa ta dela so ga pokazala kot resnega in vestnega delavca, ki se zaveda važnosti svojega dela. Odkrila so pa hkrati tudi njegovo ljubeznivo in prikupno naturo, ki zna ceniti lepoto, kjer koli jo najde, ki ima pa tudi resničen smisel za нравstvene vrednote. — »Rožni venec« kaže prizor večerne molitve iz kmetske hiše, kakor ga je umetnik gotovo sam neštokrat videl in doživel doma pod očetovo streho. »Slovensko tihožitje« je podoba, ki jo lepo sestavljajo starinska majolika, na židani ruti krožnik iz kositra, na njem jabolka in značilni škofjeloški »mali kruhek«, ob strani pa molitvenik. Prav posrečen v izrazu je zabuhli obraz »Dobrovoljčka«, ki hkrati kaže, da Košir dobro obvlada tehniko slikanja z vodnimi barvami. Za primer njegove portretne risbe starejšega datuma (1927) objavljamo zanimivo »študijo«. — Ni dvoma, da je Francè Košir resen in zelo nadarjen umetnik, pri tem pa nenavadno delaven in navzlic raznim oviram zelo plodovit. Ker ni prav nič vsiljiv in sebičen, mu njegova življenjska pot ni postlana z rožicami, kakor marsikomu, ki ga po sposobnosti in vrednosti niti od daleč ne dosega.

K. D.

DOM IN DRUŽINA

PRED VELIKO NOČJO

ŠTEFANIJA HUMEK

Pomladno čiščenje stanovanja ni samo stara navada, ampak potrebno gospodinjstvo delo, ki je še važnejše kot o božiču ali poleti. Ker je dan daljši in vreme toplejše kakor decembra, lahko opravimo marsikaj zunaj in bolj temeljito kakor pozimi. Ako ob tej priliki ne izpustimo nobenih kotov in špranj, najdemo in odstranimo tudi razno golazen. Poleti je potem manj muh, moljev in podobnega. S posebno natančnostjo se moramo lotiti oken, vrat in drugih delov stanovanja, v katerih je dosti pripravnih skrivališč za mrčes.

Daljši dnevi nas pa ne smejo tako zmotiti, da bi hoteli opraviti vse v enem ali dveh dneh. Temeljitega pospravljanja stanovalci sploh ne smejo opaziti; pa tudi gospodinja ga ne sme preveč občutiti, najmanj še potem, ko je gotovo — za praznike. Tista, ki je praktična in hoče res dobro sebi in svojim, bo opravila natihoma, a pri tem po svojih močeh uporabila vse novejšje pripomočke, pa tudi nasvete in skušnje drugih gospodinj. Razne priprave nam delo pred prazniki veliko olajšajo. Neprecenljiv je dober električni sesalec. Izpopolnjen je s toliko pripravami, da ga uporabljamo lahko za celo vrsto utrudljivih in zamudnih opravil, kakor za čiščenje in loščenje tal, čiščenje preprog, sten, posteljnine in oblazinjenega pohištva, zaves itd. Ni se treba več plaziti po kolenih; omenjena priprava, kamor natakemo električno krtačo s trdimi ščetinami, ki se zelo hitro vrti, nam izloči tla. Nikamor ni treba stopati in se iztezati. Posebna okrogla krtačica na dolgem ročaju doseže vse kote in robove prav do stropa in posrka ves prah. Prav tako tudi pri drugih navedenih opravilih. In kar je najvažnejše: stanovanje je končno res popolnoma čisto, ne samo na videz.

Poleg električnih se dobé tudi nekatere prav dobre ročne priprave za snaženje stanovanja: na dolgo nasajena krtača za loščenje tal, metla za čiščenje preprog, ki se dá celo uravnati za razne vrste preprog, da nikjer ne pusti nobene nesnage in prahu. Novo je tudi dvojno vedro, s katerim si prihranimo precej potov. Obstoji iz dveh ne prevelikih vedric, ki ju spaja pripraven ročaj, da ju hkrati in v eni roki prenašamo. V eno izmed posod denemo milnico, v drugo pa čisto vodo za splakovanje.

Zelo priporočljiv in potreben je take dni stol, ki nam služi tudi kot lestva. Narejen je tako, da ga samo malo obrnemo, pa imamo zanesljivo lestvo, na katero brez skrbi stopimo, kadar snemamo ali obešamo zastore, umivamo svečke, okna, omare na vrhu in tako dalje. Ne stopajmo nikoli na navadne stole ali negotove lestve! Koliko nepotrebnih nesreč je že bilo zaradi tega, posebno pri temeljitem pospravljanju.

Pri pospravljanju radi zagrešimo tudi to napako, da delamo vse preveč na suho. S tem dvignemo ves prah, a ga ne moremo nikoli tako do čistega spraviti iz stanovanja, kot če delamo z vlažnimi cunjami oziroma z vodo. Ako ne moremo dobiti električnega sesalca niti na posodo, si moramo drugače pomagati, da vse predmete res temeljito očedimo. Preproge so bolj umazane, kot mislimo. S tem, da jih stepemo in skrtačimo, jih še ne očistimo dodobra. Vso nesnago odstranimo, ako jih končno še operemo, in sicer

takole: raztopimo persil ali lux, da dobimo gosto peno. Krtačo ali cunjo pomakamo v pene in drgnemo hitro po preprogi na tleh. Umazane pene pobereмо s svežo mokro cunjo in nazadnje s suho zberišemo. Ne močimo več, kot je treba. Preproge se v stanovanju prav kmalu posušé, ker niso skoz in skoz mokre. S pranjem barve spet oživé, zatre se zalega moljev in preproge prijetno diše. Da ni treba delati na kolenih, dobimo nalašč za to na dolgo palico nasajeno krtačo.

Tudi oblazinjeno pohištvo lahko tako operemo, samo ne smemo preveč močiti. Laže seveda osnažimo divane in naslonjače, ki jim oblačila lahko slečemo in operemo; tako imamo narejene včasih tudi posteljne žimnice in odeje.

Kadar leži še sneg, preproge precej dobro očistimo, če jih položimo s pravo stranjo na sneg, jih drgnemo po njem ter po narobni strani še stepemo. Sneg pobere prah in nesnago ter osveži barve. Slamnjače pa očistimo z mrzlo vodo in salmijakom.

Po belem stropu in preprosti slikariji na stenah brez skrbi na rahlo potezamo z omelom, ki smo ga ovili z mokro, krepko ovito cunjo. Z vlažnimi cunjami pokrijemo tudi vse blazine ali preproge, ki jih hočemo osnažiti s stepanjem. Vlažna cunja zelo dobro pobere prah; ko je umazana, jo premenjamo in nazadnje vse operemo. Dobé se tapete, ki jih lahko pošteeno umijemo.

Za čiščenje šip pri oknih so jako dobra razna suha sredstva, ki nadomeščajo vodo. Z njimi smo tudi prej gotovi. Ako uporabljamo vodo, ji pridemo malo salmijaka ali petroleja. Koder leže okna tako, da bi se pri umivanju spravliali v nevarnost, prepustimo to delo tvrdki, ki ima strokovnjake in priprave za to. Preden se lotimo stekla, natančno umijemo okvire in podboje. Najbolje je, ako okna snamemo. Le tako pridemo namreč do vseh tesni, koder se utegne kaj skrivati. Okvire umijemo posebej, podboje zopet posebej, vse pa zelo natančno. Razne kote in ostre robove dosežemo s krtačico.

Ko imamo opraviti s pohištvom in pospravljamo omare, preglejmo, če nimajo špranj; zamažimo jih, sicer se praši obleka. Na vrh omare položimo lahko polo ovojnega papirja. Zastor med vrati in obleko snamemo in operemo. Če nismo začeli s pospravljanjem zelo zgodaj, si ne naprtimo preveč raznega pranja zadnje dni. Volnene zimske pletenine, ki smo jih odložili in jih ne nameravamo več obleči, ne perimo takrat, ko imamo dovolj drugega dela. To napravimo po praznikih, počasi in skrbno. V naglici lahko kaj pokvarimo.

Dobre zastore operemo v topli vodi z dodatkom boraksa, približno 3 dkg na 4 l. Svilene senčnike tudi operemo, in sicer z mehko krtačico, ki jo pomakamo v mlačén lux. Izplaknemo jih s čisto mlačno vodo, tudi s ščetko. Senčnike iz pergamenta odrgnemo z gumijem ali svežim kruhom.

Podnosov (tas) iz papirnatega testa (papirmašeja) ne smemo čistiti z vročo vodo in ostrimi dodatki. Potresemo jih z vročo moko in loščimo.

Preden se spravimo k umivanju porcelana, razgrnemo po skledi debelo brisačo ali kavčukasto preprogo, da ne more nič zdrkniti in se pobiti. Dragocen porcelan umivamo brez mila v mlačni vodi, preprostega pa v vroči milnici.

Rezlano ali tolčeno srebrnino, ki jo težko osnažimo, kuhamo v močni milnici (milo ne sme biti ostro) pet minut. Nato jo odrgnemo z mehko krtačico, ki jo ovlažimo z mrzlo raztopino, splaknemo v vroči vodi, ko pa se posuši, jo loščimo z usnjem.

Stopnišča in veže počedimo nazadnje. Temne postanejo prijaznejše in uporabljivejše, če jih svetlo pobarvamo.



NAMIZNI PRT S PRTIČI

ELIZA SKALICKY

V ečina gospodinj ima z namiznim perilom največje veselje. Pri serviranju in pri pogrinjaju mize se najbolj pokaže dober okus hišne gospodinje. Vzorci in vezenje za namizno perilo niso toliko odvisni od mode kakor pri ročnih delih, ki jih rabimo za dekoracijo; zlasti so vedno po modi, če uporabljamo narodne motive, ki so zmeraj lepi. Čim bolj se razvije naš okus, tem pravilneje jih znamo ceniti.

Za namizno perilo in za ročna dela z narodnimi motivi vobče vzamemo le pristno platno.

Prt na naši sliki je izdelan v narodnih motivih z našega juga. V teh vzorcih je mnogo lepote: zelo učinkoviti so tudi po svojih barvah. Žal se ta učinek na sliki ne vidi. Natančen opis barv je v risbi na poli.

Preden začnemo prt delati, moramo platno oprati. Skoraj vsako blago se namreč v pranju uskoči, in to v dolžino bolj kakor v širino. Zato bi se nam lahko zgodilo, da dobimo po pranju samo pravokoten prt namesto pravilnega kvadrata. Še bolj to opazimo pri servietah.

Prt na sliki je štirioglat in meri v širini in dolžini 150 cm. Okoli prta je 6 cm širok rob z živim robom (ažurjem). Za živi rob izpulimo povsod enako število nitk, od 4 do 6. Če šivamo navaden živi rob, ni lepo, če izpulimo preveč nitk. Pri šivanju živega roba vzamemo tudi vedno isto število nitk na šivanko.

Prtiči imajo velikost od 25 do 30 cm v kvadratu. Rob je ravno tako širok kakor pri prtu. Tudi za živi rob izpulimo prav toliko nitk kakor pri prtu; tudi pri šivanju vzamemo isto število nitk na šivanko.

Vzorec na prtu in servietah je izdelan s križci. Vsi liki so še obšiti s temnejšo prejšico. Vesti začnemo v sredini ali v kotu. Na vsak način moramo prej prešteti nitke pri vzorec in pri platnu. Živi rob napravimo šele nazadnje, ker se ta vzorec v sredini ne dá poljubno razširiti.

Če vzamemo enakomerno tkano platno, pri katerem so podolžne in počezne nitke popolnoma enake, štejemo in šivamo križce kar po platnu; če pa platno ni tako enako-

merno, moramo uporabljati stramin. Tega na platno lepo pripnemo, po uporabi pa nitko za nitko previdno izpulimo.

Prt se lahko razširi, toda vriniti moramo cel kvadrat ali več celih kvadratov; seveda moramo nitke prej prešteti.

Za vezenje uporabljamo prejšico DMC v klobčičih št. 8.

DOBRA KUHARICA

PETKOVA JUHA

Skuhaj v 2 l vode na rezance zrezano korenje, korenino peteršilja, ohrovtja in karfijskega; vsega naj bo za veliko pest. Pridaj še zrezan krompir in kuhaj vse skupaj do mehkega. Razgrej v kozi za drobno jajce surovega masla, prideni žlico drobno zrezane čebule in, ko prav malo zarumeni, prideni tri žlice pšeničnega zdroba, mešaj, da nekoliko zarumeni, in zalivaj z drobo z juho od zelenjave; ko je zdrob kuhan, prideni še vso zelenjad, ki si jo pretlačila, in, ko vse še prevre, postavi juho na mizo. (Ako bi bila juha pregosta, ji prilij zajemalko mleka.)

KARFIJOLNI PUDING

Osnaži srednje veliko karfijsko, jo razdeli na cvetke, skuhaj v slani vodi in odcedi. Mešaj 5 dkg surovega masla in dva rumenjaka, primešaj veliko pest krušnih drobtin, štiri žlice drobno zrezanega kuhanega svinjskega mesa ali klobase, odcejeno karfijsko in sneg dveh beljakov. Vse na rahlo premešaj, stresi v dobro pomazan, z drobtinami potresen model in kuhaj v sopari 30—40 minut.

MOZGANOVE REZINE

Pet žemelj zreži na mezinec debele rezine, pomoči vsako v mrzlo mleko in takoj zloži na krožnik. Nato pomoči vsako v raztepeno jajce, povaljaj v drobtinah in v vroči masti ocvri. Razgrej žlico masti, prideni pol žličice drobno zrezane čebule in, ko prav malo zarumeni, prideni žlico drobno zrezanega zelenega peteršilja ter 10 dkg osnaženih in sesekljanih možgan, ki jih praži nekaj minut; primešaj ščep popra, soli in eno jajce. Vse dobro zmešaj in nadevaj s temi možgani ocvrte rezine, ki jih postavi s kislom repo ali solato na mizo.

JAJČNI ZAVITKI S ČRNIM NADEVOM

Napravi jajčne krpe iz enega jajca, četrt litra mleka, 18 dkg moke in nekoliko soli. Ko kolješ piščanca, prestreži kri in jo deni v juho, da nekaj minut vre. Nato jo sesekljaj, razgrej v kozi žlico masti in zarumeni v njej žlico drobno zrezane čebule, prideni sesekljano kri in jo praži nekaj minut, primešaj raztepeno jajce, žlico kisle smetane, ščep popra, soli in žlico krušnih drobtin. Vse dobro premešaj, nadevaj pečene jajčne krpe, jih zvij kakor štruklje ter vsako čez sredo prereži. Pomoči jih v raztepenem jajcu in drobtinah, v masti naglo speci in postavi s solato na mizo.

KOZLIČEK V JAJČNI OMAKI S KARFIJOLO.

Popari pleče kozlička z vrelo vodo in ga pusti v vodi dve do tri minute. Nato ga vzemi ven, položi v kozo, dodaj drobno na kosce zrezano čebulo, korenino peteršilja in 5 dkg masti, osoli, pokrij in pusti, da se prav malo zarumeni. Nato potresi z žlico moke in prilij $\frac{3}{4}$ l juhe. Pusti, da nekaj časa vre. Ko se meso zmešča, zmešaj rumenjaka in zlij v omako, ki ne sme več vreti. Postavi za nekaj minut v stran, nato meso razreži, zloži na krožnik, oblij z omako, obloži s karfijsko in praženim rižem.

TARTARSKA OMAKA

Zmešaj rumenjaka, ščep popra in prilij žlico olja. Ko se nekoliko zgosti, prideni še en rumenjak in žlico olja, žličico gorčice, žličico sesekljanih kapar, seseklano kislino kumarico, kis ali limonov sok po okusu, sol in ščep sladkorja. Ko vse dobro premešaš, daj to omako z mrzlo pečenko na mizo.

JAJCA S HRENOM

Skuhaj jajca v trdo. Kuhana olupki in zreži vsakega na osem delov, posoli, prilij olja, kisa in potresi z nastrganim hrenom.

OKUSNA JAJČNA JED

Če imaš ostanek pečenko, divjačine ali kakega drugega mesa, 10 dkg drobno zreži in ga zmešaj z majhno zajemalko juhe. Zmešaj v mleku napojeno in ožeto žemljo, tri rumenjake, sol, ščep popra, žlico drobno zrezanega zelenega peteršilja in primešaj sneg treh beljakov. Vse na rahlo premešaj in stresi v dobro pomazano, pred ognjem varno skledo, da je dva prsta visoko. Nato napravi z zajemalko v mešanje jamice, kolikor jih potrebuješ (za vsako osebo eno jajce), v vsako jamico ubij drobno jajce, ki ga nekoliko posoli, po vrhu položi majhen košček surovega masla in potresi z nastrganim bohinjiskim sirom, speci in postavi s kislim zeljem ali solato na mizo.

POMARANČNI NARASTEK Z ZDROBOM

Stresi 4 dkg pšeničnega zdroba, ki si ga zmešala s štirimi žlicami vode, v $\frac{1}{4}$ l zavrelega mleka, prav malo osoli in kuhaj kakih 10 minut. Nato zmešaj 2 dkg surovega masla, dva rumenjaka in 3 dkg sladkorja, primešaj ohlajeni zdrob, sok in lupine pol majhne pomaranče in sneg dveh beljakov. Vse na rahlo premešaj ter stresi v dobro pomazano, pred ognjem varno skledo in speci.

MARINIRANI SLANIKI

Štiri slanike osnaži, operi, po dolgem prereži in jih zloži v globoko skledo. Vsako vrsto potresi z na listke zrezano čebulo, nekaj koščki limonove lupine, 5 do 10 zrn celega popra in četrto lovorjevega lista. Polij slanike z zavrelim in ohlajenim kisom, in sicer toliko, da so slaniki pokriti. Nato jih zaveži, čez 10 do 14 dni pa jih lahko postaviš z lastnim sokom na mizo.

JABOLČNE REZINE

Stresi na desko 50 dkg moke, napravi v sredi jamico in deni v to nekaj zrn soli, štiri rumenjake, 15 dkg sladkorja, $\frac{1}{4}$ l kisle smetane, ščep soli in ves pecilni prašek. Napravi testo, ga razdeli v dva hlebčka in pusti, da nekaj časa počiva. Nato ga razvaljaj za nožev rob na debelo, položi na pomazano pekačo in potresi s $\frac{1}{2}$ kg olupljenih in nakrhljanih jabolk, pestjo sladkorja, ščepom cimeta, limonovo lupino in pestjo rozin. Položi na to drugo razvaljano testo, tako da se nadev ne vidi, nekoliko potlači z roko, namaži z raztepenim jajcem ter peci v srednje vroči pečici.

MEZGA IZ POMARANČNIH OLUPKOV

Obriši pomaranče, jih olupki, jim odstrani belo kožo ter položi za dva dni v mrzlo vodo. Nato olupke skuhaj v sveži vodi do mehkega. Kuhane stresi na rešeto, da se odteko, dobro odtečene pa zmelji v mesnem stroju. Nato stehtaj olupke in skuhaj za 1 kg olupkov 80 dkg sladkorja, da je čist, prideni olupke in sok limone ter kuhaj med večkratnim mešanjem eno uro. Nato dobro stlači v kozarec in zaveži.

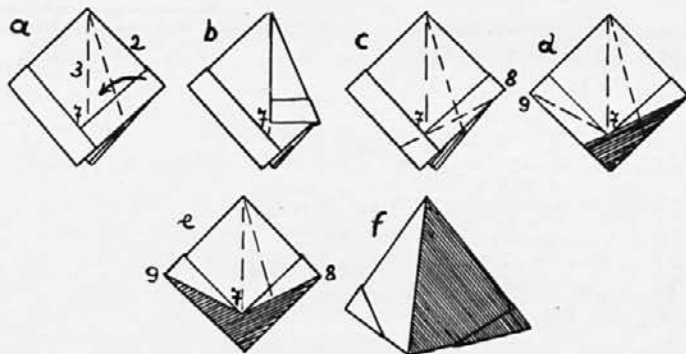
M. R.

ZABAVA IN ŠALA

SPRETNOSTI IZ PAPIRJA

ŠTIRISTRANIČNA PIRAMIDA

Najprej moraš napraviti generalsko čako, kot smo jo že svoj čas opisali. Naj samo na kratko ponovimo: Vzemi podolgovat pravokoten kos papirja, ga po krajši srednjici pregani, oba na novo nastala ogla zapogni proti sredi in zavijaj čeznju preostala konca papirja. To čako moraš zdaj tako zložiti, da bosta oba ogla, sprednji in zadnji, prekrla drug drugega. Sprednja in zadnja stran bosta imeli kvadratno obliko, kot je razvidno iz podobe a. Zdaj zapogni rob 2 na srednjo gubo 3. S tem boš dobil dolžino piramidne stranice na gubi 3. To si zaznamuj z nohtom; na priloženi



risbi c je to zaznamovano s številko 7. Zdaj zveži točki 7 in 8 z gubo, pri čemer zavijaš preostali ogel navznoter in podaljšaš to gubo prav do roba. Dobro podvihaj ves trikotni ogel in ga zagladi z nohtom, da bo rob oster in trpežen. Potem naredi prav tako gubo z ogla 9 do točke 7, nastali trikotni ogel pa tudi zavijaj navznoter. Prav tako preoblikuj zadnjo stran. Najprej zaznamuj z nohtom dolžino stranice in potem podvihaj oba trikotniška ogla do določene gube. Če je bil papir zadosti velik, si na ta način dobil vzorec velikih egipčanskih piramid.

SMEŠNICE

IZ PETAKA DROBIŽ

Berač pride v gostilno, kjer navdušeni kvartopirci pridno mečejo celó med mašo karte, in poprosi vbogajme.

»Glej, da se zgubiš! Kaj te ni sram, da celo med mašo beračiš?«

»Oh, odpustite mi, gospodje, da sem vas zmotil v vaši pobožnosti!«

GOSTILNIŠKI GOST

»No, kako ste spali?«

»O hvala! Vsekakor bolje kakor stenice, ki vso noč niso mogle zatisniti očesa!«

V ŠKOTSKI ŠOLI

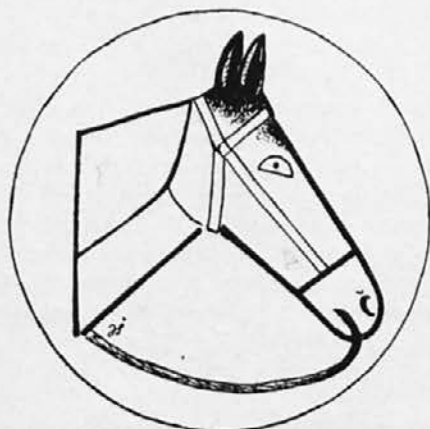
»Zakaj pa še zdaj v snegu hodiš bos v šolo? Kaj ti ni oče zadnjič kupil novih čevljev?«

»Kupil, gospod učitelj, pa mi jih ne pusti obuti. Pravi, da jih je škoda za v sneg in blato, ko so še čisto novi!«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

FIZIOGNOMIČNA

(Jakob Šešerko, Sv. Jurij ob Ščavnici. — 11 pik.)



NAGRADNA UGANKA

(S. K., Ljubljana. — 14 pik.)

10 — 1 + 3 — 3 + 5 + 8 + 1 + 1 +
+ 3 — 1 + 1 + 1 + 1 + 1 — 6 + 3 +
+ 7 — 9 + 3 + 3 — 7 + 1 + 1 + 1 +
+ 7 + 8 — 17 + 5 + 1 — 19 + 15 —
— 8 + 1 — 10 + 1 — 5 + 5 — 5 + 21 —
— 4 + 18 — 1 — 1 — 2 — 8 = ?

Če boste rešili sami brez tuje pomoči, vas čaka nagrada.

PRVOAPRILSKE NOVICE

(Tek, Ljubljana. — 20 pik.)

Prvega aprila.

Potres je danes ponoči razdejal malo mesto Ledesma v Španiji. — V Sremu in Vojvodini, deloma tudi v južni Srbiji so snežni zameti. Vlaki prihajajo z zamudami. — V Italiji bodo vpeljali trinajsto plačo za vse one, ki imajo družino, brez ozira, čigavi nameščenci so. — Madžarska je Šlovakom dala vse šole nazaj, razen čisto strokovnih. — Stalin je pred dnevi javil Hitlerju, da bi rad prišel k njemu na uradni obisk. Rusija bi bila ev. pripravljena skleniti pakt.

UGANKA

(Janko Moder, Dol. — 13 pik.)

Moker, da gospod je suh —
to je moj vsakdanji kruh!

ODŠTEVALNICA

(Tone, Kranj. — 19 pik.)

Tirkubniponožnaukta
žizrhijazazmubtoedtioiz!

RAČUN

(Francè, Mošnje. — 9 pik.)

20 — 10 + 4 = ?
20 — 10 + 5 = ? 20 — 10 — 9 = ?
20 — 10 — 5 = ? 20 — 10 — 0 = ?
20 — 10 + 2 = ? 20 — 10 — 9 = ?

POSETNICA

(El Gej, Ljubljana. — 15 pik.)

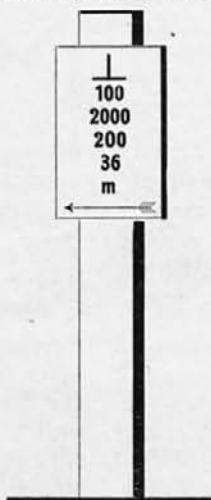
VINKO SOČA

pleskar REČICA

Kaj je njegov brat?

KAŽIPOT

(Pirnat, Ljubljana. — 16 pik.)



KONJICEK

(Kozma, Ljubljana. — 17 pik.)

d h s r l d o č o l
l a o u l e g a v n
a m p o ž i j r s u
z a e p s s r n o o
e r n e t h i a p r
b u s l u z s a s n
P S t p j i n m c a
s e i n a u e l i e

SESTAVLJAVNICA

(Nace Cuderman, Tupaliče. — 10 pik.)

Iz črk a, d, i, k, l, m sestavi 14 besed:
1. poljska cvetlica, 2. loščilo, 3. vojvodinski kraj, 4. del živalske kože, 5. maloazijska gora, 6. težka stvar, 7. mesto na Tirolskem, 8. svetopisemsko ime, 9. začetek rasti, 10. šahovska figura, 11. posoda, 12. turški sodnik, 13. poganski bog, 14. luža. Začetne črke besedi od 1—7 in končne od 8—16 povedo ime slovenske revije.

ČRKE

(J-ša, Rožna dolina. — 12 pik.)

e	m	m	a	o
n	j	j	a	j
t	e	v	b	i
e	p	s	e	e
k	d	e	i	č

MAČKE

(Rado, Kozje. — 18 pik.)



ČRKOVNICA

(M. Mihelič, Sodevci. — 26 pik.)

Tl, tj, bm, tv, ir, aj, ši — iš, a, vn, t, jt, vj — eo, ja — ž, aj — uz, ja, ph, dn, re, a — ku, mu, dn, d, jt, ca, nd, t, ja, zu.

REŠITEV UGANK V MARČNI ŠTEVILKI

Podobnica. Čez morje ni brvi.

Iz pisma. Mladika je najboljši družinski mesečnik.

Pregovor. Izpusti srednje črke. — Rana ura, zlata ura.

Kvadrat. Jemlji črke izmenoma iz prve navpične in iz spodnje vodoravne vrste; nato iz druge navpične in iz predzadnje vodoravne. — Povsod, kjer je Bog, se odpira raj. Tomaž Kempčan.

Posetnica. Kar mu žena skuha.

Številnica. Razdeli abecedo na pet delov. Zgornje številke pomenijo vrsto, spodnje črko. Tudi slepa kura včasih zrno najde.

Uganka. Luč.

Fiziognomična. Brezposelni.

Reši uganko. Zapiši abecedni kvadrat in ob straneh črke iz naslova, ob eni soglasnike, ob drugi samoglasnike. Rimske številke ti povedo dvojico črk iz naslova, po kateri v abecednem kvadratu dobiš črko. Druge črke ti povedo

črkovne dvojice in pa arabske številke; dobiš: Polip, Vojanov, trust, Cibic, hallelujah, cijanovec, trakt, venitev, prahip. Ljubljana.

Šaljivka. Ž-upnik.

Spreminjalca. Komar, kolar, dolar, dinar, vinar, vikar, vihar. Mladika, Steber. Kašča, breza, žlica, glina, smuč, Ihova, Troja, Adolf, Apolo. — Kri ni voda.

Najnižje cene. Pobiraj prve črke skupin, pa dobiš: Dobro se samo hvali.

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljavci ugank naj pošiljajo tudi svoje rokopise na isti naslov.